SŪDUVIŲ KNYGELĖS ETNOMITOLOGINĖ FAKTOGRAFIJA: MITONIMŲ *DEYWOTY ZUDWITY*, *OCKOPIRMUS* ETIMOLOGINĖ RAIDA IR SEMANTINĖ TRANSFORMACIJA[1]

Rolandas KREGŽDYS
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Ὧδε ἡ σοφία ἐστίν· ὁ ἔχων νοῦν ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου· ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστί· καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ χξς‘ (Apr 13.18)

0. Pagrindiniai formaliosios faktografinės analizės aspektai. Mitonimų *Deywoty Zudwity*, *Ockopirmus* parafrastinio aprašo ypatumai

Senųjų baltų religijos ir mitologijos šaltinių (BRMŠ) faktografijos interpretacija yra koreliatyvi vertimo kokybės aspektu, mat daugelio jų informacija pateikiama klasikinėmis (senąja graikų ir lotynų, taip pat viduramžių lotynų), germanų bei slavų (įvairaus laikotarpio) kalbomis. Todėl tokių tekstų metafrazė turi būti ne literatūrinės (resp. interpretacinės), bet pragmatinės, reflektuojančios stenografinį modelį, plotmės (žr. Kregždys 2012: 63). Nepaisant šio principo[2], suponuojama reminiscencijos reliktų negatyvioji

[1] Publikacija parengta 2017–2020 m. vykdomo nacionalinės reikšmės mokslo tiriamojo projekto „Mokslo monografijų ciklo „Baltų mitologemų etimologijos žodynas II: Sūduvių knygelė“ 2-ojo tomo rengimas ir leidyba“ (Nr. P-MIP-17-4), finansuojamo Lietuvos mokslo tarybos pagal remiamos veiklos kryptį „Mokslininkų grupių projektai“, lėšomis.

[2] Plg. iš esmės koreguotiną Diego Ardoino (2016: 22) taip vadinamo Bavarų Geografo (resp. V. lo. *Geographus Bavarus*), arba nežinomo *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii* (resp. *Šiaurinio Dunojaus krašto miestų bei sričių aprašymas*) autoriaus, IX a. rankraščio fragmento ištraukos lotynų kalba vertimą, kuriame minima lytis *Bruzi*, iki šiol siejama su prūsų etnonimo raiška (Karaliūnas 2015: 237): „<...> regionas, kuriame gyvena Bruzi, yra visapusiškai didesnis už regioną, plytintį nuo Enso iki Reno“, mat autentiška V. lo. *Bruzi pluſ ē undiq· quādeeniſa ad rhenū* ↔ *Bruzi plus est undigue quam de Enisa ad Rhenum* informacija yra visai kitos plotmės, t. y. *Prūsai gyvena didesnėje teritorijoje, nei lyginant Ensą su Reinu* (literatūrins vertimas [↔ (stenografinis alternantas) *Prūsai iš visų pusių* [visokeriopai] *labiau*, *nei lyginant Ensą su Reinu*], plg. praep. lo. *de* vartosenos ypatumus: „<...> 13. (*forming a looser connexion*) „with regard to, in the matter of“; 14. (*denoting cause or motive*) „from, on account of, by“ [OLD 486]), t. y. šiuo sakiniu norėta įvardyti ne labai didelę, kaip minėtą informaciją suvokia D. Ardoinas (ibd.), bet ganėtinai ribotą *Bruzi* gyventą teritoriją resp. lyginamos Enso ir Reino upės, mat Enso upė (v. *Enns*), įtekanti į Dunojų, yra menka, užpelkėjusi, nors kai kur tekanti gana srauniai, bet jos vanduo žalias resp. žydintis (plačiau žr. MacDonell 1890: 246) – taigi suponuotinas „menkos upės“ referentas.

konsekvencija[3] (plačiau žr. Kregždys 2012: 24–25, 77–78, 127–128, 191, 297, 298, 300, 320, 322, 360, 361, 367, 375, 396, 409). BRMŠ pateikiamų faktų verifikacinė analizė, spėtina, turėtų būti subordinacinio pobūdžio: transkriptyvi filologinė metafrazė → formalioji filologinė interpretacija (mitonimo

Minėtina, kad šis tyrėjas itin keistai interpretuoja ir visiškai aiškius faktografijos duomenis, mat teigia, kad upės V. lo. *Enisa* „Tikslaus atitikmens iki šiol dar nerasta <...>" (Ardoino 2016: 23), nors tai yra akivaizdžiai klaidingas teiginys, plg. šios upės įvardijimus lotynų kalba: *Prope* ***fluvium Enisa*** *in comitatu Geroldi villa quae dicitur Granesdorf quae sita est in parte Sclavanorum* 815 (Hund metrop. Salisb. II. 8 [Fűrſten 1663: 273; dar žr. Haubrichs 2014: 47]).

Dėl minėtų priežasčių D. Ardoino (2016: 26) iškeltos hipotezės, neva „Tikėtina, kad bavarų geografas savo gana elipsiniu teiginiu apie *Bruzi* etnonimą iš tikrųjų norėjo pasakyti, kad regionas, kuriame įsikūrė *Bruzi*, yra ne tik teritorija, plytinti nuo Enso iki Reino, bet ir tai, kad šis regionas yra dar didesnis, kadangi driekiasi *undique*, t. y. visomis kryptimis" // „Priėmus šią hipotezę, iš tikrųjų būtų labai sunku sieti prūsus su *Bruzi* etnonimu, nes reikėtų įsivaizduoti, kad prūsai kadaise gyveno dabartinėje pietvakarių Austrijos ir pietvakarių Vokietijos teritorijoje" yra vertintinos kaip taisytinos.

[3] Plg., pvz., veikalo *The Conversion of Lithuania: from Pagan Barbarians to Late Medieval Christians* (Vilnius, 2015) vienas autorių Darius Baronas, remdamasis BRMŠ vertėjų darbo rezultatais, abejoja bet kokia lietuvių tautos civilizuotumo galimybe, pvz., neigiamas Vygando Marburgiečio (Wigand von Marburg) kronikoje įvardytos senųjų lietuvių šventovės, įkurtos prie Vandžiogalos (t. y. „<...> in Wandeiagel <...> Lithwani stant ante edes sacras <...> [SRP II 623–624]), istoriškumas, mat, anot šio tyrėjo, minėtas istoriografinis faktas yra nepatikimas, kadangi teritorija prie, jo manymu, pagonių šventyklos (resp. <...> pagan shrine <...> ← „<...> lietuviai sustoję prie šventyklų <...>" ↔ „<...> Lithwani stant ante edes sacras <...>" / „<...> jie subėgo į šventyklas <...>" ↔ „<...> fugiunt tamen ad edes sacras <...>" / „<...> iš vienos [šventyklos] <...>" ↔ „<...> de una <...>" [Leono Valkūno teksto lotynų kalba interpretacijos pavyzdžiai – BRMŠ I: 463, 469]) buvo nusiaubta, o pati šventykla – ne (Baronas, Rowell 2015: 268–269). Dėl šios priežasties, anot D. Barono, sakralaus lietuvių statinio istoriškumas yra visiškai nepatikimas „<...> can hardly be expected <...>", tačiau nepaisant šio tyrėjo skepsio (jis abejoja ir Vygando Marburgiečio kronikos vertimo iš vidurio vokiečių aukštaičių į lotynų kalbą kokybe (t. y. „Even if we make allowance for the fact that the chronicle of Wigand of Marburg is no longer extant in its original German form, calling such houses edes sacrae by a Christian man of letters is strikingly surprising" [Baronas, Rowell 2015: 268]), reiktų įvertinti ir labai svarbią, šio istorinio įvykio verifikacijai aktualią, filologinę argumentaciją – vertėtų nepainioti klasikinės ir viduramžių laikotarpio lotynų kalbos ypatumų, taip pat ir semantinės leksemų vertės įvairavimo, plg. lo. *aedes sacrae* (pl.) 'šventyklos' (Nettleship 1889: 52–53; dar žr. Lewis, Short 1958: 51) ↔ V. lo. *(a)edes sacrae* (pl.) 'dievų buveinės; šventyklos; maldyklos, alkai', plg. sintagmų santykį V. lo. *de ædibus* ↔ gr. περὶ ναῶν (žr. Du Cange Lat I: 100). Vadinasi, Vygando Marburgiečio kroniką į viduramžių lotynų kalbą XV a. išvertęs Torunės Šv. Jono bažnyčios kapelionas Konradas Gheselenas iš Geismaro galėjo aptariamą žodžių junginį pavartoti reikšme 'alkai' ↔ 'alkas' (remdamasis *pluralis poeticus* stilistine motyvacija) resp. 'senovės lietuvių šventovė resp. vieta, kelianti pagarbos jausmą' (žr. LKŽe [s. v. *alkas*]), o ne 'šventykla resp. sakralinės paskirties pastatas'. Vadinasi, D. Barono skeptiškas baltų religijos ir mitologijos šaltinių medžiagos vertinimas yra argumentuojamas ne jų detalia filologine ir / ar istorine analize, bet autoriaus spėjimais, suformuluotais pagal *ad hoc* principą. Toks sensosios faktografijos tyrimas galėtų būti vertinamas kaip subjektyvus, todėl priskirtinas kazuistikai (dar žr. Kregždys 2017: 223–224).

etimologinės vertės apibrėžtis[4]) ↔ etnomitologinio statuso nustatymas (resp. sakraliųjų funkcijų ir tikėtinos panteono pozicijos įvardijimas).

Ignoruojant šios metodikos ypatumus, itin vertinga ir prasminga senosios baltų kultūros reliktų informacija gali būti iškraipoma (žr. 50 išn.) ar net priskiriama fikcijai[5].

Analizuojant *Sūduvių knygelės* (resp. *Der vnglaubigen / Sudauen ihrer bockheiligung mit sambt / andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth* [tai A perrašo pavadinimas (žr. Kregždys 2009$_a$: 175)]) mitologemas *Deywoty Zudwity*, *Ockopirmus* susiduriama su keleriopos plotmės problematika:

1) metafrazės resp. rašytinio šaltinio vertimo akivaizdžia kontradikcija originalaus teksto aspektu, lėmusia jos niveliaciją su etnoniminės vertės leksema *Sudauen*, mat lytis *Zudwity* formaliai yra priskiriama etnonimams (plg., „Zudewiten/Zudewithen/Zudwity → sudevitai"), o ne mitologemų grupei (žr. BRMŠ II: 773) – žr. 1 poskyrį;

2) itin abejotina formaliosios lingvistinės analizės suponuota išvada, kontradikcinė rekonstruotos fonetinės / morfologinės mitonimo struktūros ir jos semantinės vertės (resp. etnomitologinio statuso) aspektu, mat jtv. *Ockopirmus* 'der erste Gott Himmels vnd Gestirnes / pirmas(is) dangaus ir dangaus kūnų (žvaigždžių) dievas' (*Sūduvių knygelė*) ≠ jtv. *Occopirmus* 'Saturnus' (*Agenda Ecclesiastica*) – žr. 2 poskyrį.

---

4 Šis principas taikytinas ne tik tiriamosios sakralinės sferos leksemų analizei, bet ir iliustracinių resp. periferinių pavyzdžių interpretacijos aspektu. Ji grįstina įprastais sinergetinės leksinės semantinės grupės elementų apžvalgos principais, kurių ignoravimas lemia kazuistinių apibendrinamųjų formuluočių atsiradimą, pvz., ieškant populiacijos narių saitų, determinuojant baltų pagonybės ir kristianizacijos raidą, nederėtų painioti baltų ir germanų onimų substratinių lyčių resp. antroponimo *Fr Andrew of Kyna / Andreas de Kyna* kilties vietą identifikuoti ne su top. lie. *Kaūnas* ar top. lie. *Kenà*, bet germanų substratine lytimi, reflektuojama 1a) top. v. *Kynau* (→ top. le. *Kinaw* → top. le. *Zagórze Śląskie* [žr. NMP V: 533]); 1b) avd. v. *Kühn*, *Kine*, *Kühnel* (Pott 1859: 125–126, 135, 137), kuriais grindžiama avd. s. le. *Kyna* resp. avd. s. le. *Bartosz Kyna* 1497 (plačiau žr. Malec 1994: 262) kilmė (plačiau žr. Kregždys 2017: 226).

5 Pvz., sintagma *virum sanctum* (SRP II: 542; dar žr. BRMŠ I: 461), minima Vygando Marburgiečio kronikoje, kuria, kaip spėjama, apibūdinamas pagonių šventikas (plg. „einen heidnischen Priester" [SRP I: 542] resp. „<…> šventą vyrą <…>" [BRMŠ I: 467]), kai kurių tyrėjų vertinama kaip klaidingai interpretuojama (Baronas, Rowell 2015: 270), mat, jų manymu, tai pernelyg pagarbus pagoniškas apeigas atlikusio žmogaus įvardijimas. Dėl šios priežasties, iškeliama hipotezė, kad *vir sanctus* bus buvęs stačiatikis krikščionis. Tenka apgailestauti, kad spėjimo autoriai, neatlikę aptariamo žodžių junginio lingvistinės analizės, neįžvelgė galimo šio asmens aukšto religinio statuso įvardijimo, atitinkančio krikščionių vyskupą, plg. V. lo. *sanctitas* 'vyskupo garbės titulas' (Du Cange Lat III: 768), mat viduramžių lotynų kalba parašytuose veikaluose krikščionių ganytojas gali būti įvardijamas epitetu V. lo. *sanctus* 'vyskupas' (Du Cange Lat ibd.), t. y. *vir sanctus* galėtų reflektuoti sememą *'aukšto rango šventikas resp. žynys' (plačiau žr. Kregždys 2017: 225).

1. Mitonimo *Deywoty Zudwity* formalioji filologinė ir etnomitologinė analizė

Prieš pradedant mitologemos *Deywoty Zudwity* nuodugnią lingvistinę ir etnomitologinę analizę, būtina detalizuoti itin svarbią, šio mitonimo prasminę savastį galinčią atskleisti, formaliąją (1) ir kultūrologinę (2) faktografiją:

1) yra žinomi tik **3** jo fiksacijos atvejai, remiantis iki šiol išlikusių 10-ies *Sūduvių knygelės* perrašų (α, B, C, E, G, G[p], J[p], K, X [pastarasis naujai surastas resp. iki šiol Lietuvos tyrėjams nežinotas bei Wilhelmo Mannhardto neaprašytas, nors senokai kodifikuotas resp. Ms. Uph. fol. 34 – žr. KDStB II: 402–403]) duomenimis – 1a) A rankraštyje[6], pateikiamame **tik** W. Mannhardto (1936: 244–260) monografijoje (žr. 1 pav.),

Deywoty Zudwity; Ockopirmus der erste Gott Himmels vnd Gestirnes.

1 pav. ***Sūduvių knygelės*** **A perrašo fragmentas** (Mannhardt 1936: 245)

mat A perrašo α variante, kuris iki šiol klaidingai buvo interpretuojamas kaip A rankraštis (plačiau žr. Mannhardt 1936: 236; BRMŠ II: 124; dar žr. Kregždys 2009: 175 [ši informacija bus detalizuota atskirame straipsnyje]), ši sintagma apskritai nėra minima (žr. 2 pav.);

2 pav. ***Sūduvių knygelės*** **XVI a. α perrašo 727v psl. fragmentas** (Ms. 1277 – Lenkijos mokslų akademijos Gdansko biblioteka)

[6] *Sūduvių knygelės* perrašų A, B, C, D, E, ε, F, G, H, J, K žymėjimo simbolių eksplikacinį aprašą žr. Kregždys 2009: 175–177.

1b) sintagma *Deywoty Zudwity* C perraše yra modifikuota, t. y. rankraščio autoriaus pirmasis prasminio junginio sandas *Deywoty* yra padalintas į 2 dalis resp. *Dey wothy* (žr. Mannhardt 1936: 245; dar žr. 3 pav.), matyt, remiantis sintagmos galima etiologine savastimi. Pabrėžtina, kad W. Mannhardtas savo monografijoje neperteikė kai kurių C rankraščio grafikos ypatumų, spėtina, itin svarbių jame minimų leksemų interpretacijai, pvz., jo nurodomas žodžių junginys *Dey wothy Zudwythy* (žr. Mannhardt 1936: 245) iš tiesų užfiksuotas su diakritiniais ženklais, t. y. *Deÿ wothÿ*; be to, antrasis junginio sandas rašomas mažąja (žr. 3 pav.), o ne didžiąja raide, kaip nurodo W. Mannhardtas (ibd.);

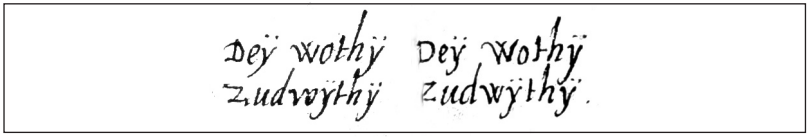

3 pav. *Sūduvių knygelės* C perrašo 1r (kairėje) ir 1v (dešinėje) puslapių fragmentai (Cod. Guelf. 14.11 Aug. 4° – Wolfenbütelio hercogo Augusto biblioteka)

1c) Getingeno kopijoje (resp. antriniame C manuskripto perraše) pateikiamas *Deÿ woÿthï Ʒudwythy* G 2r junginys (žr. 4 pav.).

4. pav. ***Sūduvių knygelės* G perrašo 2r psl. fragmentas** (Žemutinės Saksonijos valstybinės ir Getingeno universiteto bibliotekos rankraštis)

Akcentuotina, kad raidė *ÿ* (su 2 diakritiniais taškais[7]) C perrašo autoriaus, matyt, vartota ne tik žymėti trumpinį (plačiau žr. Cappelli 1982: 16), bet ir ilgąjį priešakinės eilės balsį resp. *ī*, t. y. juo perteikiamas junginys bžn. lo. *deī vōtī[vi]* 'šventieji dievai' (žr. Sleumer 1926: 829), mat XVI a. vokiečių rankraščiuose ir spausdintuose veikaluose buvo įprasta remtis lotynų abreviatūros modeliavimo sistema (žr. Santifaller 1930: 60). Vadinasi, galima daryti atsargią prielaidą, kad C perrašo autorius, nemokėjęs baltų kalbų ir

[7] Minėtina, kad XIV a. ir XV a. veikaluose tašku įprastai buvo žymima kirčio vieta (Lelewel II: 48). Formaliai toks rašmens žymėjimas gali būti siejamas su vokiečių tekstūros šrifto ypatumais resp. grafinės puošybos elementais (žr. Crous, Kirchner 1928: 17).

nesupratęs A perraše užfiksuoto junginio *Deywoty Zudwity* (Mannhardt 1936: 245) reikšmės ir prasmės, ėmėsi teksto moduliacijos, idant galėtų implikuoti etiologinę ir semantinę sintagmos savastį;

2) senuosiuose rašto paminkluose teigiama, kad Semboje gyvenę sūduviai dar XVI a. pradžioje itin nuosekliai puoselėjo senąjį baltų tikėjimą[8]; dėl šios priežasties, jie buvo priskiriami itin religingiems žmonėms (BRMŠ II: 33; Stela 2004: 58; dar žr. Stanevičius 1967: 604; Kregždys 2009: 181, 183).

Taip pat minėtina, kad Petras Dusburgietis *Cronica terre Prussie* pabrėžia ypatingą sūduvių socialinį statusą: jie, anot šio kronikininko, buvo patys garbingiausi, kitus papročių kilnumu pranoko, turtais ir galia pirmavo resp. *Sudowite generosi, sicut nobilitate morum alios precedebant, ita diviciis et potencia excedebant* 3 (SRP I: 52; dar žr. Kuzavinis 1964: 7; Kabelka 1981: 32; Pluskowski 2013: 59–60)[9]. Jų gyventoje Sembos teritorijoje užfiksuota nemaža sakralinės semantinės konotacijos onimų (plačiau žr. Hoffmann 1999: 10, 2000: 153).

Sintagma *Deywoty Zudwity* A įprastai tyrėjų (plg. Mannhardt 1936: 269–270) ir vertėjų (BRMŠ II: 143) priskiriama ne mitonimų hiperonimų (žr. toliau), bet etnonimų adendo grupei (žr. 1 poskyrį), t. y. įprastai pateikiamas interpretacinis variantas „Sudevitų dievaičiai (*Deywoty*[10] *Zudwity*) <...>“

---

[8] Plg. atskiros žynių socialinės grupės išskyrimą resp. superstratinės kilmės hieronimo resp. šventiko įvardijimą, minimą *Sūduvių knygelėje* (BRMŠ II: 148), t. y. pr. *Segnoten* A, *Signoten* D, E, F, J / *Signoren* H abcd (žr. 36 išn.) bei autonominį jo atitikmenį *Wourschkaiten* A, kuriam buvo reiškiama ypatinga pagarba.

[9] Išskirtinių įotvingių genties savybių pabrėžimas, matyt, nebuvo minėtų šaltinių autorių pramanas, mat būtent Semba, kur gyveno iš Sūduvos perkelti šios tautos atstovai (1283 m. 1600 sūduvių kryžiuočiai deportavo iš itin žiauriai nusiaubto gimtojo krašto [plačiau žr. Kregždys 2009$_a$: 184]), išvengę naujojo tikėjimo resp. kryžiuočių ordino susidorojimo, buvo vėliausiai germanizuoti (Okulicz-Kozaryn 1983: 15; dar žr. Radzimiński 2006: 70–71, 73–74, 76) resp. išlaikė senųjų papročių, draudžiamų, taikant plakimo bausmes ir pinigines baudas (Radzimiński 2006: 85), tęstinumą. Sūduvių religinės ir politinės (manoma, kad dar Nadruvos Romuvoje vykdavo trijų baltų genčių susirinkimai, kuriuose galėjo būti svarstomi jungtinės kariuomenės žygiai bei aptariami įvairūs politiniai klausimai, mat XIII a. lietuviai, prūsai ir įotvingiai vykdė bendrą karinę ekspansiją, o lietuvių kėlimasis [vykdytas nuo VI a. (žr. PEŽ IV: 47; dar žr. Kregždys 2012: 144] į prūsų žemes buvo nulemtas politinių motyvų, aptartų abiejų tautų bendrose sueigose [Łowmiański 1935: 14–15, 1989: 52–53; dar žr. Kregždys 2009: 132) plotmės įtaka neabejotinai buvo juntama ir kaimyninėse Prūsijos srityse, ypač Nadruvoje ir Skalvoje, kurių gyventojai vėliausiai perėmė atėjūnų prievarta diegtus papročius (žr. Okulicz-Kozaryn ibd.).

[10] BRMŠ vertėjai (ibd.), žinoma, pasirinko jų kalbai artimesnį morfologinės struktūros ir semantinės konotacijos (mitologinio referento) atitikmenį „dievaičiai“ resp. sub. lie. *dievaitis*, *-ė* 1 (smob.), *dievaĩtis* 2 ‘p a g o n i ų d i e v a s’ BsP III 55, K I 210, I, B, MŽ, M. Valanč, K. Donel ir kt. (LKŽe) daugiskaitos formą, tačiau, paisant transkriptyvios filologinės metafrazės principo (žr. 0 poskyrį), tokiu vertimu reiktų abejoti, mat, spėjama, suff. pr. **-utis* (struktūrinio elemento *-oty* grafinė raiška, matyt, reflektuoja Sembos šnektai būdingus vokiečių žemaičių kalbos kitimus: v. *ŭ* / *ū* → v. dial. *ŏ* / *ō* [Ziesemer 1924: 126; dar žr. 2 poskyrį] resp. reflektuojama įtv. **-ūtįai*) buvo sudaromi *nomina concretica* be deminutyvinės reikšmės (plačiau žr. Ambrazas 2000: 59; Mažiulis 2004: 33), t. y. suponuotina lytis įtv. **deivūtįai* ‘dievai / dievybės’.

(BRMŠ II: 143). Deja, lingvistiniu aspektu, tokia formos *Zudwity* traktuotė yra iš esmės ydinga, mat ignoruojama jos darybos analizė, suponuojanti ne sufiksinio vedinio, bet kompozito substratinę lytį, reflektuojančią nunykusią temą *-*ă*- (žr. toliau).

Tiesa, semantinė seniausių rankraščių pirmojo sakinio pradžios lyties *Von den Zudewiten* <...> A (Mannhardt 1936: 244) / *Vonn den Sůdewithen* <...> α 727v (žr. 2 pav.) / *Von den Zudewiten* B 728r / *Von den Zudewitten* C 1r ir sintagmos *Deywoty Zudwity* A (↔ *Deÿ wothÿ zudwÿthÿ* C 1r, 2v) antrojo struktūrinio dėmens vertė bei pirmajame sakinyje paraleliai vartojamas aiškus etnonimas *Sudauen* 'sūduviai' A, α, B ↔ *Sůdawen* C 1r / *Su/dauen* G 2r kėlė abejonių ir pačiam *Sūduvių knygelės* neišlikusio originalo autoriui, pavartojusiam struktūriškai dvejopą jos formą: *Zud-**e**-witen* A, B / *Sud-**e**-withen* α ↔ *Zudwity* A resp. *Zud-**ø**-wity* (žr. Mannhardt 1936: 244–245) / *zudwÿthÿ* C 1r / *ʒudwÿthÿ* G 2r. Šią ekvivokaciją K perrašo autorius, matyt, remdamasis ir α kopijos formos inovaciniu inicialiniu *S-* resp. ***S**ůdewithen* α 727v[11], nutarė koreguoti, pasitelkęs pleonazmą (resp. menkavertį hendiadį), t. y. A, B, C perrašų formas *Zudewiten* bei *Zudewitten* jis pakeitė inovacine lytimi *Sůdawen*[12] K 165r, plg. *Von den Sudawen, die dy Sůdawen heißen* <...> (plg. Mannhardt 1936: 245) resp. *Apie sūduvius, kurie save sūduviais vadina* <...> (žr. toliau).

[11] Dar plg. X perrašo faktografinį motyvą: *Von den Sudewitten die itʒundt Sudawen heissenn...*

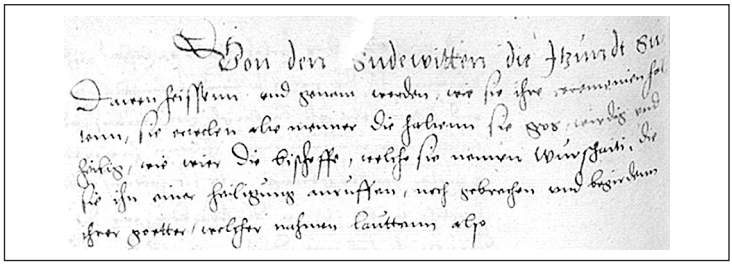

5 pav. ***Sūduvių knygelės* XVI a. X perrašo 762 psl. fragmentas**
(Ms. Uph. fol. 34 – Lenkijos mokslų akademijos Gdansko biblioteka)

[12] Vėliau šią lytį pakartoto ir Jeronimas Maleckis spausdintame *Sūduvių knygelės* variante (žr. Meletius 1742: 701):

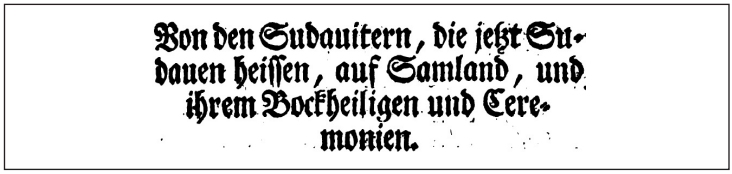

6 pav. **Modifikuotas *Sūduvių knygelės* pavadinimas**

Galima spėti, kad tokią korekciją galėjo suponuoti ir partityvinio homonimo top. pr. *Sudowiten* 1353 (Semba [Gerullis 1922: 176]) ar panašiai skambančių onimų vartosena (žr. 19 išn.), t. y. K perrašo autorius, matyt, įvertino iniciale *Z-* prasidedančią formą kaip klaidingai užrašytą.

Šių, skirtingos struktūros, lyčių neatitikimas, spėtina, nėra atsitiktinis resp. sporadinis, t. y. pilnojo ir absorbcinio (resp. su nunykusiu jungiamuoju balsiu *-ă-* [žr. toliau]) variantų vartosenos atvejis. Tikėtina, kad forma be struktūrinio elemento *-e-* *Zudwity* A galėjo būti vartojama jotvingių gyventoje Semboje (žr. 31 išn.). Spėtina, šią lytį neišlikusio originalo autorius keitė[13], remdamasis savo patirtimi bei jam žinoma faktografija[14]. Daryti tokią prielaidą galima, remiantis formaliąja jotvingių kalbai būdinga fonetinių kitimų distribucija, kuri yra ypatingos svarbos, bet dažnai ignoruojama (žr. 31 išn.), t. y. lytis *Zud-e-witen* A / *Sůd-e-withen* α dėl ***-d-e-*** fonotatinės grandies stokos šioje vakarų baltų kalboje tiesiog **ne** galėjo būti vartojama (žr. toliau).

Tenka apgailestauti, kad W. Mannhardtas (1936: 269–270) minėtą žodžių junginį *Deywoty Zudwity* A ir jo variantą *Deÿ wothÿ zudwÿthÿ* C (plg. Mannhardtas 1936: 245), detaliai jų neanalizavęs, priskyrė etnoniminiams jotvingių dievų įvardijimo variantams, t. y. *Sūduvių knygelės* pradžioje esančios sakinio atkarpos *Von den Zudewiten die itzund Sudauen heissen* <...> A su, jo manymu, pasikartojančiu tos pačios genties įvardijimu, bei toliau sekančio dievų sąrašo sintagmos *Deywoty Zudwity* A, formalųjį resp. fonomorfologinį leksemų ***Z**udewiten* ↔ ***S**udauen* ↔ ***Z**udwity* A neatitikimą eksplikuoja, pasitelkęs neva sporadinės grafemų *s* ir *z* kaitos pavyzdžius v. ***so*** ‘taip, tokiu būdu’ ↔ v. ž. ***zo*** ‘t. p.’ // v. ***also*** ‘taigi, vadinasi’ ↔ v. ž. ***alzo*** ‘t. p.’[15]. Tiesa, šių leksemų dialektinės vartosenos ypatumai nėra akcentuojami (žr. Mannhardt 1936: 270), o *Sūduvių knygelėje* (A ir α perrašuose) pasitaiko tik v. ***also*** ‘taigi, vadinasi’ (Mannhardt 1936: 244, 248, 255, 259–261) ir v. ž. ***alzo*** ‘t. p.’ (Mannhardt 1936: 258–261 / α 727v, 735v) alternacinės vartosenos atvejų. Pozicinis (t. y. inicialinis) šio dialektinio grafemų *s-* / *z-* žymėjimo ypatumas

[13] Plg. *Sūduvių knygele* besirėmusio Aleksandro Guagninio (žr. Balsys 2006: 57) veikale *Kronika Sarmacyi Europskiej* (1611) minimą inovacinį (resp. [?] jo paties sugalvotą) toponimą ‡ *Zudawenia* resp. „<...> w Zudawenie <...>“ (žr. BRMŠ II: 482).

[14] Tiesa, XVI a. ir XVII a. pradžioje lotynų ir vokiečių kalbomis parašytų veikalų autoriai sūduvius, arba jotvingius, įprastai įvardydavo etnonimų lytimis *Sudawen* (Aurifaber 1572: 32 [knyga publikuota be paginacijos (kaip inkunabulas); puslapiai nurodomi, remiantis skaitmenizuoto veikalo automatine paginų numeracija]), *Sudauſchen Strand* / *Die Sudawen* / *Sudawiſche Dörffer* (Göbel 1616: 25, 27–28, 31 [knyga taip pat be paginacijos]), *Sudauienſes ſeu Sudini* / *littore Sudauienſi* / *Sudauienſe littus* / *ex Sudinis ipſis* / *Sudini* / *littore Sudauico* / *in hoc ipſo Sudauico littore* ir kt. (Wigandus 1590: 1, 6, 7, 13, 15, 16 [dar žr. Dini 2010: 644]), o vietovę, kurioje jie gyveno – *in Sudauia* / *ad Sudauiam* / *Sudauia* (Wigandus 1590: 7, 15).

[15] Minėtina, kad v. ž. *alzo* ‘taigi, vadinasi’ grafiškai gali būti perteikiamas ir kaip v. ž. *alzoe*, *alszo* ‘t. p.’ (Diefenbach, Wülcker 1885: 47).

apskritai nėra akcentuojamas, lyg būtų visiškai nereikšmingas, nors šio rankraštinio paminklo perraše A minėtoje pozicijoje toks variantiškumas nėra užfiksuotas (žr. 1 lentelę).

Deja, tokie W. Mannhardto svarstymai yra kontradikciniai formaliosios analizės aspektu: a) senuosiuose vakarų germanų raštuose pasitaikantys grafemų (dusliojo ir skardžiojo pučiamųjų) *s* /s/ ir *z* /s/ alternatyvios vartosenos atvejai (plačiau žr. Maßmann 1827: 10, 16; Young, Gloning 2004: 56, 80) turėtų būti privalomai determinuojami dialektinės vartosenos aspektu, t. y. minėtos eksplikacijos autorius neakcentuoja, kad tokie grafikos ypatumai (t. y. apriboti pozicijos žodyje resp. inicialėje[16]) būdingi vokiečių aukštaičių[17] šnekta parašytiems veikalams (Adelung 1788: 200–201), o *Sūduvių knygelės* perrašų kalba įvairuoja, t. y. kopijų A, B, C kalbai būdinga ankstyvosios vokiečių aukštaičių ir viduriniosios vokiečių žemaičių dialektinė samplaika, K perrašo kalba – vokiečių žemaičių, t. y. „Seine Sprache nimmt niederdeutsche Formen auf“ (Mannhardt 1936: 244).

Taip pat minėtina, kad grafemų *s* /s/ ir *z* /s/ paralelinio vartojimo atvejai būdingi vokiečių rankraščiams, datuojamiems nuo XIII a. iki vidurio vokiečių aukštaičių kalbos periodo pabaigos (t. y. iki 1350 m. [plačiau žr. Penzl 1968: 347; Young, Gloning 2004: 170]) ir tęsiasi iki ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos laikotarpio pabaigos (t. y. iki 1650 m.)[18]. Vadinasi, W. Mannhardto spėjimu besiremiantys tyrėjai resp. pritariantys *Zudewiten* A / *Sȕdewithen* α / *Zȕdewittern* C // *Zudwity* ir *Sudauen* A tapatumui, *Sūduvių knygelės* sukūrimo laiką galėtų datuoti su ne ankstesniu, nei XIII a. ir ne vėlesniu, nei XVII a. vidurys.

Pabrėžtina, kad W. Mannhardto (1936: 270) pateikiamas pagrindinis etnonimo v. *Sudauen* ‘sūduviai’ ir *Sūduvių knygelėje* nurodomos lyties *Zudwity* A ‘(?) t. p.’ genetinis paralelizmas yra grindžiamas tik šių lyčių gretinimu, nepateikiant kitų to paties rašytinio šaltinio koreliatyvaus grafemų vartojimo pavyzdžių (žr. 1 lentelę). Be to, nenurodoma, kad viena, Semboje gyvenusių vokiečių, dialektinė ypatybė – skardinti žodžio inicialėje buvusį *s*- ir perteikti jį grafema *z*- buvo būdinga tik prieš priešakinės eilės balsius, plg. verb. RPr. ***z**egen* ‘sakyti’ ↔ verb. v. ***s**agen* ‘t. p.’ (plačiau žr. Ziesemer 1924: 127). Todėl toks spėjimas yra iš esmės kazuistinis resp. galimai klaidingas.

[16] Akcentuotina, kad grafemų *s* ir *z* alternatyvus vartojimas žodžio finalėje ir dubletiniuose priebalsių junginiuose pasitaiko ir kitais vokiečių kalbos dialektais parašytuose rankraštinio paveldo dokumentuose (žr. Penzl 1968: 348).

[17] Spėtina, kad tam įtakos galėjo turėti sibiliantų itin dažna /s/ ir /z/ niveliacija, išplitusi vidurio vokiečių aukštaičių kalbos laikotarpiu, šios kalbos dialektiniame plote (plačiau žr. Penzl 1968: 344–345, 1989: 62; Young, Gloning 2004: 110, 170).

[18] Pučiamojo /s/ grafemų raiška žymiai menkesnė, nei afrikatos /ts/ (žr. 30 išn.): *s*, *ss*, *ſ*, *ſſ*, *z*, *ß*, *sz* (Young, Gloning 2004: 201; dar žr. FrG 72).

Pagrįsti W. Mannhardto teiginio verifikacinį statusą ar, priešingai – paneigti jį galima, tik atlikus formaliąją pučiamojo v. *s* /s, z/ ir afrikatos *z* /ts/ vartosenos ypatumų analize, remiantis analizuojamo rankraščio faktografija, o ne hipotezės autoriaus teiginiu, suformuotu pagal *ad hoc* principą.

Minėtina, kad Valdemaro II (*Valdemar Sejr*), arba Danijos cenzo, knygoje (*Liber census Daniæ. Kong Valdemar den Andens Jordebog*) regionimams priskiriama viena seniausių jotvingių krašto (dar žr. 20 išn.) įvardijimo lytis *In zudua* 1231 (žr. LCD 81) taip pat užfiksuota su inicialės grafema *z*- (žr. 7 pav.).

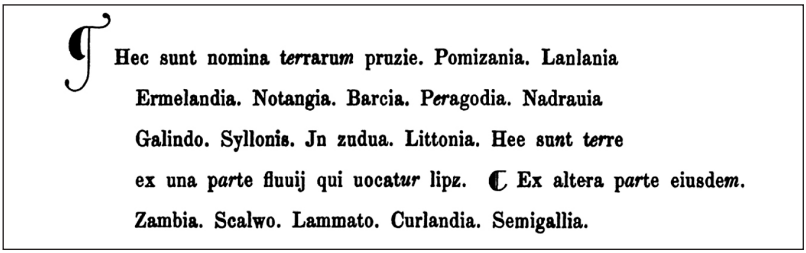
Hec sunt nomina *terrarum* pruzie. Pomizania. Lanlania
Ermelandia. Notangia. Barcia. *Pe*ragodia. Nadrauia
Galindo. Syllonis. Jn zudua. Littonia. Hee sunt *terre*
ex una *parte* fluuij qui uocat*ur* lipz. ℭ Ex altera *parte* eiusdem.
Zambia. Scalwo. Lammato. Curlandia. Semigallia.

7 pav. **Ištrauka iš *Liber census Daniæ*** (LCD 81)

Šis žodis priskiriamas Sūduvos teritorijos pirmiesiems įvardijimams (Karaliūnas 2015: 86). Deja, minėtas onimas dažniausiai tik iliustratyviai paminimas (Būga III: 116; Nalepa 1964: 41; Okulicz-Kozaryn 1983: 46; PEŽ IV: 166; Karaliūnas ibd.), bet neanalizuojamas (vienintelis Jonas Kabelka [1982: 32] abejoja tokios lyties tarties galimybėmis), nors šios formos interpretacija nėra tokia paprasta, kaip teigiama iki šiol (Būga ibd.; PEŽ II: 7), t. y. savo fonetine struktūra ji nėra identiška Petro Dusburgiečio minimam regionimui *Sudowia*, nė karto grafiškai neužfiksuotam su inicialiniu *Z*-[19].

[19] Plg. regionimo *Sūduva*, minimo P. Dusburgiečio kronikoje, įvardijimus: ***S**udowia* 3(7) [51], *de **S**udowia* 116(3) [110], 158(6) [125], 162(13) [127], 198(4) [139], 207(2) [141], 217(8–9) / 219(1) [145], *terra **S**udowie* 219(9) [146], *terram **S**udowie* 193(8) / 194(3) [138], *terre **S**udowie* 194(1) [138], 199(2) [139], 202(1, 3–4) [140], 205(1) [141], 209(6) [142], *territorium **S**udowie* 209(5) [142], 217(11–12) [145], *territorii **S**udowie* 197(1) [139], 209(1) [142], 212(1) [143], *in territorio **S**udowie* 211(2) [143], ***S**udowie territorium* 212(5) [143], ***S**udowie* 197(3) [139], *in terra **S**udowie* 198(6) [139], ***S**udowiam* 205(4) [141], 217(7) / 218(3–4) [145], *partis **S**udowie* 219(8) [146].
Beje, etnonimą *sūduviai* P. Dusburgietis taip pat užfiksavo tik su pradžios *S*-: ***S**udowite* 3(7, 12) [51, 52], 4(24) [53], 73(3) [92], 159(4) [125], 162(3) [126], 173(2) / 174(2) [131], 192(6, 12, 15) [137], 194(6–7) [138], 198(10) [139], 200(2) / 204(2) [140], 205(6) / 206(8–9) / 207(1) [141], 212(10) [143], 218(10) [145], ***S**udowitis* 40(8–9) [73], 206(3–4) [141], *cum **S**udowitis* 164(3) [127], ***S**udowitarum* 122(2) [112], 166(3–4) [128], 174(1) [131], 192(17–18) / 193(1, 3) [137], 200(1) [140], 205(1) [141], 209(2) [142], 211(1) [143], 217(2) [145], 219(5) [146], ***S**udowita* 207(9, 14, 20) [141, 142], ***S**udowitas* 217(5) / 219(3) [145] – laužtiniuose skliaustuose nurodomas SRP I paginacija.

Wolfgangas Schlüteris (1908: 15–63), itin detaliai išanalizavęs finų kilmės onimų vartosenos ypatumus *Liber census Daniæ*, konstatuoja šiame rašto šaltinyje esant gausybę ortografinių klaidų. Ypatingą dėmesį jis atkreipia į grafemos *c* vartojimo ypatumus (Schlüter 1908: 15, 17), dažnai sietinus su skaitymo klaidų (*lapsus legendi*) perteikimo atvejais, mat tokį struktūrinį elementą turintys onimai sunkiai identifikuojami. Šiuo rašmeniu gali būti žymimi įvairūs garsai: a) ji painiojama su grafema *t*, plg. *Harco* ↔ *Harto* (db. *Hardu*) ir kt.; b) prieš užpakalinės eilės balsius vartojamas išreikšti duslųjį sprogstamąjį gomurinį /k/ (jo įprastas žymėjimas raide k labiau būdingas prieš priešakinės eilės balsius [Schlüter 1908: 17–18, 23]) ir žodžio gale, plg. *Calablae* ↔ *Kallepe* / *Lepac* (Schlüter 1908: 16); c) reflektuojama afrikata /ts/, plg. *Koci* ↔ *Kotz* (Schlüter 1908: 23). Remiantis šio tyrėjo nurodomų pavyzdžių fonetinių kaitų eksplikacija, galima apibendrinti kelis priebalsių *s*, *z*, *c* vartosenos niuansus:

1) inicialinio *S*- ir intervokalinio -*s*- (taip pat ir dupletinio) fonetinis statusas yra identiškas dusliojo priedantinio pučiamojo /s/ vertei, plg. *S-ochentakaes* ↔ *S-ontaguse*, *A-s-aebaek* ↔ *A-s-imägi* / *Ka-ss-iuerae* ↔ *Ra-s-iwere* (Schlüter 1908: 16–17, 35) – minėtina, kad šis garsas gali būti žymimas digrafu *sh*, plg. *Katen-sh-apae* ↔ *Kati-s-abba* (Schlüter 1908: 17);

2) afrikata *c* /ts/ gali būti perteikiama digrafu *sc*, plg. *Atana-sc-ae* ↔ *Alan-ts-i* (Schlüter 1908: 16), nors jo fonetinis statusas ne visuomet aiškus, pvz., *We-sc-elo* ↔ *We-ss-elin* / *Waeszaelin* (Schlüter 1908: 18, 23).

W. Schlüteris (1908: 18, 20, 23, 37) pabrėžia, kad grafema *z* reflektuoja afrikatos /ts/ statusą, plg. avd. *de Hol-z-aetae* (apie šią lytį dar žr. Bunge 1832: 6), *Haccri-z* ↔ *Hakri-z*, *Juri-z*. Tik žodžio ar skiemens pabaigoje gali reflektuoti duslųjį priedantinį pučiamąjį /s/, dar plg. *Ka-z-wold* ↔ *Ka-ss-oküla* (Schlüter 1908: 35, 37). Tai formalųjį grafinį, o ne fonetinę raišką suponuojantis kriterijus.

Vadinasi, remiantis grafemos s monotipinine (rašmeniu *z* šiame šaltinyje niekuomet nežymimas duslusis priedantinis pučiamasis s žodžio inicialėje) ir, priešingai – z heterogenine vartosena, galima atsargiai spėti, kad *Liber census Daniæ* minima lytis *In zudua* suponuoja ne inicialinį *S*-, bet *Z*- (į neaiškią šio šaltinio baltų regionimų, prasidedančių *S*- ir *Z*- fonologinę vertę dėmesį yra atkreipęs ir V. Mažiulis [PEŽ IV: 56–57]). Todėl tikėtina, kad šiaurės ir vakarų germanai, baltų genčių atstovų tartą skardųjį pučiamąjį frikatyvinį /z/ galėjo priskirti afrikatizuotų garsų grupei ir jį žymėti grafema *z*, įprasta tiek šiaurės, tiek ir vakarų germanų rašto sistemoms (plačiau žr. Стеблин-Каменский 2002: 17; 18, 30 išn.)[20].

[20] Minėtina, kad formaliai lotynų kalba parašyto šaltinio svetimybių (t. y. baltų kalbų reliktų fiksavimo germanų raštvedžių veikaluose aspektu) perteikimas gali būti interpretuojamas ir įprastais, šiai kalbai būdingais, fonemų fiksavimo kriterijais: a) lotynizuotos formos inicialė *z*- suponuoja keleriopą fonologinį statusą – a_1) ***j*** /i̯/ (plg. vulg. lo. ***Z***-*esv* = lo. ***J***-*esu*); a_2) ***dy*** /di/ (Grandgent 1907: 114–115, 140–141); b) ***t*** > ***d*** (intervokalinėje pozicijoje, plg.

Šis spėjimas iš dalies koreliuotinas su kitos vakarų baltų genties – prūsų (tiesa, aptariama leksema vartota Semboje resp. jotvingių, imigravusių į pagudėnų žemes, gyvenamojoje teritorijoje) leksemos grafinės fiksacijos eksplikacija, t. y. adv. pr. *zuit* 'gana' III 69_{28} 'gana' (plg. *tīt dais panſdau zuit bouton* „taip leisk po to gana būti" = „tebūnie tuo pasitenkinama [gana]" [Mažiulis 1981: 154]), kurios inicialės grafema *z-* priskiriama dusliojo priedantinio pučiamojo s žymėjimams (Berneker 1896: 333; Mažiulis 1966: 50; PEŽ IV: 273; dar žr. Trautmann 1910: 466; Būga I: 304). Pabrėžtina, kad tai v i e n i n t e l i s toks pučiamojo s žymėjimo atvejis XVI a. rašto paminkle, t. y. 1561 m. išleistame prūsų 3-iajame katekizme, arba Enchiridione. Manoma, kad šis prieveiksmis yra introdukuotai leksikai priskirtinas žodis resp. kildintinas iš adv. le. *syto* 'sotu' (plačiau žr. PEŽ ibd.). Toks aiškinimas, žinoma, koreguotinas vien jau temporaliniu skolinio introdukcijos niuanso aspektu, mat XVI a. buvo vartojama viduriniojo, o ne naujojo laikotarpio lenkų kalba (plačiau žr. Kregždys 2016: 27). Tikėtina, kad minėta leksema prūsų gyventoje teritorijoje galėjo būti imta vartoti dar ankstesniu resp. senosios lenkų kalbos laikotarpiu (bent jau XV a.).

Sprendžiant šios leksemos kilmės, kuria iki šiol niekas neabejoja (Mažiulis 2004: 92), problemą, akcentuotina ne tik unikalios grafinės raiškos fiksacija (žr. anksčiau), lyginant su substratiniu adv. (s. /v.) le. *syto* 'sočiai = ne alkanai „**nie głodno**"' (SSt VIII: 526; Linde V: 500; SW VI: 547), bet ir semantinės koreliacijos su v. *lasse es genug sein* „tebūnie tuo pasitenkinama (gana)" kongruencija: adv. (s. /v.) le. *syto* 'sočiai' reflektuoja **tik** konotatą 'sočiai pamaitintas, pagirdytas' resp. nėra identiškos koreliacijos su v. *genug sein* 'užtekti, nestokoti, pasitenkinti; padidėti (apie kainą); apsirūpinti patiems ir kt.' (DWG IV[1(2)]: 3496–3498)[21], plg. v. *es ist genug!* 'gana, užtenka!', kuris yra

vulg. lo. *ama-**d**-us* = lo. *ama-**t**-us* [žr. Grandgent 1907: 121]) – akcentuotina, kad b_1) germanų priešakinės eilės frikatyvinis skardusis ***ð*** /th/ *latina vulgaris* raštuose pakeičiamas dantiniu ***d*** (Grandgent 1907: 142); c) viduramžių lotynų kalbos rankraščiuose (taip pat ir *Liber census Daniæ* [Schlüter 1908: 43]) itin dažnai pasitaiko balsių ***o*** ↔ ***u*** integracinė kaita (plg. V. lo. *vict-**u**-ria* = lo. *vict-**o**-ria* [Harrington 1997: 3]), nors aptariamos lyties aspektu galima būtų suponuoti ir regresyvinę balsių *-o-u-* → *-u-u-* kaitą (galbūt dėl kitakalbiams svetimos fonologinės grandies, lėmusios atsitiktinį *lapsus calami* atvejį).
Panašios grafemų fonologinio statuso atitikties buvo paisoma ir rengiant tekstus viduramžių lotynų kalba (Sidwell 1996: 373–375; Harrington 1997: 1–5). Vadinasi, *Danijos cenzo knygoje* užfiksuotas regionimas *In zudua* fonologiškai galėtų būti interpretuojamas kaip */i̯ut(h)ua/ resp. **Jāt(u)vā*, mat šiame rankraštiniame šaltinyje grafema *j* nėra vartojama, vietoj jos rašant *i*, *y*, *g*, *gh* (Schlüter 1908: 17), tačiau perrašant kitų šaltinių duomenis, galėjo būti tiesiog nukopijuojami onimų įvardijimai. Jei šis spėjimas teisingas, 1231 m. lytis *In zudua* (?) */i̯ut(h)ua/ būtų pirmasis rekonstruojamo **Jāt(u)vā* 'Jotva' (PEŽ II: 7–12) regionimo paliudijimas šiaurės germanų rašto paminkluose.

[21] Plg. a. v. a. *ein armer und geringer mann kan unterweilen narrens genug sein* (DWG IV[1(1)]: 1916); v. *Laureta in ihr selbst gedachte genug sein, wenn sie das Reinharten kund thete* (DWG IV[1(1)]: 2001); a. v. a. *die sonne möchte nicht stark genug sein, die gefrüst wider zu resolviren (aufzuthauen),*

polidispersinis, mat 1561 m. Enchiridione minimas ne kūniškųjų, bet dvasinių poreikių patenkinimas, atliekant išpažintį (plg. <...> ſteſmu Grikauſnan tickint <...>“ III 69_{23} resp. „<...> tos išpažinties daryti <...> [Mažiulis 1981: 154]).

Vadinasi, ligšiolinė adv. pr. *zuit* ‘gana’ III 69_{28} ‘gana’ kilmė nėra pozityvi, bet kazuistinė, mat silogiška semantinės distribucijos aspektu. Todėl remiantis teiginiu, kad Enchiridione pasitaiko ortografijos klaidų (Mažiulis 1966: 33–34), galima atsargiai spėti adv. pr. *zuit* ‘gana’ III 69_{28} ‘gana’ esant polonizmą, bet kildintiną ne iš adv. (s. /v.) le. *syto* ‘sočiai = ne alkanai „nie głodno“’, o iš adj. (v.) le. *użyty* ‘save (savo poreikius) patenkinantis, nieko nestokojantis, gausus, užtektinas; sotus, pavalgęs, prisivalgęs ir kt.’ (Linde VI: 120; SW VII: 431, 433), suponuojant skolinio struktūrinių dėmenų transpoziciją resp. metatezę[22] (neatmestina ir *lapsus calami* galimybė): adj. v. le. ***u-ż-yt(-y/*** adv. *-o)* → adv. pr. ***z-u-it*** resp. užfiksuota inicialės *z-* yra ne dusliojo priedantinio pučiamojo *s*, bet skardžiojo priedantinio pučiamojo *z* (apie jį plačiau žr. Mažiulis 2004: 21) žymėjimo reprezentantas[23].

Jei šis spėjimas teisingas, galima teigti, kad p r ū s ų k a l b o s r a š t u o s e (išskyrus kai kurias onimų lytis, kurių kilmė ir atitiktis parinktiems neva genetiškai tapatiems alternantams yra neaiškūs [žr. 24 išn.], vokiečių kalba parašytuose Rytų Prūsijos rankraščiuose[24]) n ė r a p a l i u d y t a n ė v i e n a

die beschehen würd (DWG IV$^{1(2)}$: 2164); wir sollen uns nach keinem andern gott umsehen, denn er wolle uns gottes genug sein (DWG IV$^{1(2)}$: 3492).

22 Plg. pučiamųjų, pvz., dusliojo priedantinio *S-* nestabilų resp. transpozicinį fonotaktinį statusą etnonimo lo. *Samogitae* ‘žemaičiai’ aspektu, kurį Aeneas (Eneas) Silvius (Sylvius) Piccolominis transponavo į lytį *Maſſagete* ir kt., t. y. suponuojama metatezė: **sa-ma-ge-tae* ‘žemaičiai’ → *ma-sa-ge-tae* ‘t. p.’ (Dini 2010: 288–289, 298–299; dar žr. Subačius 2013: 555). Vadinasi, galima daryti atsargią prielaidą apie svetimtaučiams nebūdingų fonotaktinių grandžių keitimą būdingomis jų kalbai, nors tokį kitimą, žinoma, galėjo lemti ir atsitiktinis resp. sporadinis faktorius, t. y. *lapsus lingvae*, suponavęs *lapsus calami*.

23 Plg. vokiečių ordino raštuose lenkų abėcėlės raidės *żet* perteikimo būdą grafema *z* (taip pat ir *s*) – top. s. le. ***Z**-uckau* 1281 / ***Z**-uckau Kloster* (fiksuojama ir lytimis ***S**-ukow* / ***S**-uckow* ← V. lo. *Sucovia*) ← top. s. le. ***Ż**-ukowo* (Perlbach 1876: 238, 245, 400; dar žr. Bijak 2001: 250; Wójcik 2001: 191).

24 Plg. avd. pr. ***S**-ade* 1385 ↔ avd. pr. ***Z**-ada* 1393 / 1394, avd. pr. ***S**-amyle* 1337 ↔ avd. pr. ***Z**-amile* 1418, avd. pr. *Mathis* ***S**-eme* ↔ avd. pr. *Mathis* ***Z**-eme*, avd. pr. ***Z**-obin* XV a. ↔ top. pr. ***S**-obis*, avd. pr. ***S**-oke* 1338 ↔ avd. pr. ***Z**-oke* 1332 / 1336, avd. pr. ***S**-ude* 1306 ↔ top. pr. ***Z**-udaynen*, ***Z**-udithen*, ***S**-udowe*, avd. pr. ***S**-udeke* ↔ avd. pr. ***Z**-udeke* 1364 (Bezzenberger 1876: 395; Trautmann 1974: 84, 86, 91, 96, 100; Perlbach 1876: 392); top. pr. ***Z**-aysen* 1419 ↔ top. pr. ***S**-aysen*, hidr. pr. ***Z**-ambre* 1297 ↔ hidr. pr. ***S**-ambrad* 1319, top. pr. ***Z**-anthonithen* 1419 ↔ top. pr. ***S**-antoniten* 1423, top. pr. ***Z**ambia* 1231 ↔ top. pr. ***S**ambie* 1246, top. pr. ***S**-isdenyke* 1430 ↔ top. pr. ***Z**-ydenyke* 1430, top. pr. ***S**-ixdelawks* 1339 ↔ top. pr. ***Z**-isdelauken* 1400, top. pr. ***Z**-izelaukin* 1411 / 1419 ↔ top. pr. ***S**-iszelauken* 1419, hidr. pr. ***Z**-karde* ↔ hidr. ***S**-charde*, top. pr. ***S**-orteyke* 1359 ↔ top. pr. ***Z**-urtheke* 1359, top. pr. ***Z**-udithen* 1308 ↔ top. pr. ***S**-udithen* 1320 (dar žr. 33 išn.) (Gerullis 1922: 148, 150, 151, 155, 158–160, 169, 175–176; Perlbach 1876: 400).

leksema, kuri inicialėje reflektuotų duslųjį priedantinį pučiamąjį *s*, žymimą grafema *z*.

Jau minėta (žr. 30 išn.), kad vokiečių kalbos afrikata /ts/ grafiškai galėjo būti žymima įvairiai. V. Mažiulis (1966: 50–51) konstatuoja, kad prūsų rašto paminkluose ji žymima raide *c* ir digrafu *cz* (prieš priešakinės eilės balsius [Elbingo žodynėlyje][25]), digrafais *ts* / *tz* (I-ame ir II-ame katekizmuose), trigrafais *tzt* / *czt* (II-ame Katekizme), digrafais *ts* / *tz* / *ds* (Enchiridione), tačiau apie šios vakarų baltų genties onimų perteikimą vokiečių raštuose neužsimena. Remiantis G. Gerullio (1922: 154) pateikiamų paralelinių neaiškios kilmės[26] lyčių grafine raiška (plg. top. pr. ***Z**-ebotin* 1306 ↔ top. pr. ***Cz**-ebotin* ← (?) top. s. le. **Cebolin[o]*[27] su šaknies struktūrinio elemento *-l-* → *-t-* kaita[28] [o gal *lapsus calami*][29]), galima daryti prielaidą, kad šiuose, dažniausiai vokiečių žemaičių

[25] Dar plg. top. pr. *Samni-**cz*** 1321 ← **Samanits* (Gerullis 1922: 150).

[26] Marijos Biolik (1992: 9, 11, 1994: 13–19) teigimu, nustatyti buvusioje Prūsijos teritorijoje užfiksuotų mikrotoponimų etninę priklausomybę (resp. priskirti onimą baltų, slavų ar germanų indigenams) resp. tikrąją etimologinę seką, esant įvairiausio pobūdžio fonomorfologiniams kitimams, yra itin sudėtinga, o kartais – neįmanoma.

[27] Plg. top. s. le. *Czibulino* 1412, *Cybulino*, *Czebulino* (1414- 25) ↔ *Cebula* 1386, *Czibulicz* 1344 / top. v. le. *Cibulino* 1576 ↔ *Czebolyce*, *Czybolice* 1511–1523 ir kt. (NMP II: 36, 159, 161) ↔ avd. s. le. *Cebula* (SEMSO I: 26) ← (s. / v.) le. (dial.) *cebula* 'paprastasis svogūnas (*Allium cepa L.*); poras (*Allium ampeloprasum*, *porrum L.*); nuodingasis svogūnas (*Sciella maritima L.*); valgomasis česnakas (*Allium sativum*); laikrodis, savo forma panašus į svogūną; mulkis; (pl.) akys' (SW I: 256–257; SPW III: 135; SSt I: 215; SGP III[2]: 351–353; dar žr. Walczak 1995: 90) < v. v. a. *zibolle* 'valgomasis svogūnas' ← V. lo. *caepul(l)a* 'svogūnas' (MLex 335; Niermeyer 1976: 171; dar žr. Kregždys 2016_a: 37, 257).

[28] Plg. top. lie. *Cibi-**t**-inės* ž. Nm, *Cibì-**t**-laukis* l. Gr (LVŽ II: 14) ← (?) **Cibu-lai/y-**t**-inės* / **Cibu-lai/y-**t**-laukis* (su *-lai/y-* absorbcija [dėl *-u-* → *-i-* kaitos žr. toliau]), plg. sub. lie. *cibulai-**t**-is* (sm; bot.) 'laiškinis česnakas' (*Allium schoenoprasum*) LBŽ (LKŽe) / sub. lie. (dem.) **cibuly-**t**-is* 'svogūnėlis, nedidelis svogūnas' (plg. deminutyvą avd. lie. *Cibulėlis* [Butkus 1995: 187]), nors LVŽ (II: 14) sudarytojai šių onimų kilmę argumentuoja ir tolimosios lokalizacijos (t. y. ne to paties geografinio punkto ir net dialekto [išskyrus Gr ↔ Žgč punktus]) avd. lie. *Cìbitis* Šv, *Cibitỹs* Žgč (LPŽe), kurių kilmė taip pat menkai argumentuota (resp. siejama su 1) adj. lie. *cìbas* 'trumpas, striukas' Dkk / sub. lie. dial. *cìbas* 'neišmanėlis, mulkis' Užp, Ds [LKŽe]; 2) avd. le. *Cyba*, *Cybak*, *Cybal*, *Cybel*, *Cybik*, *Cybis* ir kt. ← sub. le. *cyba* [< v. dial. *Zibbe*] 'ožka', le. dial. *cyb* 'svogūno žyduolis') // top. lie. *Cib-ì-k-laukis* dr. Gr (su struktūrinių elementų *-u-* → *-i-* ir *-k-* ← *-l-* kaitomis dėl progresyvinės / regresyvinės asimiliacijos veiksnių, t. y. **C-**i**-b-**u**-**l**-lau-**k**-is* resp. top. lie. **Cibullaukis* 'svogūnų laukas' [dėl darybos plg. sub. lie. *cibùllaiškis* 1 (sm.) 'svogūno laiškas' Slnt, Užv (LKŽe) ~ top. lie. *Cibul-kalnis* kln. Rgv, *Cibul-kelis* kl. Sml (LVŽ II: 15)] → *C-**i**-b-**i**-**k**-lau-**k**-is* [deja, tokių elementarių kaitų nesugeba įžvelgti LVŽ II-ojo tomo autoriai; apie šio veikalo itin menką etimologinės analizės kokybę plačiau žr. Palionis 2016: 182–187]), pastaruosius LVŽ (II: 13) autoriai kildina iš sub. lie. **cibikė* ↔ adj. lie. dial. *cìbas*, *-à* 'striukas, trumpas' Dkk arba iš sub. lie. dial. *cibà* Btr, *cìbė* 'ožka' Gs, Ig, Yl, Pg, Rdm, Vkš (LKže).

[29] Paskutinė šį toponimą paminėjo Grasilda Blažienė (2005: 189, 394), tačiau naujo kilmės paaiškinimo nepateikė, o tik nurodė G. Gerullio (1922: 154) spėjimo motyvaciją resp. sąsają su top. pr. *Sebin* 1362, *Zeben* 1449 ir kt., kuri yra visiškai nepatikima, mat neargumentuota nei fonetinės ir darybos, nei semantinės analizės aspektu – remiamasi rekonstruota resp. rašto

kalba parašytuose, dokumentuose minėta afrikata įprastai galėjo būti perteikiama grafema *z*, nors, žinoma, pasitaiko ir *cz* bei kitų žymėjimo variantų (plg. top. RPr. [db. Olštyno apskr. resp. *powiat Lecki* (= v. *Kreis Lötzen*)] ***Z**-ybulken* ↔ top. le. ***C**-ybulki* / top. RPr. [buv. Elko apskritis resp. le. *powiat Łecki* (= v. *Kreis Ly[c]k*)] ***Cz**-ybulken* ↔ top. le. ***C**-ybulki* [Kętrzyński 1879: 158, 159]).

Remiantis atlikta analize, galima teigti, kad inicialės *z*- dusliojo priedantinio pučiamojo /s/ ar skardžiojo priedantinio pučiamojo /z/ bei afrikatos /ts/ žymėjimo tendencijos turi būti nustatomos, tik remiantis detalia

---

šaltiniuose **ne**paliudyta šaknimi avd. pr. **Sēb-*, su kuria gretinamas neva kuršių asmenvardis *Johan Sebbe*, kuris gali būti švedų kalbos hipokoristikas, vartojamas ir suomių (plg. suo. *Sebbe* [Piispanen 2015: 142]), t. y. avd. šv. *Sebastian* (< V. lo. *Sebastianus* [plačiau žr. Frändén 2015: 126; dar žr. Hellquist 1922: 701]). Be to, kažkodėl nesiremiama vokiečių riterio *Heinrich von Seben* 1490 / 1497 (Voigt 1843: 37) kilties vieta, kuri gali būti slaviškos kilmės resp. top. RPr. *Seeben* ↔ top. le. *Żabiny* (Kętrzyński 1879: 191).

Minėtas avd. kurš. *Sebbe* turėtų būti analizuojamas itin atidžiai, mat jis gali būti interpretuojamas ir kaip vakarų germanų asmenvardžio resp. s. angl. *Sǣbeorht* (← sub. s. angl. *sǣ* 'jūra' + s. angl. *beorth* '(adj.) ryškus, švytintis, blizgantis; nuostabus, puikus; (sub.) šviesa; ryškumas' [DAFN III: 312; dar žr. Hall 2000: 42, 286]) hipokoristikas (plačiau žr. Redin 1919: 128).

Lyginimas su adj. la. dial. *sębs* 'vėlyvas' (ME III: 810) yra dar problemiškesnis, mat neaiški ne tik šios leksemos kilmė, bet ir etnolingvistinis statusas resp. priklausymas paveldėtajam baltų leksikos sluoksniui: Kazimieras Būga minėtą būdvardį priskiria sėlių kalbos reliktams, Jānis Endzelīnas – lituanizmams (plačiau žr. Būga III: 212–213; ME ibd.; dar žr. LEV I: 162–163). Galima atsargiai spėti, kad adj. la. dial. *sębs*, vartojamas (ar vartotas) kuršių „giliosiose" (arba šiaurės) lyvių Ancės (62), Dundagos (63), Ventos (1 [t. y. Ventspilio]) ir „negiliosiose" (arba pietų) lyvių Alsungos (12), Ēdolės (9), Kandavos (84), Kuldīgos (80), Laidzės (74), Laucienės (76 [t. y. Sasmakos]), Spārės (71), Strazdės (78), Valgālės (82), Vandzenės (75) šnektose, (?) ilgainiui paplitęs aukštaičių dialekte: Asītės (49), Bikščių (107), Blīdienės (106), Ciecerės (105), Dunalkos (26), Dunikos (60), Gaikių (98), Gaviezės (44), Kabilės (89), Kazdangos (31), Lutrinių (97), Milzkalnės (124 [t. y. Tukumo]), Naudītės (146), Nīkrācės (50), Raņkių (96), Rāvos (37), Rubos (115 [t. y. Reņģės]), Rucavos (59), Rudbāržių (42), Saldaus (104), Sātinių (103), Skrundos (102), Tadaikių (45 [t. y. Lieģių]), Valmieros (273), Vecpilio (39), Vecsaulės (236), Vērgalės (25) ir Valtaikių (32) šnektose, o taip pat „negiliojoje" sėlių Liezērės (403) bei „giliojoje" (arba rytų) latgalių Alsvikio (391) šnektose (lokalizaciją plačiau žr. ME ibd.; Būga ibd.; EH II: 474), pasiskolintas iš finų kalbų resp. reflektuoja adj. lyb. *tęvà* (*tivà*, *tüvà*) 'gilus; esantis giliai viduje; tikras, teisėtas' (su *-b-* → *-v-* alternacija ~ sub. lyb. *lī-**b**-i* / *lī-**v**-ŋ* 'lybiai' ↔ adj. est. *lii-v-i* 'lybių', adj. / sub. suo. *lii-v-iläinen* 'lybių; lybis' [Kettunen 1938: 197, 416; LEV I: 518]), plg. semantemų 'gilus' ↔ 'vėlyvas' integracinį santykį – sintagmų reikšminę interferenciją: lie. *gilią naktį* 'vėlyvą naktį' ↔ v. *in tiefer Nacht* 'gilų resp. vėlyvą vakarą', dar plg. *Dirbo nuo ryto lig vėlyvõs nakties* ĮT 300 ↔ *Gilia nakčia ji pavertė Jonulį juodu ėriuku* V. Krėv (LKŽe). Lyčių adj. la. dial. *sębs* ↔ adj. lyb. *tęvà* inicialės *t-* → *s-* etiologinį santykį galima būtų eksplikuoti, remiantis: 1) kontaminacija su adj. la. ***s**-irms* 'vėlyvas, pasiekęs ribą (laiko aspektu)' (ME III: 847; KLV I: 287 [šio adjektyvo semema 'senas' fiksuojama jau senuosiuose latvių kalbos raštuose: s. la. *śirrms* / *Sirms* 'wätz / alt' (Fennell 1989: 107; Depkin IV: 1543)]), plg. la. *sirms vecums* 'gili resp. vėlyva senatvė' / *sirm(aj)ā senatnē* 'senų senovėje'; 2) alternacine adj. Pabaltijo finų ([?] lyb.) **sęb-* 'gilus ↔ vėlyvas' vartosena, plg. plg. est. *s-üva* 'gilus, giluminis', suo. *s-yvä* 'gilus'. Jei ši hipotezė teisinga, top. pr. *Zebotin* 1306 ↔ top. pr. *Czebotin* siejimas su adj. la. dial. *sębs* būtų iš esmės ydingas ir klaidingas.

atskiro rašytinio paminklo grafemų vartosenos analize, eliminuojant ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου (resp. *ad hoc*) principą.

Sūduvių knygelės A perrašo inicialinio pučiamojo v. s /s, z/ ir afrikatos *z* /ts/ distribucija yra koreliatyvi naujosios vokiečių aukštaičių kalbos grafinio žymėjimo tendencijų aspektu:

1 lentelė

Sūduvių knygelės A perrašo inicialinės pozicijos pučiamųjų priebalsių ir afrikatų grafinė raiška
(skliaustuose nurodyta W. Mannhardto veikalo [1936] paginacija)

inicialinių pučiamųjų priebalsių / afrikatų grafinė raiška ir fonologinis statusas	***s***- /z/	*Sacke* (256) / *sagen* (261), *saget* (253) / *sambt* (244), *sampt* (261) / samen (256) / *Samotenn* (261) / *Samotischen* (261) / *sauffen* (251, 259, 253) / *sechs* (250) / *segnen* (260) / *Segnot* (259), *Segnote* (253), *Segnoten* (251, 259) / *Sehe* (245, 252) / *sehen* (255, 262), *sehet* (256) / *sehr* (252, 262) / *sei* (250, 259), *sein* (248–249, 254–256, 259–260, 262), *seind* (247, 250, 262), *seindt* (261) / *seine* (250–252, 259, 261), *seinem* (253, 259, 261), *seinen* (247, 252, 257, 261), *seinenn* (261), *seines* (258, 262), *seynen* (261), *seynenn* (262) / *seiten* (257) / *selbest* (259), *selbs* (259) / *senden* (252) / *setzen* (252, 256, 258), *setzest* (260), *setzet* (247, 257, 259) / *seufft* (247, 260) / *sich* (249–253, 255, 257–259, 261–262) / *sie* (244, 247–261) / *sihe* (255, 260), *sihet* (259–260) / *singen* (248, 259) / *sitzen* (256) / *so* (244, 247–260, 262) / *Sohn* (256, 262) / *solchen* (260) / *soll* (255, 256), *sollen* (253), *sollenn* (261), *sollten* (262) / *Sommer* (249) / *Son* (260), *Sones* (260) / *Sonne* (262) / *sonderlich* (258), *sonderliche* (261) / *Sondernn* (262), *Sonndernn* (262) / *suchen* (259), *suchenn* (261), *sucht* (259) / *Sudauen* (244), *Sudawen* (253) / *Suden* (259) / *Sunden* (245) / *Swayxtix* (245, 248), *Swayxtixen* (249)
	z- /ts/	*zappen* (257) / *zauberer* (259) / *zehen* (253) / *zeichen* (260) / *Zeit* (248) / *zeiten* (261) / *zeittigen* (247) / *zenen* (247) / *zerunge* (257) / *ziehen* (255, 257–258) / *zorn* (250, 253) / *zu* (252, 254, 256–258, 260–261) / *zubersten* (255) / *Zudewiten* (244), *Zudwity* (245) / *zuflucht* (261) / *zum* (248, 256, 258, 261) / *zusammen* (250, 258) / *zutragen* (249, 255) / *zur* (257–258) / *zutrinckt* (259) / *zwei* (258) / *zwene* (259) / *zwirne* (257) / *zwo* (247, 259)
	c- /ts/	*Ceremonien* (244)
	tz- = ***z***- /ts/	*tzeit* (261) / *tzeitenn* (261) / *tzerstrewet* (261) / *tziehen* (261) / *tzu* (244, 261–262) / *tzufallendenn* (261) / *tzugeeigennt* (261) / *tzugetanenn* (261) / *tzuuorsicht* (261) / *tzuvorgleichenn* (262)

Atlikus *Sūduvių knygelės* leksemų, kurių struktūriniai dėmenys yra inicialinis pučiamasis *s* (dar žr. 24 išn.) ir afrikata *c* (visų jos grafinių variantų[30]), formaliąją analizę (žr. 1 lentelę), tampa aišku, kad W. Mannhardto (ir ankstesnių veikalo interpretatorių, pvz., Jeronimo Maleckio [žr. toliau]) spėjimas apie identiškos semantinės vertės formų perteikimą skirtingos fonetinės struktūros lytimis *Zudewiten* A / *Sȕdewithen* α / *Зȕdewittern* C / *Zudwity* ir *Sudauen* A yra klaidingas resp. koreguotinas iš esmės.

Remiantis morfologine lyčių *Zudewiten* A / *Sȕdewithen* α (↔ *Зȕdewittern* C) ir *Zudwity* A (↔ *zudwÿthÿ* C) struktūra, jų priskyrimas etnonimų grupei būtų galimas, mat suff. bl. **-ītĭ̯ŏ-* yra vartojamas vietos kilmei žymėti (apie šį darybos elementą plačiau žr. Gerullis 1921: 48, 1922: 176; Skardžius I: 356; dar žr. Ambrazas 2000: 136). Žinoma, tuomet inicialės *Z-* būtų eksplikuojamas kaip dusliojo pučiamojo *S-* vienas variantų, t. y. suponuotina prolytė **Sūdovītĭ̯ai* 'Sūduvos gyventojai', plg. top. pr. ([?] jtv.) *Sudowiten* 1353 (**Semba** [Gerullis 1922: 176; dar žr. 33 išn.]). Vis dėlto, dėl jose esančio struktūrinio elemento *-**d**-*, šios lytys **ne**gali būti interpretuojamos kaip jotvingių kalbos reliktas, mat palatalinis *d̂* (t. y. *d* prieš priešakinės eilės balsius *i* [*y*] ir *e*) jotvingių kalboje turėjo virsti gomuriniu ***g***[31] (plačiau žr. Otrębski 1958: 357; Zinkevičius 1966: 140; Kabelka 1982: 38; [ypač] Dini 2000: 219, 2014: 302) resp. turėtų būti reflektuojama lytis **Su-**g**-ewiten* /Sugevītai/, plg. top. pr. ([?] jtv.) *Su**g**elov villa* 1370 / *Sug**g**elaw*[32] 1400 (**Semba** [Gerullis 1922: 176;

[30] Afrikata /ts/ įprastai įvairaus vokiečių kalbos laikotarpio rašto paminkluose žymima grafemomis *z* (*zz*) ir *tz* (Жирмунский 1948: 93, 98), nors ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos šaltiniuose pasitaiko ir kitokių šio garso perteikimo rašmenų ir jų junginių: *zc*, *zcz*, *zt*, *ztc*, *zts*, *zh*, *zch*, *c*, *cc*, *cz*, *czc*, *ccz*, *czh*, *czt*, *czz*, *ctz*, *czcz*, *ch*, *t*, *tc*, *ts*, *tcz*, *tzc*, *ttz*, *tzz*, *tzt*, *tztz*, *tsch*, *sq*, *sz*, *scz*, *htc* (Young, Gloning 2004: 200; dar žr. FrG 72).

[31] Deja, šio svarbaus jotvingių kalbos fonetinio ypatumo dažnai nepaisoma, o tai lemia fantasmagorija grįstų onimų kilmės aprašų radimąsi, plg. top. pr. *Lay-**d**-egarbe* 1366 (**Barta** [Gerullis 1922: 80] ← sub. pr. *laydis* 'molis' E 25 + sub. pr. **garbis* resp. *grabis* 'kalnas' E 28 [žr. Gerullis ibd; PEŽ I: 324) ↔ top. pr. ([?] jtv.) *Lay-**g**-egarbe*s 1310 (**Semba** [Gerullis 1922: 80] ← avd. pr. *Layge* [Gerullis ibd.; PEŽ ibd.]), nors, spėtina, abu šie vietovardžiai yra tos pačios kilmės ir suponuoja sememą *'moliakalnis resp. molio žemės kalnas', o ne *'Laigio kalnas' (PEŽ ibd.), plg. sub. lie. *moliakalnis* (sm.) 'molio žemės kalnas' Vaižg (LKŽe), suponavusį top. lie. *Móliakalnis* Sv / *Moliãkalnis* Kur ir kt. (LATŽ 189).

[32] Dėl sub. pr. *laucks* resp.**lauks* pateikimo dūriniuose defektine lytimi *-**law***, plg. top. pr. ***Law**-garben* 1506 ↔ top. pr. ***Lage**-garbs* 1326 (Gerullis 1922: 80; Przybytek 1993: 61), kurie iki šiol siejami su rekonstruotu resp. prūsų rašto paminkluose **ne**užfiksuotu avd. pr. **Lagis* (Przybytek ibd.), nors, spėtina, šis kompozitas suponuoja sememą *'lauko kalnas / kalva' resp. protolytį top. pr. **Laukgarbis*, plg. darybos modelį top. lie. *Laũkžemė* Lkž, *Laũkžemiai* Krg (LATŽ 155), plg. top. pr. *Beys-**lage*** 1447 (Przybytek 1993: 25) ↔ top. pr. *Bayse-**lawke*** 1419 (Gerullis 1922: 14; Przybytek ibd.), t. y. reflektuojamas diftongo pr. *au* monoftongizacija resp. *au* → *a* (dar žr. Gerullis 1922: 219) ir pr. *k* → *g* sonorizacija, suponuojanti svetimkalbio raštininko prūsų kalbos faktų perteikimo aspektus. Vadinasi, avd. pr. ‡ *Lagis* rekonstrukcija yra perteklinė ir kazuistinė.

Blažienė 2000: 156]) ← (?) top. jtv. **Sugevīt(e)lauks* (sutrumpintas[33], matyt, remiantis [?] hipokoristko avd. pr. *Sude* 1306 [**Barta** (Trautmann 1974: 100; dar žr. Nesselmann 1873: 179)] modeliu) ← top. pr. *Sudowe* 'Sūduva' 1301 ir kt. (Gerullis 1922: 175; dar žr. Karaliūnas 2015: 87) + sub. pr. *laucks* 'dirva, laukas' III 105_{10} (PEŽ III: 49) resp. reflektuojama semema *'Sūduvos / sūduvių laukas' (kitaip šio onimo kilmę aiškina G. Gerullis [ibd.] ir juo sekanti Grasilda Blažienė [2000: 156][34]). Tokios fonetinės struktūros lyties atipinė vartosena gali būti grindžiama galbūt tik skolinio statusu, kuomet introdukuotai leksikai nėra taikomi paveldėtiems žodžiams resp. jų struktūriniams elementams būdingų kitimų sisteminė įvairovė, t. y. jie nėra visiškai adaptuojami, plg., pvz., verb. pr. *ma-**ss**-i* /mazi/ 'aš galiu' III 45_{11} ir kt. (< s. / v. le. *może* 'jis / ji gali' 3 sg. [SSt IV: 335; SPW XIV: 455]), dėl kurio skolinio statuso nesutariama[35] (plačiau žr. PEŽ III: 113–115), o ne pr. **ma-**g**-i* 't. p.'.

Remiantis atliktos formaliosios analizės rezultatais bei senųjų raštų faktografija apie sūduvių išskirtinę socialinę ir religinę savastį (žr. 1 poskyrio pradžią), galima suformuluoti atsargią prielaidą, kad minėtos lytys *Zudewiten* A / *Sȕdewithen* α / *Zȕdewittern* C // *Zudwity* A yra ne polonizuotos įotvingių kalbos resp. indigenios vakarų baltų formos, kaip teigia W. Mannhardtas (1936: 270), bet germanizuoti polonizmai[36] resp. introdukuotieji mitonimai,

Dėl šios priežasties, spėtina, prieš rekonstruojant neužfiksuotas ir, matyt, niekuomet nevartotas mirusios kalbos lytis, pirmiausia reiktų identifikuoti įvairių struktūrinių kaitų nulemtus moduliacinius variantus (žr. 28 išn.), o tai, žinoma, daug sudėtingiau, nei į vieną leksinį semantinį lizdą surašyti visiškai skirtingos etiologijos leksemas.

33 Šios vakarų baltų genties etnonimas, matyt, buvo trumpinamas pačių prūsų, o ne vokiečių raštvedžių, plg. top. pr. *Zudithen* 1308 ↔ top. pr. *Sudithen* 1320 (Varmė [Gerullis 1922: 175]) ← **Sūd-**ov**-īți*, plg. top. pr. ([?] jtv.) *Sudowiten* 1353 (Semba [Gerullis 1922: 176]). Remiantis Georgo Heinricho Ferdinando Nesselmanno (1873: 179) ir jam pritariančiu Reinholdo Trautmanno (1974: 100) mėginimu šiuos onimus lyginti su germanizuotu (dėl fleksijos *-e*) avd. pr. *Sude*, pastarąjį galima būtų priskirti hipokoristikams resp. rekonstruoti jo pilną formą pr. **Sud-oūtis*.

34 Minėtina, kad G. Gerullis toponimo kilmę aiškina, remdamasis rekonstruota lytimi avd. pr. **Sugele*, pasitelkdamas neva tos pačios šaknies avd. pr. *Sugite*, kurio **ne**mini R. Trautmannas (1974: 100). Tą pačią mistifikaciją dar kartą pateikia G. Blažienė, kažkodėl, kaip ir G. Gerullis (1922: 250–251), **ne**pateikusi d u p l e t i n i o suff. pr. *-el-* + suff. pr. **-ava-* / **-avā* (apie jas žr. Mažiulis 2004: 26, 29) darybos pavyzdžių. Taigi kol darybos alternantai nėra įvardyti, minėtas spėjimas priskirtinas kazuistikai, mat tokie rytų baltų onimų darybos alternantai nėra žinomi (plačiau žr. Vanagas 1970: 115–130; Bilkis 2008: 339–340).
Remiantis pr. *laucks*, sudarančio dūrinių vieną iš sandų, struktūrinės kaitos grafinėmis ypatybėmis Rytų Prūsijos rankraščiuose (žr. 32 išn.), top. pr. ([?] jtv.) *Sugelov villa* / *Suggelaw*, matyt, turėtų būti priskirtas kompozitų, o ne vedinių, kaip teigiama iki šiol, grupei.

35 Patikėti verb. pr. *massi* 'aš galiu' III 45_{11} ir kt. baltiška kilme bus galima tik tuomet, kai bus nustatyta atitinkamos fonomorfologinės struktūros identiškas rytų baltų kalbų atitikmuo, mat iki šiol stengiamasi akivaizdaus polonizmo statusą paneigti teorine sateminių ir kentuminių gretutinių formų vartosena baltų ir slavų kalbų dialektuose (plačiau žr. [ir liter.] PEŽ III: 114).

36 Antano Salio (LE XXIV: 157) teigimu, „<...> įotvingiai jau apie XIII a. **prisiimtą** lenkų kalbą irgi pritaikė savo fonetinei sistemai". Polonizmų, nors ir retų, pasitaiko jau senuosiuose Ordino raštuose (plačiau žr. Ziesemer 19?: 150–151).

reflektuojantys fonetinės (ne morfologinės) fiksacijos *tatpuruṣa* tipo kompozitą v. le. *cudowidz* 'tas, kuris regi stebuklus resp. dievotas žmogus / kerėtojas, burtininkas' (SPW III: 700; Linde I: 323; SW I: 352), lyginamą su v. *Wunderseher* '(Dievo) stebuklus regintis resp. dievotas žmogus' (Linde ibd.) ↔ v. *Wunder* 'dievybės vykdomas veiksmas ir kt.' (plg. „wunder ist das für gott in seiner machtfülle bezeichnende handeln. daher gern in der verbindung gottes wunder" [DWG XIV[2]: 1749]), suponuojanti *de origine* pamorfemį vokiečių kalbos vertinį, t. y. v. le. *cudo-widz* < v. *Wunder-seher*. Vadinasi, įotvingius, garsėjusius senųjų papročių (spėtina, ir baltų dievų garbinimu) puoselėjimu (žr. anksčiau), *Sūduvių knygelės* autorius, remdamasis scholastine dogmatika (žr. 2 poskyrį), galėjo įvardyti sakralinės konotacijos referentu *'burtininkai / kerėtojai'[37].

Vadinasi, abejoti polonizmų vartosenos galimybe sūduvių dialektiniame plote, matyt, nevertėtų. Šios vakarų slavų kalbos leksinių skolinių ar struktūriškai modifikuotų (pagal lenkų kalbos atitikmenų fonomorfologinius dėmenis) germanų kilmės žodžių Rytų Prūsijos vokiečių kalboje būta ne vieno, plg.: a) sub. v. dial. (RPr.) *Grick*, *Gricken*, *Grücken* 'grikis' (Fr I: 252) ← sub. (s. / v.) le. *gryka* 'grikiai' (SW I: 926; SPW VIII: 183; Linde II: 790; SSt II: 506; dar žr. Ziesemer 19?: 151; PrWb II: 513), kuris yra lituanizmas (lenkų kalbos aspektu), nesuponavęs lenkybės, kaip buvo manoma (Skardžius IV: 136; Kabelka 1964: 25, 87; SEJL 201; LVDA 107) ir vis dar klaidingai teigiama (Bauer 2005: 18; ALEW I: 365), į lietuvių kalbą introdukuotas iš rytų slavų kalbinio arealo, plg. sub. s. r. **grъk-(a)* (plačiau žr. Urbutis 2009: 362–363; ЭСБМ III: 109; SEJL 200–201; dar žr. Sławski I: 362–363; Шанский I4: 169 [plačiau žr. Kregždys 2016: 15, 2016_a: 115]); b) sub. v. dial. (RPr. [Sembos šnekta]) *pampūžo* 'veltinis apavas' (Ziesemer 1924: 127) ← sub. le. dial. (DLd [Chełm]) *pampuź* 't. p.' (< v. *Pampuschen* 't. p.' ← sub. turk. *pabuç* 'šlepetė' [SW IV: 29; Karłowicz IV: 22; Фасмер III: 195; Юсипова 2005: 453; dar žr. Kregždys 2016_a: 131]), dar plg. sub. v. dial. (RPr.) *Pampûśche*, *Papûśche* 'veltinis apavas, uždengiantis blauzdas' (Fr II: 119) ir kt.

Dar plg.: **1**) introdukcinio (senosios / viduriniosios lenkų kalbos substrato refleksijos) hieronimo, spėtina, labai vėlyvo šventikų įvardijimo, matyt, imto vartoti senosios prūsų kultūros draudimo laiku resp. įsigalėjus krikščionybei, įtv. *Segnoten* A, *Signoten* D, E, F, J / *Signoren* H abcd (žr. Mannhardt 1936: 251), taip pat minimą *Sūduvių knygelėje* (BRMŠ II: 148), kilmės galimą aprašą: *Segn-oten* / *Sign-oten* ir kt. ← pr. **zignutis* (su variantu [fonetiniu] **z-e-gnutis* [apie pr. *ĭ* → /e/ žr. Mažiulis 2004: 14]) *'tas, kuris laimina' (⇐ *'tas, kuris žegnoja kaip kunigas ar vyskupas krikščionių bažnyčioje' [*n. qualitatis* su nedeminutyvine konotacija dėl kontaminacijos su (hier.) pr. *waidl-otten* 'žyniai']) ← verb. pr. *signāt* 'žegnotis' III 77_{23} ← pr. **zignātv(ei)* 'žegnoti(s), laiminti' < s. / v. le. *žegnać* (*się*) 'daryti ranka kryžiaus ženklą; laiminti; pašvęsti; (evangelikų) sutvirtinti; užkalbėti (ligą, nužiūrėjimą); atsisveikinti, pavesti Dievo valiai ir kt.' (SW VIII: 703; SSt XI: 579–580; Linde VI: 882 [dėl tolimesnės kilmės žr. Kregždys 2016_a: 692]) (plačiau žr. Kregždys 2012: 195, 223);

2) mitonimo *Barstucke* 'maži žmogeliukai / die kleinen Mennichen; nykštukėliai / wichtelchen ir kt.', taip pat minimo *Sūduvių knygelėje*, kultūrinio vakarų slavų arealo (resp. lenkų kalbos) skolinio statusą (plačiau žr. Kregždys 2016_b: 79–86), t. y. le. dial. *bajstruk* / *bastruk* 'blogoji dvasia, gyvenanti po bezdo šaknimis' → vak. bl. ([?] įtv.) **ba-**s**-t-**r**-ukas* 'nykštukas' → vak. bl. ([?] įtv.) **ba-**r**-**s**-tukas* 't. p.' (su sonanto metateze).

[37] Tokio prūsų šventikų įvardijimo tradicija yra ganėtinai sena, plg. hieroniminį įvardijimą, užfiksuotą 1394 m. didžiojo magistro Konrado von Jungingeno potvarkyje (Baczko II: 380; dar žr. BRMŠ I: 386; Nesselmann 1871: 13): „Auch wollenn unndt gebiethenn wir, das alle **Zauberer** <...>". Nekyla abejonių, kad *Sūduvių knygelės* autorius šį dokumentą yra skaitęs (žr. 2 poskyrį).

Minėtina, kad struktūrinio elemento *-e-* ← **-ă-* kaitą resp. *Zud-e-witen* A / *Sùd-e-withen* α / *Zùd-e-wittern* C[38] ← jotv. **Zud-ă-witen*[39], matyt, galėjo lemti ne tik vokalinio sinharmonizmo fenomenas (resp. *-u-**o**-i-**e**-* → *-u-**e**-i-**e**-*), bet ir: 1) Rytų Prūsijos vokiečių dialekte pasitaikanti sporadinė užpakalinės

Akcentuotina, kad semema 'burtininkas / kerėtojas' ir XVI a. krikščionims buvo pejoratyvinės konotacijos, mat reflektuoja neigiamą naujojo tikėjimo (resp. naujosios senojo judaizmo krypties tąsos) išpažinėjų požiūrį į senosios baltų religijos atstovus, plg. (bžn. / V.) lo. *magus* 'burtininkas, ateities spėjikas, astrologas; rytų šalių žynys, mokslininkas' (Sleumer 1926: 491; Blaise 1994: 553; Niermeyer 1976: 627) ← gr. (/ vėlyv.) μάγος 'burtininkas, kerėtojas; žynys, aiškinęs sapnų prasmę ir kt.' ~ μάγοι δαίμοσιν ὁμιλοῦντες καὶ τούτους <...> καλοῦντες resp. „kerėtojai su pagonių dievais bendrauja ir jų visų šaukiasi" Or. Cels. I.60 (Lampe 1961: 819; dar žr. Strong 1997: 290; Muraoka 2009: 438) ← gr. μάγος 'midų ir persų žynys; burtininkas, kerėtojas; aiškiaregys, astrologas; raganius, žiniuonis; apsišaukėlis' (LS 913; dar žr. Bremmer 2008: 235–247) ← v. hebr. מָגוֹשׁ resp. *māgōš* 'apsišaukėlis, t. y. tas, kuris šneka tai, ko neišmano' (Jastrow II: 727) / s. hebr. מָג resp. *māg* 'burtininkas, aiškiaregys; persų žynys' (BDB 1317; Feyerabend 1905: 163), mat ši veikla nebuvo toleruojama ir judėjų, kaltinusių Jėzų Kristų ir jo apaštalus burtininkavimu (plg. μάγον εἶναι αὐτὸν ἐτόλμων λέγειν resp. „jis pats išdrįso tvirtinti, kad yra burtininkas" Just. dial. 67.7 [Lampe ibd.]). Judėjų suvokimu, ateities spėjimas buvo siejamas su transcendentinio pasaulio būtybėmis (plg. s. hebr. יִדְּעוֹנִי resp. *yiḏəōnī* 'ateitį pranašaujanti mirusiojo siela / šmėkla; burtininkas, kerėtojas' [Feyerabend 1905: 122; dar žr. Davies 1910: 86, 88] – plačiau apie semitų burtninkų įvardijimų eksplikaciją žr. Davies 1910: 41–44, 80–85), su kuriomis žmonėms bendrauti nevalia – Senajame Testamente (Įst 18.10–20) vertimasis kerėjimu ir pranašavimu buvo įvardytas veikla, už kurią turėtų būti baudžiama mirties bausme (Trachtenberg 1939: 19–20, 23; Деревенский 2013: 294). Burtininkai / kerėtojai dažniausiai suvokti kaip blogio jėgų mediatoriai (Davies 1910: 68, 88; Trachtenberg 1939: 13), kurių funkcija (plg. galimą pejoratyvinę sąsają su s. hebr. שֵׁדִים resp. *šēdīm* 'pavojingi demonai, kuriems aukojami vaikai' [Įst 32.17] ↔ s. hebr. שֵׁד resp. *šēd* 'kenkiantis demonas, kuriam aukojami vaikai' [DCH VIII: 266]) interpretuota kaip opozicinė Jahvės uranistinės plotmės veiklos aspektu (Bar-Itzhak 2010: 55–57, 64), plg. Jėzaus Kristaus neva burtininkavimo sąsają su semitų dievybės Belzebubo (apie jį plačiau žr. Kregždys 2012: 23) veikla (Mt 12.24).

Dėl išvardytų priežasčių, teiginys, neva *Sūduvių knygelės* autorius nepateikia jokios pejoratyvinės informacijos apie jotvingius ir jų puoselėtą kultūrinį palikimą resp. veikalo parašymo stilius – renesansinis („<...> be smerkiančių pastabų ar intarpų <...>" [BRMŠ II: 123; dar žr. Kregždys 2009$_a$: 183]), yra koreguotinas iš esmės, mat negatyvusis šios tautos ir jos puoselėto senojo tikėjimo įvardijimas yra latentinis (žinoma, šiuolaikinio skaitytojo, nežinančio detalių XVI a. lingvistinių realijų, aspektu), reflektuojamas ne tik šios vakarų baltų genties apibrėžties *'kerėtojai / burtininkai', bet ir mitonimų bei teonimų pateikties metodikos, plg., pvz., akivaizdžias senojo tikėjimo sistemos demonizacijos refleksijas: a) hiponiminį mitonimą jtv. *Ockopirmus* *'velnių / kaukų Pirmasis' (žr. 2 poskyrį); b) semantinės teonimo jtv. *Swayxtix* 'žvaigždės dievas' vertės identifikavimą su bžn. lo. *Lucifer* 'puolusiųjų angelų vadas / piktoji dvasia, velnias' (žr. 2 poskyrį); c) dievo *Puschaitis* A, B (apie jį plačiau žr. Kregždys 2008: 49–74) inovacinės resp. mistifikuotos, remiantis ST stereotipais, lokalizacijos (Kregždys 2008: 55) ir kt., kurios iki šiol buvo parafrastinio, o ne analitinio pobūdžio.

[38] Lyties *Zudew-iten* A struktūrinio elemento *-it-* kilmę iš spėjamo **-id-* nesunku paaiškinti, remiantis vokiečių dialektams būdingo *d* > *t* kaitos resp. duslėjimo proceso tendencijos ypatumais (plačiau žr. Young, Gloning 2004: 32–33, 80).

[39] Šios lyties struktūrinis elementas **-ă-* iš tesų yra kamiengalis resp. s. le. *cud-**o*** refleksija (dėl vak. sl. *o* → pr. *ă* plačiau žr. Levin 1974: 29–30, 44), ilgainiui galėjęs būti sutapatintas su jungiamuoju balsiu **-ă-*, linkusiu nykti (Mažiulis 2004: 22; dar žr. 41 išn.).

eilės balsių transformacija į priešakinės eilės vokalinius atitikmenis ir *vice versum*, plg., pvz., verb. v. dial. (RPr.) *z-**e**-cken* ‘žėrėti, žvilgėti’[40] (Fr II: 552) ↔ verb. v. *z-**u**-cken* ‘t. p.’, v. dial. (RPr. [Sembos šnekta]) *k-**ā**-rš* ‘vyšnia’ ↔ v. *K-**i**-rsche* ‘t. p.’, sub. v. dial. (RPr. [Sembos šnekta]) ***e**-ks* ‘kirvis’ ↔ sub. v. ***A**-xt* ‘t. p.’ (Ziesemer 1924: 125); 2) analogijos faktorius, t. y. sąsaja su jungiamojo balsio *-e-* dūriniais (apie juos plačiau žr. Mažiulis 2004: 22). Be to, nevertėtų atmesti galimybės, kad introdukuota vakarų slavų, galbūt vartota sūduvių gyvenamojoje teritorijoje (resp. Semboje), lytis buvo *Zudwity* A (su nunykusiu jungiamuoju balsiu *-*ă*- [apie jį žr. Mažiulis 2004: 22][41]), kurią transformavo *Sūduvių knygelės* neišlikusio originalo autorius (žr. anksčiau; dar žr. 1 schemą).

1 schema

Mitonimo *Zudewiten* A ir kt. etimologinė raida

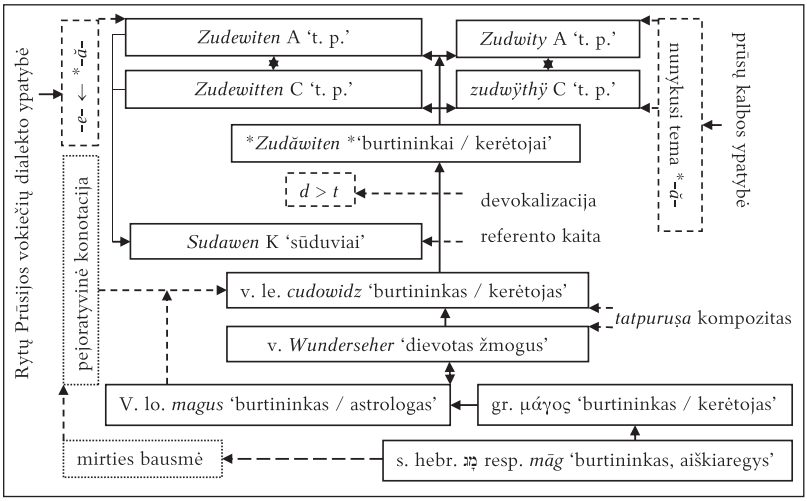

Vadinasi, jei spėjimas apie introdukuotos leksikos resp. vakarų slavų skolinio v. le. *cudowidz* ir jo refleksijos vartoseną yra teisingas, tuomet *Sūduvių knygelės* rankraščių pagrindinio teksto pirmoji eilutė turėtų būti verčiama taip: „Apie kerėtojų, kurie save vadina sūduviais <...>“, o baltų mitologemų sąrašas papildytinas superstratinės kilmės mitonimais *Zudewiten* A / ‡

[40] Šis pavyzdys itin svarbus, mat Rytų Prūsijos vokiečių Sembos šnektai būdinga *ō* ↔ *u* niveliacija (plg. adj. v. dial. [RPr. (Sembos šnekta)] *γōt* ‘geras’ ↔ adj. v. *gut* ‘t. p.’ [Ziesemer 1924: 126]), spėtina, galėjo suponuoti ir sekvencinę *o* / *ō* → *u* → *e* kaitą.

[41] Tiesa, V. Mažiulis (ibd.) nėra visiškai nuoseklus, teigdamas, kad prūsų kalbos dūrinių „Jungiamasis balsis pr. *-*ă*- yra išnykęs <...>“, mat pats sau prieštarauja, pateikdamas top. pr. *Raystopelk* (Gerullis 1922: 138) rekonstrukcinį variantą pr. **Raist-**ă**-pelkī* (PEŽ IV: 8).

cudevītai ↔ **cugevītai* / *'kerėtojai, burtininkai' bei *Deywoty Zudwity* A / deivŭtįai cudvītai/ (žr. 10 išn.) *'dievai kerėtojų / burtininkų'.

2. Mitonimo *Ockopirmus* formalioji filologinė ir etnomitologinė analizė

Mitologema *Ockopirmus* A iki šiol neidentifikuoto autoriaus veikale *Sūduvių knygelėje* paminėta pirmą kartą (Balsys 2006: 27; Běťáková, Blažek 2012: 184). Ji yra užfiksuota keleriopai:

Ockopirmus A 'der erſte Gott Himmels vnd Gestirnes' (Mannhardt 1936: 245, 259),

Ockopirmus α 727v 'der erſte Gott Himmells vnd Geſtirns',

Ockopirmus B 728r 'der erſte Gott Himmells vnnd Geſtirnes',

Ockopyrmůs C 1r 'der erſte Gott Himels vnd Geſtirnes',

Ockopirmůs ↔ *Okopyrmůs* K 165r 'der got des lichtes' ↔ 'der gut got des (~~mehres~~ – išbraukta tos pačios spalvos rašalu [R. K.] – žr. 8 pav.) Himels vnd des Geſtirn'[42],

Ockopirmůs X 762 'der gott des himels vnd geſtirnes',

Occopirnus 'der Gott Himels vnd der Erden' E 377r, ε, J 'der erste Gott Himmels vnd Gestirnes (J – 'der Gott des Himels vnd der Erden / Jupiter')' (Mannhardt ibd.),

Ockopirnus D 'der erste Gott Himmels vnd Gestirnes', a, b, c, d (Mannhardt ibd.), e 'den Gott des Himmels und der Erde') (Meletius 1742: 707),

Ockopernnum G(p) 'der Gott Himels vnd der Erden' (David I: 86),

Ockopirmůs G 2r 'der Erſte Gott himels vnd geſtirnes',

Ostopirmus F 'der erste Gott Himmels vnd Gestirnes' (Mannhardt ibd.),

Octopirnus c 'Den Gott des Himmels und der Erde' (dar žr. Mannhardt 1936: 245, 259).

Grafinė įvairių perrašų šio mitonimo formų diversifikacija grįstina, spėtina, (**a**) jų autorių noru įžvelgti sakralinės konotacijos leksemos kilmę, pvz., grafemos *-n-* etiologija vietoj senesnio *-m-* varianto, matyt, sietina su slavų žaibo ir griausmo dievybės vardu resp. prasl. **Peru-**nъ*** 'griausmo dievas' (žr. Boryś 2005: 437) refleksijų finale, pvz., s. le. *piorun* 'žaibas' (SSt VI: 137), v. le. *Piorun* 'lietuvių dievas Perkūnas' (SPW XXIV: 234 [dar žr. 46 išn.]); (**b**) tos pačios priežasties suponuotos antrojo sando šaknies *-i-* → *-e-* kaitos,

[42] Pabrėžtina, kad semema 'der gut Got' suponuoja ne krikščioniškosios konotacijos reikšmę 'gerasis Dievas' (DWG IX: 1321), bet eksplikacinį designatą 'svarbi / reikšminga dievybė' (DWG IX: 1322, 1329 [žr. toliau]).
Atkreiptinas dėmesys, kad K perraše minimo mitonimo *Ockopirmůs* / *Okopyrmůs* semantinės sklaidos ypatumų ir korekcinių motyvų informacija W. Mannhardto (1936: 245) monografijoje nėra minima.

matyt, nulemtos adj. v. le. *p-**e**-runowy* ‘griaustinio’ (SPW XXIII: 397); (**c**) sporadiniu *lapsus calami* – *-ck-* → *-ct-* / *-st-* (žr. 3 schemą [apie semantinio įvairavimo etologiją žr. toliau]).

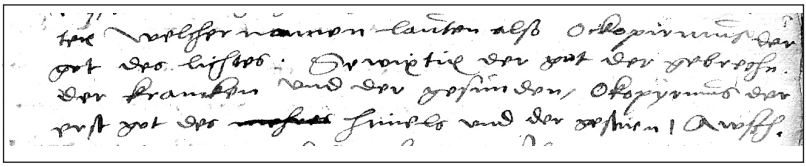

8 pav. *Sūduvių knygelės* XVI a. K perrašo 165r psl. fragmentas
(Ms. 1271 – Lenkijos mokslų akademijos Gdansko biblioteka)

Pradedant Jozefo Benderio (1867: 101) spėjimu apie protosememos *‘pirmiausias’ resp. vedinio struktūros rekonstrukciją, remiantis pr. *ucka* ‘stiprinančioji dalelytė’ + num. ord. pr. *pirmas* ‘pirmas’, ir Antonio Brücknerio (1904: 47, 1922: 164–166) šios sakralinės savasties žodžio interpretacija, neva **Ukopirmas* yra atsakymas į prūsui užduotą klausimą „Kaip prūsiškai skamba pirmiausias ir aukščiausias dievo vardas? – **Ukopirmas*, atsakė, – pirmiausias“ (taip, A. Brücknerio [ibd.] nuomone, klaidingai interpretuojamas vertėjo ištartas teonimo epitetas [šiam spėjimui atsargiai pritarė ir Jonas Balys (Balys, Biezais 1973: 429)]), kuriuos ilgainiui apibendrino Kazimieras Būga (RR II: 156), šis mitonimas dogmatiškai ir kategoriškai interpretuojamas kaip neaiškios[43] kilmės superlatyvo prefikso pr. *ucka-* III (resp. Enchiridione) resp. pr. **uka-* (PEŽ IV: 209) ir num. ord. pr. *pirmas* I 5_2, GrA 94 resp. pr. dial. (Semba) **pirmas* ‘pirmas’ (PEŽ III: 284) vedinys[44], resp. rekonstruojama protosemema *‘visų pirmasis / pirmiausias’ (Bezzenberger 1876: 424; JBR[45] II: 181, 256; Balys, Biezais 1973: 429; Okulicz-Kozaryn 1983: 225; Eckert 2004: 399; Kaukienė 2004: 6; Běťáková, Blažekas 2012: 184; Kawiński, Szczepański 2016: 15), kuri **nėra** užfiksuota analizuojamo rankraščio perrašuose (žr. toliau).

[43] Mėginimas įžvelgti genetinę praef. pr. *ucka-* sąsają su adj. (comp.) go. **auhuma* ‘aukščiau’ (PEŽ IV: 209) germanistų vertinamas itin skeptiškai (plačiau žr. Lehmann 1986: 49–50).

[44] Plg. prefiksinį vedinį adv. lie. dial. *užu**pìrmai*** ‘anksčiau negu pirma’ Vlk (LKŽe) ← praef. lie. dial. *užu-* ‘prieš (reiškiant pirmesnį laiką)’ + adv. lie. *pìrmai* ‘prieš atliekant kitą veiksmą, iš pradžių, iš karto; prieš kiek laiko, ne dabar’ (LKŽe), reflektuojantį senesnį adverbinio kompozito darybos modelį, t. y. adv. lie. dial. *užvìs* ‘labiausiai, daugiausiai; ypač’ + adv. lie. *pìrmai* ‘t. p.’ (LKŽe) // adv. la. *vispirms* ‘žymiai anksčiau; pirmiausia, visų pirma’ (ME IV: 625) ← adv. la. *visai* ‘labai; visai, visiškai’ (ME IV: 621–622) + adv. la. *pirms* / *pirȓms* ‘anksčiau’ (ME III: 227), dar plg. adv. la. *visaipirm* ‘pirmiausia, visų pirma’ (ME IV: 622).

[45] Tiesa, Jonas Balys (JBR II: 338) vis dėlto nurodo, kad jam šio mitonimo kilmė yra visiškai neaiški.

Ankstesni šios mitologemos etimologiniai svarstymai[46] grindžiami liaudies etimologijos principu resp. išoriniu visai skirtingos kilmės leksemų panašumu. Dėl šios priežasties ne tik pateikiami klaidingi genetiniai leksemų ryšiai, plg. *Occopir**n**us* ↔ adj. la. *pę̄r**n**s* 'pernykštis, senas' (Bezzenberger 1876: 425; dar žr. ME III: 209–210), bet ir keičiama morfologinė mitonimo struktūra, plg., pvz., G. Ostermejerio (resp. *Gottfried Ostermeyer*) nurodomą formą *Okoperun* 'Perkūno akis' (Ostermeyers 1775: 10; dar žr. Kregždys 2016$_c$: 86).

Sūduvių knygelės neišlikusio originalo autorius, matyt, eruditas, puikiai išmanęs judaikos kvintesenciją (žr. toliau), rengdamas šį veikalą, rėmėsi ne tik krikščionių religijos dogmatikos eksplikacijai skirtomis knygomis (pvz., ne tik Biblija, bet ir jos egzegetiniais veikalais [žr. 37, 47 išn.]), o taip pat, spėtina, ir senaisiais germanų istorijos veikalais, pvz., Adomo Brėmeniečio (V. lo. *Adamus Bremensis*) *Hamburgo bažnyčios kronika* (*Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* [~ 1076]), kurioje pateikiamas formalus dievų sąrašas, galėjęs būti moduliaciniu *Sūduvių knygelės* mitonimų registro šablonu. Daryti tokią išvadą galima, remiantis itin abejotina analizuojamo mitonimo *Ockopirmus* A ligšioline kilmės (žr. anksčiau) interpretacija, mat:

1) nė vienas baltų kalbotyros ar mitologijos tyrėjų nenurodo alternatyvios mitonimų darybos pavyzdžių;

2) nė vienas iš užfiksuotų superlatyvo pr. *ucka-* vedinių **ne**reflektuoja **substantyvo** (← denumeratyvo) vartosenos, plg. **adj**. superl. pr. *ucka kuslaisin* 'silpniausią' III 93$_7$ (← adj. comp. pr. **kuslaisin* 'silpnesnis' [PEŽ II: 320]); **adv**. pr. *vcka isarwiskai* 'ištikimiausiai, tikriausiai' (← adj. pr. **uka izarwiskas* 'tikriausias' ← adj. pr. *isarwiskas* 'tikras' III 43$_{10}$ [PEŽ II: 40]); **adv**. pr.

[46] Jie itin polidispersiški: **a**) Johanneso Maleckio-Sandeckio (apie jį plačiau žr. 53 išn.) nurodomą lytį *Occopirnum* (acc. sg. [BRMŠ II: 203]) Christophoras Manlius (1719: 169) kildina iš sl. *(w)oc* (↔ le. *ociec*) 'tėvas' + le. *piorun* 'žaibas' – šį mitonimo kilmės aiškinimą vėliau pakartojo Christianas Knauthe (1767: 20), priskirdamas jam griaustinio dievo funkciją (dar žr. Mikhailov 1998: 95; Pūtelis 2014: 64); **b**) Johanas Rosenzweigas ir jam pritariantis Matas Pretorijus lytį *Occopirnus* sieja su jo paties sugalvotu kompozitu lie. *Ukiobernas* 'ūkio darbininkas / tarnas' (MP III: 274–277; dar žr. Mannhardt 1936: 541); **c**) G. Ostermejeris, pateikęs modifikuotą *Occopirn* ir remdamasis ankstesniais mitologemos kilmės aiškinimais (žr. anksčiau), priskiria ją dūriniams, t. y. interpretuoja kaip sl. *Oko* 'akis' + sl. *Perun* 'Perkūnas' junginį (Ostermeyers 1775: 10; dar žr. Mannhardt 1936: 615; Kregždys 2016$_c$: 86); šią mistifikaciją pakartojo Georgas Ernstas Sigismundas Hennigas (1785: 175); **d**) Gotthardas Friedrichas Stenderis (1783: 266) teigė, jo paties modifikuotą mitonimą *Okkupeernis* 'lyvių ir latvių pagonių audrų ir vėjo dievas' esant sudarytą iš la. ‡ *ohka* ← la. *auka* 'audra' + la. *peere* 'kakta' (dar žr. Mannhardt 1936: 620; Pūtelis 2014: 70); **e**) Václavas Blažekas (2004: 192–193) pateikia iš esmės ydingą sąsają su teonimu suo. *Ukko* 'griausmo dievas', neva pastarasis reflektuoja skolinį iš bl. **uko-*, nors finų kalbų tyrėjai neabejoja suo. *Ukko* indigenios leksemos, datuojamos 2000 m. p. m. e., statusu ir kildina šią mitologemą iš Rytų Karelijos arealo (Salo 1990: 161, 182). Beje, manoma, kad suomių leksema suponavo ir s. isl. *Ǫkuþórr* 'Toras su vežimu (karo)' (IED 763).

uckalāngwingiskai ‘patikliausiai’ III $39_{13–14}$ / **adv**. pr. *ucka lāngiwingiskai* ‘t. p.’ III 47_4 / **adv**. pr. *ukalāngewingiskān* ‘t. p.’ III $73_{11–12}$, **adv**. pr. *uckcelāngewingiskai* ‘t. p.’ III $59_{4–5}$ (← praef. pr. **uka-* + adv. pr. **lāngevingiskai* ‘patikliai, lengvai’ ← adj. pr. **lāngewingisks* ‘patiklus, lengvas’ [PEŽ III: 36]) – manyti, kad substantyvizuotu būdvardžiu ar skaitvardžiu būtų įvardyta aukščiausiojo rango baltų dievybė, nėra labai patikima, ypač, kai nėra nurodomi etnomitologiniai alternantai (žr. anksčiau), nebent būtų suponuotas *tabu*[47] faktorius (plg. Топоров 1972: 293; Toporov 2000: 15);

3) *Sūduvių knygelės* A perrašo autoriaus pateikiamas mitonimo įvardjimas „<…> der **erste** Gott <…>“ (Mannhardt 1936: 245) resp. „**pirmas** dievas“[48] nesuponuoja lingvistų įvardijamos protosememos *gradus superlativus* (resp. *‘**pirmiausias** dievas’) konotacijos;

4) *Sūduvių knygelės* perrašuose nėra užfiksuota šio mitonimo varantų su iniciale **U-*, nors toks tikėtinas (žr. 75 išn.).

Tenka apgailestauti, kad prūsų kalbos tyrėjai, analizuodami šį mitonimą (PEŽ IV: 209; Топоров 1972: 294; Eckert 2002: 594; Kaukienė 2004: 6; Dini 2014: 279), jį struktūriškai interpretuoja kaip prefiksinį vedinį, o ne dūrinį, mat, spėtina, susieję šią lytį su skaitvardžiu, kompozito rekonstrukcijos galimybę, remdamiesi tokio modelio (*substantivum* + *n. numerale* / *adjectivum* +

---

[47] Plg.: a) rabinistinėje literatūroje (pvz., Babilono Talmude [resp. *Talmud Bavli*], teigiama, kad krikščionių garbinamas Dievo sūnus buvo apsišaukėlis pranašas ir pakartas Pesacho šventės išvakarėse dėl burtininkavimo ir melagingų pranašysčių [Mas. Sanhedrīn 43a; dar žr. Edwards 2001: 192]) vartojamą Jėzaus Kristaus, t. y. v. hebr. יֵשׁוּעַ נוֹצְרִי resp. *Yēšū*[a] *Nōcrī* ‘Jėzus Nazarietis’ (dar žr. Kregždys 2016_a: 335), substitucinį įvardijimą sub. v. hebr. פְּלוֹנִי resp. *pᵊlōnī* ‘toks žmogus’ (Jastrov II: 1178; dar žr. Kregždys 2016_a: 125; Деревенский 2013: 287); b) plg. sintagmą lo. *summus* / *supremus Deus* ‘aukščiausiasis dievas’, vartotą Antikos rašytojų (Cudworth 1845: 127), ir dirbtinį resp. knyginį (matyt, sukurtas senųjų ir vartotą vėlesnių lietuvių raštų autorių) jo atitikmenį sub. lie. *Aukštiejas* ‘aukščiausiasis Dievas, Viešpats’ KN 13, S. Daug (LKŽe) ir kt.

[48] Ši apibrėžtis – Antikos autorių darbuose minimo teogonijos etiologinio koncepto refleksija, mat nustatydami esaties kilmės pradžią ir esmę, įvairaus laikotarpio helėnų ir italikų mąstytojai sugeneravo tokią visatos raidos grandį: (**1**) ἡ **πρώτη** αἰτία ‘**pirma**pradė priežastis’ (Arist Phys. 194b.20, Met. 1003a.31, De anim. 73^2a.4) → (**2**) ἄριστος τῶν αἰτίων ‘esminė priežastis’ (Plat Tim. 29A, Phil. 27B) ↔ (**3**) ὁ θεός ‘dievas’ ⇨ (**1a**) lo. *caussa* ‘priežastis’ (Cic De fin. 5.33) → lo. *Juppiter* ‘Jupiteris’, plg. lo. (vėlyv.) ***prima*** *enim tu causa es* resp. *esi* ***pirmoji*** *priežastis* Arnob I: 31 (dar žr. Sen Quaest. nat. II: 45.2, Ep. 65.12; Apul Apol. 64 [plačiau žr. Nock 1926: XLII]), t. y. remiantis šia, puikiai visiems žinoma, teogonijos schema, suponuojamas *Sūduvių knygelės* uranistinės sferos antipodo (resp. bžn. lo. *Lucifer* ‘aušrinė žvaigždė ↔ puolusiųjų angelų vadas’ ↔ lo. *zābŏlus* / *zābŭlus* ‘diabolus’ ← gr. ὁ διάβολος ‘šmeižikas; melagingai prisiekiantis teisme; [vėlyv.] velnias’ ← s. hebr. שָׂטָן resp. *sāṭān* ‘priešininkas; Jahvės angelas – jo priešas; Izraelio priešas; uranistinės plotmės antipodas; dvasia’ [Lewis, Short 1958: 2018; DCH VIII: 122–123; dar žr. Kregždys 2012: 23, 260]) referentas *‘**pirma**pradis resp. pirmasis (iš kitų [dar žr. 49 išn.]) blogio valdovas = blogio priežastis’, o ne konotatas ‘pirmiausias ↔ aukščiausias ↔ svarbiausias’ (dar žr. 47 išn.).

n. numerale) itin reta vartosena[49] ide. kalbose, plg., pvz., senosios graikų ir italikų *n. numerale* + *substantivum* / *n. numerale* + *adjectivum* pavyzdžius (žr. Bader 1962: 24, 28, 38, 64, 69, 93, 112, 118, 179, 194, 199, 226, 285, 290, 296, 308, 400, 408), **ignoruoja**[50] *Sūduvių knygelės* faktografiją, mat sintagma „<...> der erste Gott <...>" (žr. anksčiau) suponuoja ne aukščiausiojo rango dievybės[51], bet h i p o n i m i n į dangaus ir didžiosios žvaigždės dievo resp. „<...> Gott Himmels vnd Gestirnes <...>" A, B, C įvardijimą (Mannhardt 1936: 245), t. y. juo nėra nurodytas konkretus teonimas, bet apibrėžtas pirmojo, o ne antrojo, kaip teigia Vladimiras Toporovas (2000: 16–17), mitonimo, įrašyto į jotvingių mitonimų registrą resp. jtv. *Swayxtix* A, α, B, G, *Swaÿxtix* C 1r / *Schwayxtix* D, E 377r, ε, F, J / *Schwaystheixten* F / *Swayxtixen* A, α 730r / *Schwayxtixten* E, J, e / *Schwaÿxtixenn* B 730r / *Schwaÿxtÿxen* C 4r / *Sewixtix* K 165r / *Schwitixen* K 166r / *Schwixtix* K 165v // *Schwaytestix* / *Schwaytzstix* a, b, c, d, *Schwaygstix* b / *Schweygstix* a, c, d (Mannhardt 1936: 245, 248–249)[52], statusas, t. y. hierarchinė jo padėtis. Toks teiginys pirmiausiai

---

[49] Išskyrus *karmadhāraya* kompozitų tipo *dvigu* potipio dūrinius, plg., pvz., lo. *secundo**prīmus*** 'pirmasis iš dviejų; pirmas po antro' (↔ gr. δευτερό**πρωτος** 'pirmas po antro'), lo. *quattuor**prīmī*** 'pirmieji iš keturių', lo. *sex**prīmī*** 'pirmieji iš šešių', lo. *quīndecim**prīmī*** 'pirmieji iš penkiolikos' (Bader 1962: 31, 299, 311, 327).

[50] Dažniausiai aptariami mitonimai analizuojami, remiantis ne pagrindinio šaltinio, kuriame jie užfiksuoti pirmą kartą (resp. *Sūduvių knygelės*), bet kitų tyrėjų pateikiamos faktografijos citavimu iš šiek tiek vėlesnio *Episcoporum Prussiae Pomezaniensis atque Sambiensis constitutiones synodales evangelicae*, arba *Agenda Ecclesiastica* (1530), rinkinio (plg. Fischer 1937: 36), parengto, remiantis ir *Der vnglaubigen / Sudauen ihrer bockheiligung mit sambt…* informacija (žr. Kregždys 2009$_a$: 182), plg., pvz., **a**) Makso Töppeno (1846: 218) cituojamus sūduvių teonimus iš *Agenda Ecclesiastica*, pamininčio ir Jeronimo Maleckio redaguotą savo tėvo veikalą, kuriame minimi trylika sūduvių dievų (plačiau žr. Kregždys 2009$_a$: 181); **b**) Jaano Puhvelo (1974: 82) ir juo aklai sekančios Sharon Paice MacLeod (2014: 178) pateikiamą *Agenda Ecclesiastica* struktūrinę lytį ***Occ**opirmus*, bet reikšmę – *Sūduvių knygelės* A perrašo resp. „<...> sky- or star god <...>", mat 1530 m. veikale nurodoma semema 'Saturnus' (žr. 68 išn.), o ne 'dangaus ir žvaigždžių dievas' (dar žr. Bojtár 1999: 315); **c**) akivaizdų faktą, kad V. Mažiulis (PEŽ IV: 209) jtv. *Occopirmus* lytį perrašė iš K. Būgos (RR I: 150, II: 156), citavusio ne rankraštinį šaltinį, bet Antonio Mierzyńskio (Мѣржинскій 1899: 61–64) veikalo teiginius, nenurodęs net šio mitonimo variantų ir funkcijų įvairavimo tendencijų aptariamame veikale, pvz., K perrašo ypatumų; **d**) Rainerio Eckerto (2004: 399) pasirinktą metodą neminėti rankraštinio veikalo ir kt. Be to, tyrėjai (PEŽ ibd.) kažkodėl nutarė sūduvius vadinti prūsais (išskyrus M. Töppeną [ibd.]) resp. jtv. *Ockopirmus* priskiria prūsų, o ne jotvingių panteonui, nors iki XII a. Sūduva ir galindų kraštas nebuvo siejami su Prūsijos žemėmis (plačiau žr. Powierski I: 123); **e**) Marta Běťáková ir V. Blažekas (2012: 184) klaidingai įvardija Johanneso Maleckio-Sandeckio nurodytą dievo *Occopirnum* (acc. sg. [dar žr. 46 išn.]) funkciją „jūreivių dievas", plg. „Occopirmum – deum nautarum, qualis olim apud Romanos fuit Portunnus"; nors ši veiklos ypatybė yra siejama su dievu Gardoaeten (žr. BRMŠ II: 203).

[51] Plg. lo. *deus **primi**potens et gubernator mundi* 'galingiausias dievas ir pasaulio valdovas' Apul Trism. 92 (žr. Bader 1962: 418).

[52] Šių lyčių baltiškuoju substratu, priešingai ligšioliniams minėto mitonimo kilmės aprašams (Būga I: 152, II: 156; PEŽ IV: 171 ir kt.), reikia labai abejoti. Atlikus minėtos mitologemos

grįstinas nenuginčijama analizuojamo šaltinio K perrašo faktografija – sintagmos „<...> der **erste** Gott <...>“ A → „<...> der **gut** Got <...>’ K 165r resp. designato semantinės ‘pirmas(is)’ ↔ ‘svarbus / esminis’ vertės kaita, t. y. semema ‘svarbi / reikšminga dievybė’ (žr. 42 išn.).

Iki šiol niekas nėra atkreipęs dėmesio (dėl jau įvardytų priežasčių [žr. 50 išn.]) į mitonimų registro[53] konstruktą resp. *Sūduvių knygelės* dievų vardų surašymo tvarką – visi mitonimai išdėstyti sistemine k o o r d i n u o t a s e k a (dėl šios priežasties vienas **vakarų germanų** pagoniškųjų hieroniminių įvardijimų, užfiksuotų 1394 m. didžiojo magistro Konrado von Jungingeno potvarkyje [žr. BRMŠ I: 386–387; dar žr. Nesselmann 1871: 13], aptariamo rankraščio autoriaus, spėtina, besinaudojusiu minėtu dokumentu ar jo kopija [dar žr. 37 išn.], sąmoningai ar dėl netinkamo informatoriaus pateiktų žinių interpretavimo (remiantis A. Brücknerio hipoteze [žr. anksčiau]) yra priskiriamas sūduvių teonimams resp. įtv. *Pilnitis* A [apie jį plačiau žr. Mannhardt 1936: 246; Balsys 2006: 255–261], nors formaliai jis galėtų būti siejamas tik su prūsų (plg. „<...> in landt preuſſenn <...>“ [Bacʒko II: 379]), o ne įotvingių sakraline leksika [apie tai bus paskelbta atskiroje publikacijoje], o kita mitologema – dublikuota, t. y. įtv. *Peckols* A ↔ įtv. *Pockols* A [žr. Kregždys 2012: 359]), išskyrus *Ockopirmus* A, įrašytą **ne** į sąrašą, kaip dažnai klaidingai[54] teigiama (Mierzyński 1900: 78; MC 406; Топоров 1972: 293; Beresnevičius

analizę, suponuotinas pamorfemis lotynizuotas vertinys, kurio prototipas Rytų Prūsijos vokiečių kalboje buvo siejamas ne tik su šviesos blyksniu resp. žaibavimu, bet ir blogio valdovu resp. **nelabuoju** (apie tai bus paskelbta kitoje publikacijoje).

[53] Minėtina, kad šis registras yra pirmasis išsamus sūduvių dievų vardų sąrašas (apie baltų dievų vardų sąvadus dar žr. JBR II: 338; Топоров 1972: 290–309). Pranas Skardžius (žr. RR IV: 636) klaidingai teigia, kad toks pateikiamas *Agenda Ecclesiastica*, nors pastarasis parengtas *Sūduvių knygelės* faktografijos pagrindu. Vėliau jį, gerokai perdirbtą, publikavo J. Maleckis-Sandeckis (bžn. lo. *Joannes Maletius Sandecensis*) J. Sabinui rašytame laiške, t. y. *De sacrificiis et idololatria veterum Borussorum, Livonum, aliarumque vicinarum gentium* [*epistola ad Georgium Sabinum*] (1551 m.), o Jeronimas Maleckis – veikale *Warhafftige be- / schreybung der Sudawen auff / Samlandt sambt ihren Bockhey / ligen vnnd Ceremonien* (~ 1561–1562 m. [dar žr. Kregždys 2009_a: 179, 181]).

[54] Šios mistifikacijos pradininkai – Jonas ir Jeronimas Maleckiai, pakeitę rankraštinių *Sūduvių knygelės* variantų faktografiją savąja, t. y. jie įvadinio sakinio informacją priskyrė teonimų sąrašo ekstensionalui (žr. Meletius 1742: 707; dar žr. Skardžius IV: 636):

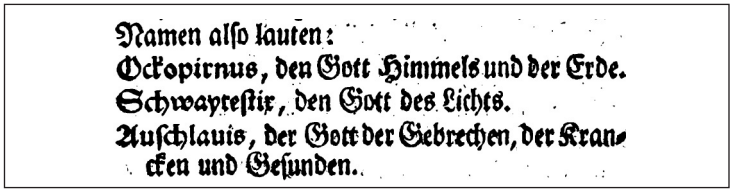
Namen also lauten:
Ockopirnus, den Gott Himmels und der Erde.
Schwaytestix, den Gott des Lichts.
Auschlauis, der Gott der Gebrechen, der Kran-
cken und Gesunden.

9 pav. **Jeronimo Maleckio mitonimų sekos preliudija.**

1999: 208; Toporov 2000: 13–15), bet į jo eksplikacinį pirmąjį sakinį, besibaigiantį tašku: „Sie erwelen alte Menner, die halten sie groswirdig vnd heilig wie wir die Bischoffe, welche sie heissen Wourschkaity, durch die sie in irer heiligung anruffen nach gebrechen vnd begirden Ir Götter, welcher Namen lauten also: Deywoty Zudwity; Ockopirmus der erste Gott Himmels vnd Gestirnes.“ A (Mannhardt 1936: 244–245). Jame pateikiama svarbi informacija apie dievų vardų mitologinę vertę (įvardyta dievų garbintojų sakralinė resp. burtininkų funkcija) ir jų dispoziciją indekse, t. y. nusakoma subordinacinė jo tvarka – registras pradedamas pirmuoju (resp. svarbios / reikšmingos) pagal rangą (resp. jtv. *Swayxtix* A) ir baigiamas menkesnės funkcinės galios resp. hierarchinės padėties dievybių (jtv. *Barstucke* A ir jtv. *Markopele* A [apie juos plačiau žr. Kregždys 2016$_b$]) vardais.

Nepaisydami akivaizdžių *Sūduvių knygelės* formaliųjų struktūrinių elementų kompozicinės sistemos, tyrėjai iki šiol neanalizavo itin svarbių šio rankraštinio veikalo naratyvinių aspektų: **1**) proklamacinio *numerus diabolicus*[55], reflektuojančio **13** mitonimų, esančių sąraše, pejoratyvinės konotacijos grandies; **2**) latentinės etnomitologinės vertės, reflektuojamos **gematrijos** (< ? [kontaminacija] gr. γεωμετρικός ‘geometrinis’ + gr. ἀριθμός ‘skaičius; skaičiavimas ir kt.’ ↔ *‘geometrinis skaičius’ [Ifrah 2000: 252]) **numerologinės sekos**, sudarytos pagal v. hebr. מִסְפָּר הֶכְרֵחִי resp. *mispār hek̲ᵊrah̲i* ‘paprastas skaičiavimas’ (Jastrov I: 351, II: 810) sistemą (apie ją plačiau žr. Alter 1998: 10–11; Issitt, Main 2014: 8–9; dar žr. Ifrah 2000: 249–255), suponuojančios ne tik demonologinį simbolį **666** (žr. 2 schemą), bet ir autoriaus pavardę (pagal latentinio akrosticho modelį [žr. toliau]). Šis gematrinis kodas yra lemiančios svarbos, ne tik vertinant analizuojamo rankraštinio veikalo pateikiamos faktografijos autentiškumą (žr. anksčiau), bet ir eksplikuojant galimą šio vakarų baltų kultūros reliktų aprašo autorystę, kuri tampa visiškai aiški (apie tai bus paskelbta atskiroje publikacijoje [dar žr. 58 išn.]), nors iki šiol buvo siejama su aporiniais anoniminiais kūrėjais (BRMŠ II: 123; Kregždys 2009$_a$: 183).

Nekyla jokių abejonių, kad *Sūduvių knygelės* autorius, atsižvelgdamas į krikščionių dogmatinį mokymą (resp. scholastiką) apie pagonių religijos

[55] Demonologinę skaičiaus 13 savastį vienas pirmųjų aprašė XVI a. numerologas Pietras Bungas (resp. V. lo. *Petrus Bongus Bergomatis*) veikale *Numerorum myſteria*, teigęs, kad judėjai 13 kartų priešinosi Dievo valiai, kuomet buvo vedami Mozės po vergavimo Egipte, plg. „Numerorum Decima tertia manſione in exitu de Aegypto murmurauit populus contra Dominum ſuum <...>“ (Bongus 1599: 400; dar žr. Bungus 1983: 187).
Taip pat minėtina, kad vėlyvaisiais viduramžiais Vakarų Europoje buvo dogmatiškai tikima, jog raganaujančios moterys organizuoja sąlėkį, sudarytą iš 13 ([džn.] 12 raganų + 1 pagalbininkas arba 13 burtininkių) narių (Murray 1921: 16, 191–194, 249–251, 277). Inkvizitorių buvo teigiama, kad Žana Arkietė (resp. Jeanne d’Arc) pirmą kartą išgirdo nelabojo balsą, kuomet jai buvo 13 metų (Murray 1921: 275).

demonologinę kilmę ir esmę[56], jų dievų (tiksliau – mitonimų, mat ne visi registro dėmenys priskirtini teonimams) sąrašą sukonstravo, remdamasis Apreiškimo Jonui, arba Apokalipsės, bene dažniausiai to meto teologinėje literatūroje cituojamu šios NT dalies sakiniu: ἧδε ἡ σοφία ἐστίν· ὁ ἔχων νοῦν ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου· ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστί· καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ χξς‘ (Apr 13.18 [AΓ 1257]) → „Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est: et numerus ejus sexcenti sexaginta sex“ (BSC 793) → „Čia slypi išmintis! Kas sugeba, teapskaičiuoja žvėries skaičių, nes tai žmogaus skaičius, ir jis yra šeši šimtai šešiašdešimt šeši“ (Bb.e). Vadinasi, šio XVI a. rankraštinio veikalo faktografinės bazės esmė – dogmatiškai motyvuotas mitonimų sąrašas, kuris kompoziciškai yra sintetinis, spėtina, su tikrąja sūduvių panteono sistema menkai susijęs (plg., pvz., *de origine* germanų hieronimo *Pilnitis* A [žr. anksčiau] ar vertinio *Swayxtix* A [žr. 52 išn.] introdukavimą į neva įotvingių teonimų registrą). Jo autoriaus pagrindinė užduotis – sudaryti **demonologinę** konsekventinę mitonimų seką, paisant Bažnyčios doktrinos (sąrašas pradedamas *rex* ↔ *primus diabolorum*[57] vardu bžn. / V. lo. *Lucifer* ‘nelabasis ← šviesos nešėjas’ resp. įtv. *Swayxtix* ‘? t. p.’ [žr. 37 išn.]), o ne siekiant atskleisti ne krikščionių religijos esmę ir prasmę. Dėl šios priežasties, *Sūduvių knygelės* autorius, spėtina, itin mėgęs mistifikaciją[58], nuo pat ankstyvųjų viduramžių itin populiarią ir toleruojamą[59], pasitelkęs latentinio akrosticho modelį, užkodavo

[56] Šios doktrinos paisė jau Petras Dusburgietis, kuris, anot Makso Perlbacho (1876: 104), net 38 *Chronicon terrae Prussiae* epizoduose pateikia identiškai su ST medžiaga sukompiliuotus pasakojimus, o kai kuriuos fragmentus tiesiog cituoja. Dėl šios priežasties skaitytojas įspėjamas pernelyg nepasitikėti minėto veikalo faktografija (Bauer 1935: 16; dar žr. Kregždys 2009: 125).

[57] Plg. Bažnyčios mokytojo, Cezarėjos vyskupo šv. Bazilijaus Didžiojo (resp. Βασίλειος ὁ Μέγας) nelabojo hierarchinės sistemos aprašą: „Vnus angelus **primus**, qui Sathael dictus est, malignam & nefariam praeſumptionem aſſumens. dixit: Pono ſedem meam in aquilonem, & ero ſimilis altiſſimo. Et ita pro tali præſumptione cecidit irreparabiliter, vt angelus primus præcipitatus de culmine angelico, **Diabolus** nominaretur“ (Basilius *Epistola* 141 [Feyrabend 1575: 23]) resp. „Vienintelis pirmasis angelas, vadinamas Sathaeliu, mąstydamas apie pražūtingą ir nusikalstamą piktadarybę, tarė: „– Įkursiu savo sostą pietuose, ir būsiu aukščiausias tarp saviškių.“ Ir ši piktadarybė nutiko, pirmasis angelas, nupuolęs iš angelų pastogės, yra vadinamas prakeiktuoju (*Diabolus*).“

[58] Plg. jo sukurtą dvieilį lotynų kalba, kuriame užkoduota 1539 m. data resp. reflektuojama chronograma:

Q*V*o*D* n*I*tet hae*C* ae*D*es pen*I*t*V*s reno*V*ata, q*VI*s ann*V*s
Praest*I*ter*I*t, rog*I*tas? *I*nsp*IC*e *CV*n*C*ta, s*CI*es.

t. y. VDICDIVVVIVIIIIICCVCCI resp. 5 + 500 + 1 + 100 + 500 + 1 + 5 + 5 + 5 + 1 + 5 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 100 + 100 + 5 + 100 + 100 + 1 = 1539.

[59] Eksplikuodami minėtą NT sakinį (resp. Apr 13.18), krikščionių mąstytojai net kūrė resp. mistifikavo įvairiausius Dievo antipodo vardus, plg. Primasijaus, Hadrumento vyskupo (resp. V. lo. *Primasius episcopus Hadrumentinus*), minimą tabuistinį (resp. su absorbuotais struktūriniais elementais *-a-*, *-atic-*) avd. V. lo. *Antemus* ‘Prakeiktasis ↔ bžn. lo. *Lucifer*’ ← avd. gr. (vėlyv. [su inovaciniu -τ- vietoj etimologinio -θ- dėl sakralinio numerologinio žymens raiškos]) ‡ Ἄντεμος resp. 1 + 50 + 300 + 5 + 40 + 70 + 200 = 666 (plg. „Anthemos eſt nomen Antichriſti, &

demonologinio skaičiaus 666 simbolinę vertę (apie ją plačiau žr. EB III: 3439), remdamsis *alefbet* grafemų numerologine verte, o mitonimu jtv. *Ockopirmus* A, nesančiu registre, bet eksplikaciniame sakinyje (žr. anksčiau), įvardijo šios sekos svarbiausią dievybę, o ne atskirą dievą (žr. 2 schemą).

Remiantis gematrijos konsekventualiosios mitonimų sekos analize (žr. 2 schemą), galima teigti, kad mitologema jtv. *Ockopirmus* A yra **ne** savarankiškas teonimas, bet pirmojo *Sūduvių knygelės* registro įrašo resp. jtv. *Swayxtix* eksplikacija, t. y. jo suvereno epitetas (plg. Bender 1867: 100; dar žr. Toporov 2000: 29).

Minėta hipotezė, be etiologinės semantinės *Ockopirmus* A vertės (žr. toliau), pirmiausiai argumentuotina šio hiponimo ir juo apibrėžto teonimo[60] (resp. referento) *Swayxtix* A funkcine priklausomybe resp. *Sūduvių knygelėje* įvardytomis dievybės veiklos sferomis: „<…> der erste Gott **Himmels** vnd **Gestirnes**“ resp. „pirmasis dangaus ir **didžiosios žvaigždės**[61] dievas“ resp.

---

fign. numerum nominis Beſtiæ de quo Apocal. 13. qui habet intellectum, numerat numerum nominis beſtiæ, qui numerus eſt 666. a fig. 1. n fig. 5o. t 3oo.e 5. m 4o. o7o. f 2oo. qui conficiunt 666“ [žr. Ioannes Pariſienſis Tractatus de Antichristo (fol. 46); Brixianus 1591: 60; dėl graikų alfabeto aritmetinių smbolių atitikmenų žr. Ifrah 2000: 247]) ⇦ V. lo. *anathematicus* ‘vertas prakeikimo, prakeiktasis’ (Blaise 1994: 45) ← gr. (vėlyv.) ἀναθεματισμένος ‘prakeiktasis, atskirtasis’ (Sophocles 1900: 139) ← (V.) lo. *anathema* ‘prakeikimas, atskyrimas nuo bažnyčios resp. ekskomunika’ (Niermeyer 1976: 42) ← gr. (/ vėlyv.) ἀνάθεμα ‘prakeikimas; atskyrimas; prakeiktasis’ (Lampe 1961: 102–103; dar žr. Sanders 1918: 95–96).

60 Manyti, kad baltai garbino žvaigždės / -ių dievybę, nėra jokio pagrindo, mat „Žvaigždynų lietuviai mažai tepažįsta, bet ir nenuostabu, nes mūsų krašte dangus, palyginti, retai tėra giedras, todėl žvaigždėms stebėti nebuvo pakankamai progų“ (JBR II: 30; dar žr. Kregždys 2012: 238). Priešingai teigia kabinetinės mitologijos tyrėjai (žr. Bender 1867: 14).

61 Tenka apgailestauti, kad BRMŠ *Sūduvių knygelės* vertėjai itin lengvabūdiškai interpretavo originalo tekstą, mat nepaisė kultūrinių faktorių resp. įprastų XVI a. leksikos semantinės vartosenos ypatumų, apie kuriuos užsimena A. Mierzyńskis (1900: 79), t. y. v. *Gestirn* ‘didžioji žvaigždė; ***militia coeli*** = Veneros planeta ↔ (bžn. / V.) lo. ***Lucifer***; žvaigždynas ir kt.’ (DWG IV: 4237–4239).

Pekuliarinį ‘**didžiosios žvaigždės**’ mitonimo konotatą suponuoja *Agenda Ecclesiastica* pateikiama semema ‘**Saturnus**’ (BRMŠ II: 159), mat to meto Prūsijos šviesuomenės, matyt, paveiktos judaikos studijų, o vėliau ir kabinetinės mitologijos tyrėjų įsitikinimu (Bender 1867: 14), baltai didžiąją žvaigždę vadino Saturno vardu resp. „<…> Mars und **Saturn** der kleinere und **gröβere Stern**<…>“ (dar žr. 68 išn.). Ši planetų ir žvaigždžių referentų unifikacija yra introdukcinio pobūdžio resp. traktuotinas kaip vertinys iš lotynų kalbos, mat lo. *stella* ‘žvaigždė’ reflektuoja ir sememą ‘planeta’ ↔ lo. *stella Saturni* ‘Saturno planeta’ (M. Tullius Cicero [žr. Georges II: 1331; Georges Hand. II: 1714]), kuri viduramžių lotynų kalboje apibendrinta hiperonimu ‘žvaigždė ↔ žvaigždynas’ (Sleumer 1926: 742), plg. „Frigida Saturni stella h. e. **sidus**“ (FFB II: 614) resp. „šaltoji Saturno planeta, t. y. **žvaigždė**“ (tiesa, Albertas Sleumeris [1926: 699], prie leksemos bžn. lo. *stēlla* paminėjęs tik reikšmes ‘žvaigždė ↔ žvaigždynas’ [žr. anksčiau], prie bžn. lo. *Sāturnus* resp. sintagmos *Saturni stella* dar nurodo ir sememą ‘planeta’), dar plg. 1476 m. Lenkijos Karalystėje parengto rankraščio citatą, kuriame Saturnas vadinamas mažąja žvaigžde, plg.: „<…> hic est Saturnus stella parva plumbea, non scintillans, que sero circa Lunam videbitur“ (Wodka 239 [žr. LMILPe]) resp. „<…> tai yra Saturnas, mažoji mėlyna, nemirganti žvaigždė, kuri tamsiuoju paros metu šalia Mėnulio yra matoma.“

militia coeli[62] = bžn. lo. *Lucifer* ‘planeta Venera / aušros žvaigždė ↔ puolusiųjų angelų vadas resp. bžn. lo. *satan*’ (Sleumer 1926: 481, 699) ↔ „<...> der Gott des **Lichtes**“ (plg. Mannhardt 1936: 245), kurios yra ne tik sinoniminio lygmens (resp. v. *Gestirn* ‘dangaus šviešulys, dangaus kūnas; žvaigždynas; Veneros planeta; didžioji žvaigždė’ (DWG IV: 4237) ↔ v. *Licht* ‘žėrintis / švytintis dangaus kūnas, jo skleidžiama šviesa; žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė (= v. ***Gestirn***); jaunaties šviesa; dangaus šviesa, ryto šviesa / rytas = (bžn. / V.) lo. *Lucifer*[63]’ (DWG VI: 862–878; Heyne II: 640–643), bet ir iš esmės p e -

[62] Plg. „Diabolus autem facit exercitum de tribus militijs, ſcilicet de **militia ſua**, de **militia carnis**, & de militia mundi. Militia autem diaboli eſt congeries peccatorum ſpiritualium, vt ſuperbiæ, vanæ gloriæ, inuidiæ, iræ, & accidiæ. Cuius militiæ milites ſunt diuerſæ ſpecies, & modi dictorum vitiorum. Et talis militia vocatur **militia coeli**: quia diabolus de cœlo cecidit cum talibus vitijs“ (Gibbonus 1630: 190), t. y. „Nelabasis subūrė kariuomenę iš trijų būrių, t. y. iš savo paties, kūniškųjų geidulių ir žemiškųjų turtų. Piktojo (resp. piktasis ↔ šmeižikas [R. K.]) pulkas yra dvasinių nuopuolių kratinys, sudarytas iš didybės, garbėtroškos, pavydo, keršto ir abejingumo. Jo būrio kariai yra įvairūs šių ydų atstovai. Šis būrys vadinamas dangaus kariuomene: prakeiktasis su visomis ydomis iš dangaus nupuolė.“

[63] Puolusiųjų **angelų** vado bžn. lo. *Lucifer* ‘ὁ διάβολος’ (plg. „<...> cadens Lucifer <...> traxit ad inferni sulfurea stagna, in gelida aquilonis parte <...>“ [Maur. Lib. 10; dar žr. Grimm IV: 1605], t. y. „<...> prakeiktasis pragare užvaldė sieros ežerus, esančius šaltojoje šiaurės dalyje <...>“ [dar žr. 48 išn.]) sąsaja su referentais *rytmetinė / aušros* ***žvaigždė*** ↔ ***Veneros*** *planeta* yra formali semitų kultūrinės tradicijos refleksija, mat judėjai tikėjo, kad (**1**) angelai – r y t m e č i o ž v a i g ž d ė s (plg. „<...> cum me laudarent simul **astra matutina**, et jubilarent omnes filii Dei?“ Job 38.7 (BSC 294) resp. „<...> kai drauge giedojo rytmetinės žvaigždės ir visos dangiškosios būtybės šaukė iš džiaugsmo?“ [Bb.e; dar žr. Barton 1918: 182]); (**2**) s. hebr. הֵילֵל resp. *hēlēl* ‘**ryto žvaigždė**; priešpilnis; Aušros sūnus (= gr. φωσφόρος / ἑωσφόρος ‘*Lucifer* resp. Veneros planeta’ [EB III: 2828]) – Helalas, **žvaigždžių dievas** (? ↔ s. hebr. מְהֵלְלֵל resp. *mᵊhullēl* ‘pagirtinas’ [DCH V: 164])’ (DCH II: 542; EB ibd.) ↔ s. hebr. הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר resp. *hēlēl ben šāḥar* ‘aušros žvaigždė, **ryto sūnus**’, tapatintas su Babilono karaliumi, kuris gyrėsi pakilsiąs į dangų ir būsiąs lygus Dievui (Iz 12.15), tačiau buvo nusviestas į pragarą resp. s. hebr. שְׁאוֹל resp. *šᵊ’ōl* ‘gelmė, praraja; pragaras; mirusiųjų karalystė’ (žr. EB ibd.; BDB 624; Feyerabend 1905: 337 [apie s. hebr. *šᵊ’ōl* žr. Ps 63.10, 88.13, 89.49; Iz 14.9–11, 26.19; Job 7.9–11, 21.21 (dar žr. Bremmer 2002: 8)]), judėjų sietas su asirų karaliumi Neriglissaru, taip pat vadinamu s. hebr. נֵרְגַל שַׂר־אֶצֶר resp. *Nērᵊgal-ṣarecer* ‘vienas Babilono karo vadų, dalyvavusių šturmuojant Jeruzalę’ (DCH V: 756; dar žr. EB III: 3395), dar plg. arkangelo Satanailo, sukilusio prieš Jahvę 2-ąjį dieną po pasaulio sukūrimo, ištrėmimo į pragarą motyvą apokrifinėje Enocho (29.4–6) knygoje (žr. EB I: 228; Davidson 1971: 262). Tai protosemitų kultūrinio substrato mitologinio siužeto refleksija – ryto aušros ir saulės spindulių interakcijos eksplikacija resp. opozicinių jėgų moduliacija (Gunkel 2006: 89–92), plg. mitą apie dievo Elijono (s. hebr. עֶלְיוֹן resp. *Elᵊyōn* Pr 14.18) ir milžino Helalo kovą (EB III: 2828, 3327; dar žr. 68 išn.).
Šv. Jeronimas, Vulgatos vertėjas, ir kt. Bažnyčios mokytojai **klaidingai** (dar žr. 68 išn.) susiejo italikų aušros dievybę lo. *Lucifer* (= s. hebr. הֵילֵל resp. *hēlēl* [žr. ankščiau]) su Nabuchodonosaru II-uojo, Babilono karaliumi, 587–586 m. pr. m. e. užėmusiu Jeruzalę, sugriovusiu Saliamono šventyklą ir išvariusiu judėjus į nelaisvę (plačiau žr. Wilken 2007: 171; dar žr. Davidson 1971: 176), įvardydami jį velniu resp. šėtonu, plg. „Et ait illis : Videbam **Satanam** sicut fulgor de cælo cadentem“ Mt 10.18 (BSC 690) resp. „O Jėzus atsiliepė: „Mačiau **šėtoną**, kaip žaibą krintantį iš dangaus“ (Bb.e). Ši ST vieta tapo viena scholastinės dogmatikos elementų (žr. Feyrabend 1575: 19).

joratyvinės konotacijos, mat grindžiamos ST dogmatika (**I**) ir NT scholastinėmis (resp. NT informacijos fetišizacija , intuityvia, o ne analitine, dalykų esmės įžvalga, argumentuojama religinėmis dogmomis, abstrakčiais, spekuliatyviais religinių problemų svarstymais) prielaidomis (**II**), plg.:

I. ST Pakartoto įstatymo knygoje (resp. s. hebr. דְּבָרִים resp. *dᵊvarim* 'dalykai; žodžiai') įvardytas draudimas[64] judėjams garbinti dangų ir jame esančius šviesulius, t. y. suponuojama antagonistinė Jahvei resp. pagoniškoji sfera: „<...> ne forte elevatis oculis ad **cælum**, videas solem et lunam, et omnia **astra** cæli, et errore deceptus adores ea, et colas quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt" (BSC 89) ↔ „<...> ar kad kartais, pakėlęs akis į **dangų** ir stebėdamas saulę, mėnulį, **žvaigždes**[65] ir dangaus galybę, nebūtum sugundytas juos garbinti ir jiems tarnauti (Įst 4.19 [Bb.e; dar žr. Forstner 2001: 102]);

– paisydamas ST dogmatikos, J perrašo autorius Matthaejus Waisselis (apie jį plačiau žr. Kregždys 2009_a: 177; MP II: 750), o vėliau ir Johannesas Maleckis-Sandeckis J. Sabinui rašytame laiške (BRMŠ II: 203 [dar žr. 53 išn.]) bei perspaudo a autorius Jeronimas Maleckis (žr. anksčiau) pirminę resp. pejoratyvinės[66] konotacijos A perrašo sintagmą „<...> der erste Gott Himmels vnd **Gestirnes**", neįžvelgdami užkoduotos *der Gestirnes* ↔ *militia coeli* ↔ (bžn. / V.) lo. *Lucifer* (→ *Saturnus* [žr. 61 išn.]) semantinės nuorodos, keičia į pozityviosios reikšminės vertės „Der Gott des Himmels vnd der **Erden**" resp. „dangaus ir žemės dievas" (žr. Mannhardt 1936: 245; dar žr. Brückner 1922: 164–166; JBR II: 181; plg. Balsys 2017: 42), t. y. suponuoja

[64] Tiesa, šio tabu menkai paisyta (žr. Forstner 2001: 102), plg., pvz., avd. jdš. *Massel* (↔ avd. *Sam Massell*, *Jr*. [EJ XIII: 667]; *Iosif Massel*, gimęs Vilniaus gubernijoje [EЭ X: 694]) < vak. jdš. *massel* / *maššel* 'laimė, sėkmė; žvaigždynas' (plg. Lötzsch 1992: 115–116) / ryt. jdš. *mazal* resp. מזל 't. p.' (סָאֶלדאַטאַוו 2011: 354, 569) < v. hebr. *mazzāl* resp. מַזָּל 'planeta; **žvaigždynas**; sėkmė; turtas' (Stern 2000: 129; Jastrow II 755), suponavęs ir sub. lie. *maselis* 'Užgavėnių papročiais persirengęs žmogus' (LKŽe), iki šiol klaidingai priskiriamą lietuvių indigeniai leksikai (plačiau žr. Kregždys 2017_a: 262), akivaizdžią referentų 'žvaigždynas' ↔ 'sėkmė' (⇨ 'garbinimo objektas') sąsają.

[65] Plačiau apie sideroforinių objektų garbinimą žr. EB IV: 4784.

[66] Ją galima grįsti konfrontacine krikiščonių tikėjimo aspektu informacija, mat, priešingai pastarajam, pagonys germanai sielos transcendenciją siejo su sideroforiniais objektais, kurie iš dalies buvo integralūs su senųjų germanų mitologiniais vaizdiniais, pvz., referentas 'žvaigždė(s) / dangaus kūnas' buvo asocijuojamas su sielų metempsichoze resp. „Wiedergeburten, wie sie die edda kennt, verwandlungen der menschen in pflanzen, thiere, steine und gestirne könnten als merkmale der lehre von der seelenwanderung und emanation betrachtet werden <...>" (Grimm 1835: XXV–XXVI) bei interferentiškas įvairių dievų funkcijų aspektu, plg. šiaurės germanų deivės s. isl. *Frigg* įvardijimą Oriono žiedo viena žvaigždžių resp. „*Frigg*, Odhins gemahlin, deren wesen in den begrif einer erdgöttin übergeht und nach der ein gestirn des himmels, Orions gürtel: *Friggjar rockr* (Friggae colus) benannt ist" (Grimm 1835: 167, 192), o Toras (resp. s. isl. *Þórr* 'griausmas, žaibas [jų dievas]' [IED 743]) buvo įsivaizduojamas kaip spindinti žvaigždė danguje („Thôrr als leuchtende gestirne gen himmel" Sn. 82. 83. 111 [Grimm 1835: 305]).

bžn. lo. *Lucifer* ‘puolusiųjų angelų vadas’ → bžn. lo. *Deus* ‘Viešpats’[67] (resp. s. hebr. יהוה / YHWH ‘Jahvė’ Ps 104.35 [dar žr. Sleuner 1926: 271]) kaitą, remdamasis α) ST Pradžios knygos pirmuoju sakiniu: *In principio creavit Deus cælum et* ***terram*** (BSC 1) ↔ *Am Anfang schuf Gott Himmel und* ***Erde*** (BL 1) ↔ „Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir **žemę**“ Pr 1.1 (Bb.e); β) *Agenda Ecclesiastica* autorių įvardyta mitonimo *Occopirmus* funkcija ‘Saturnus’ (Mannhardt 1936: 243; BRMŠ II: 159; dar žr. Kregždys 2009$_a$: 177) resp. aukso amžiaus (kuomet nebuvo vargo ir vergystės, žemės nuosavybės – ji buvo bendra) italikų žemdirbystės, vyno ir vaisių resp. derliaus dievo, vaizduoto su pjautuvu (Bianchi 1875: 20, 133–134; Штаерман 1961: 29, 133, 137, 143–144) veiklos sfera[68];

[67] Maksas Polluksas Töppenas (1846: 219) teigia, kad M. Waisselis, implikavęs tokią mitonimo funkcinę kaitą, norėjo pabrėžti sąsają su italikų Jupiteriu. Tokiu aiškinimu, žinoma, pasikliauti nevalia, mat Jupiteris nebuvo chtoninė dievybė. Jos veiklos sfera uranistinė, kuriai priskiriama ir dievų suvereno bei Romos šlovės ir sėkmės dievo resp. lo. *Jupiter Optimus Maximus* konotacija (plačiau žr. Bianchi 1875: 22–30; Штаерман 1987: 79; Grimal 1990: 231–232; Adkins 2004: 278–279; dar žr. Kregždys 2012: 166, 483). Jo teigimu, toks lyginimas yra neteisingas (plg. „Dieſe ächte Vorſtellung zeigt, daß Occopirmus keines weges in der Unumſchränktheit über Himmel und Erden gebot, als Jupiter, mit welchem er verglichen iſt“), mat dangaus dievo funkcija esanti introdukcinė (plg. „Vielmehr ſcheint der Begriff des Himmels der inhaltsſchweren Nebenbegriffe, welche er durch andere Religionen erhalten hat, für den Preußen noch ziemlich baar geweſen, und bloß etwa als Local aufgefaßt zu sein“). Dėl šios priežasties, šio tyrėjo teigimu (Töppen ibd.), *Agenda Ecclesiastica* pateikiama semema ‘Saturnus’ yra daug patikimesnė, t. y. suponuojama chtoninės dievybės protofunkcija (dar žr. 68 išn.).

[68] Tenka apgailestauti, kad tyrėjai, kokiu nors aspektu analizavę *Sūduvių knygelės* mitonimą *Ockopirmus* ‘pirmasis dangaus ir didžiosios žvaigždės dievas’ ar jo *Agenda Ecclesiastica* atitikmenį *Occopirmus* ‘Saturnus’ (BRMŠ II: 159), motyvuotai neeksplikuoja semantinės kontradikcijos faktoriaus (plg. JBR II: 181; dar žr. 67 išn.), mat semema ‘pirmasis dangaus ir didžiosios žvaigždės dievas’ formaliai suponuoja ne sakralinį referentą *Saturnus*, bet *Juppiter* resp. ‘aukščiausia Romos dievybė’ (Штаерман 1961: 30), plg. W. Mannhardto (1936: 243) samprotavimus, kuriuos klaidingai resp. kaip užfiksuotą *Sūduvių knygelės* faktografiją interpretavo G. Beresnevičius (1999: 208).

Į šį neatitikimą, be M. P. Töppeno (žr. 67 išn.), dėmesį atkreipė ir W. Mannhardtas (1936: 243), tačiau jo detaliai neanalizuoja, nors ir konstatuoja koreguotiną *Ockopirmus* ir *Jupiter* atitiktį. Lygiai tokį patį teiginį anksčiau yra suformulavęs Christiphoras Hartknochas (1684: 141). Jozefas Benderis (1867: 100) teigia, kad Saturno atitikmuo pasirinktas todėl, kad jis yra dievų tėvas, o Antonis Mierzyńskis (1900: 79), sekdamas J. Benderiu (tiesa, to fakto nemini), ir pripažindamas, kad jam visiškai neaiški analizuojamo mitonimo etimologija, kažkodėl net ir nemėgina kvestionuoti sememos ‘Saturnus’, mat, pasak jo, ši italikų dievybė ir yra pirma. Deja, bet toks aškinimas ydingas, mat iš tiesų Saturnas yra vadinamas Dzeuso tėvu, bet tai ganėtinai vėlyvas genetinis ryšys, atsiradęs susiejus graikų Dzeusą ir romėnų Jupiterį, t. y. sutapatinus Saturną ir Kroną (Bianchi 1875: 26, 134). Remiantis J. Benderio ir A. Mierzyńskio aiškinimu, visiškai nesuprantama, kaip uranistinė dievybė, jei ji pirma hierarchijos sistemoje, galėjo vykdyti tik chtoninės sferos funkcijas resp. būti žemdirbystės ir derliaus dievas, mat būtent tokia šios dievybės funkcinė atribucija buvo įvardijama Bažnyčios raštuose lotynų kalba, plg. bžn. lo. *Sāturnus* ‘altitalischer Gott der Saaten und des Ackerbaues’ (Sleumer 1926: 699), plg. Adomo Brėmeniečio (resp. bžn. *lo. Adamus Bremensis*) minimą šiaurės germanų dievo Toro (dar žr. 66 išn.) integraliąją, o ne bazinę frumentalinę funkciją, plg. „Thor, inquiunt, praesidet in aere, qui tonitrus et fulmina, ventos ymbresque, serena et fruges gubernat“ (Brem.

2 schema

Gest. 174), t. y. „Toras, pasakoja, vadovauja danguje, kur valdo griaustinius ir žaibus, vėjus ir debesis, oro sąlygas ir derlių“.

Kai kurie tyrėjai pateikia neįtikėtinai naivius samprotavimus apie neva tamsiąją uranistinės sferos protosampratą resp. tamsos sferą, kuri įvardijama referentu ‘Saturnas’, pvz., Gintaras Beresnevičius (1999: 209), remdamasis Kasparo Hennenbergerio (1584: 10b) apibrėžta genetine prūsų dievo *Potollos* / *Pocollos* / *Pickollos* (resp. Patulo / Pikulo) ir italikų Saturno sąsaja, teigia: „<…> jei Okopirmas yra „dangaus ir žvaigždžių“ dievas, jis kartu tampa ne „šviesos dievu“, kaip kad būtų galima tikėtis, o nakties dangaus dievu“. Puoselėdamas šią mistifikaciją, G. Beresnevičius (1999: 208) įvardija iš esmės klaidingus argumentus, neva įtv. *Ockopirmus* savo funkcine atributika ir teogonija yra tapatus s. i. *Prajā́patiḥ* ‘kūrimo valdovas, kūrėjas’ (Mayrhofer II: 355), nors šis toks nėra, mat suponuoja protosememas *‘dievų tėvas / pasaulio kūrėjas / visatis / esmių esmė’ (MacDonell 1897: 4–5, 13–14, 16, 57, 115, 118–120, 140, 151, 153, 156; Williams 2003: 234–235), o ne unifikuotas ‘dangaus ir žvaigždžių dievas’. Be to, minėtina, kad (**1**) s. i. *Prajā́patiḥ* yra soliarinės dievybės s. i. *Savitṛí* ‘geltonplaukis ir geltonrankis saulės dievas’ epitetas (MacDonell 1897: 13, 20, 33, 48, 117–118; Monier-Williams 1960: 1190); (**2**) Saturno planeta yra s. i. *Savitṛí* sūnus resp. s. i. *Savitṛ́tanaya* ‘Saturnas’ (Monier-Williams ibd.), o ne pats saulės dievas. Vadinasi, įtv. *Ockopirmus* ↔ s. i. *Prajā́patiḥ* sąsaja bei implikacija su referentu ‘tamsaus dangus / tamsa’ yra iš esmės klaidingi ir dvelkiantys obskurantizmu. Remiantis atliktos latentinės gematrijos sekos analizės rezultatais (žr. 2 schemą), galima atsargiai spėti, kad *Agenda Ecclesiastica* iniciatorių Georgo Polenco, Erhardo von Queiso ir Pauliaus Sperato raštvedys (žr. Kregždys 2009$_a$: 180), matyt, naudojęsis ir *Sūduvių knygelės* nešlikusiu originalu ar jo nuorašu, žinojo, jog leksema v. *Gestirn* ‘didžioji žvaigždė’ gali būti įvardijama ir Saturno planeta (žr. 61 išn.).

Šią reikšminę Veneros (resp. didžiosios žvaigždės) ir Saturno, vadinto juodąja žvaigžde (Weidner 1915: 14), referentų permutaciją galima argumentuoti semitų tikėjimo ypatumais: nuo 382–406 m. resp. Vulgatos vertimo (žr. 63 išn.) atsiradęs pejoratyvinis Veneros semantinis referentas resp. Dievo antipodas (suponuotas klaidingo šv. Jeronimo vertimo [žr. 63 išn.]) galėjo būti pakeistas identiškos reikšminės vertės prasminiu žymeniu – Saturnu resp. v. hebr. שַׁבְּתַאי resp. *Šabb*^{a}*ṯai* ‘Saturnas r kt.’ (Jastrov II: 1520), kuris buvo nepalankus žmogui resp. priešiškas jam (dauguma astrologinių teiginių yra Babilono tremties metu įgytų žinių refleksija [EB IV: 4178, 4630]), kildinamu iš chtoninės dievybės akad. dU.GUR (↔ dGÌR-eri$_{11}$-gal) / dGÌR.UNU. GAL ↔ *dnin-uru-gal-(ak)* ‘didžiojo miesto (resp. mirusiųjų pasaulio) valdovas’ (→ s. hebr. נֵרְגַל resp. *Nēr*^{a}*gal* ‘šumerų mirusiųjų pasaulio dievybė’ [DCH V: 756]) ‘**žiemos saulė** (dievybė garbinta lapkričio ir gruodžio mėnesių sandūroje, kuomet, akadų tikėjimu, saulė mirdavo [EB III: 3395]) ↔ požemio / mirties, ligų ir karo bei nelaimių dievas ← **uranistinė dievybė** (sieta su **Alkoro** [*Eques Stellula*] žvaigžde Didžiųjų Grįžulo ratų [*Ursa Major UMa*] žvaigždyne resp. akad. *šēlebum* ‘lapė; Alkoro žvaigždė’ [CDA 366], lemiančią tvaną [RAPH 72; dar žr. Weidner 1915: 11; Santillana, Dechend 1998: 385]), **išvaryta į požemį**’ (EB IV: 4630; RAPH 72, 97–98, 145–146, 304, 339–341, 347), pvz., trečiadienį, Saturno valdymo laiku, resp. ketvirtąją savaitės dieną gimęs žmogus niekuomet neįvykdys savo misijos ir nebus laimingas (Jastrov ibd.), jie yra smulkmeniški ir riboti, kenkėjai ir piktdžiugiai, žemdirbiai, mokesčų rinkėjai ir smurtautojai (Beck 2007: 74–75, 77, 96, 110). Ši akadų ir semitų mitologinė tradicija buvo introdukuota ir į ide. tautų tikėjimus, pvz., armėnų, plg. „When Saturn is in the ascendant, a king dies <…>“ (Ananikian 1925: 52). Germanai tikėjo, kad Alkoro žvaigždė sietina su eschatologiniu resp. pasaulio pabaigos motyvu (Santillana, Dechend ibd.; dar žr. Grimm II: 726).

Vadinasi, *Sūduvių knygelės* originalo autorius, besiremdamas jam įprasta kultūrine faktografija, kelis kartus nurodė p e j o r a t y v i n ę mitonimo *Ockopirmus* f u n k c i j ą, tačiau jo veikalo interpretatoriai, suvokę pateikiamą informaciją krikščioniškos tradicijos sistemos pagrindu, ją eksplikavo iš esmės klaidingai.

***Sūduvių knygelės* mitonimų sąrašo proklamacinio ir latentinio žymenų kvintesencija; mitologemų hierarchinės sekos etiologija**

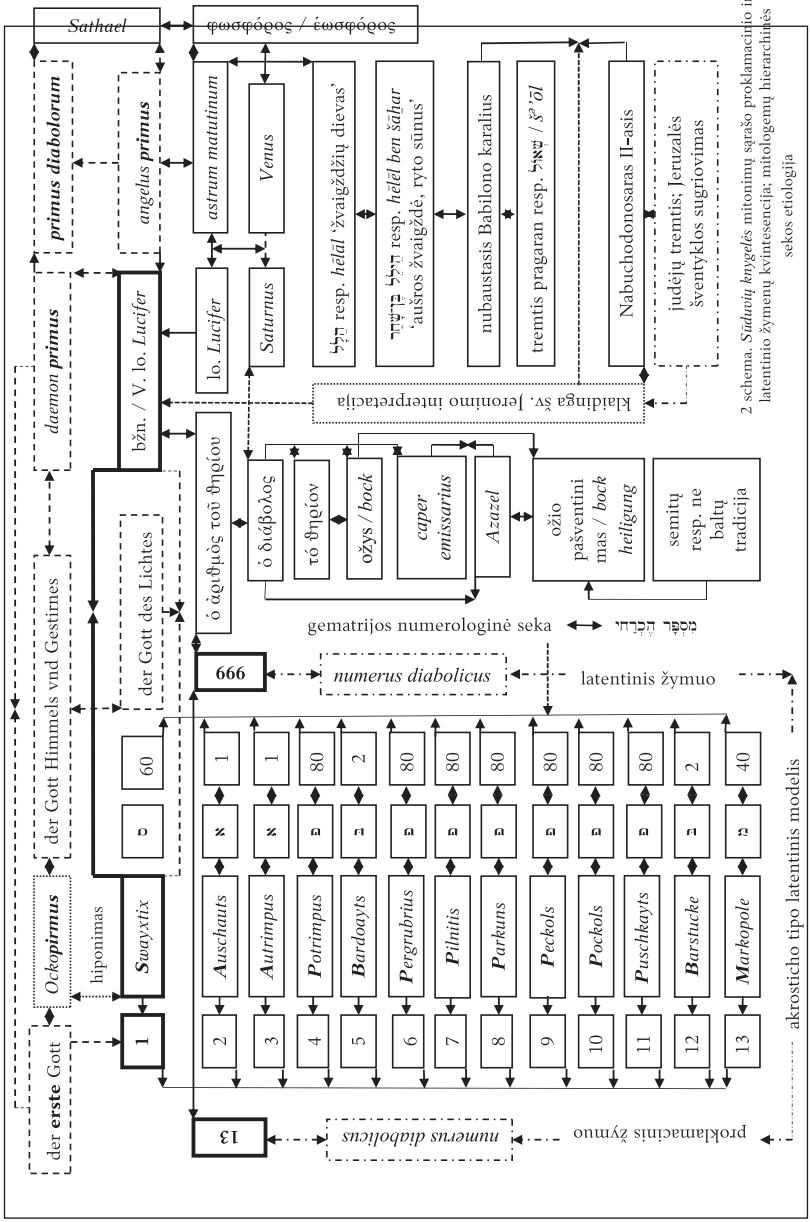

2 schema. *Sūduvių knygelės* mitonimų sąrašo proklamacinio ir latentinio žymenų kvintesencija; mitologemų hierarchinės sekos etiologija

II. spėtina, kad A perrašo autorius motyvavo *Sūduvių knygelės* faktografiją, remdamasis jau minėta scholastine doktrina – α) inicijuodamas referento **ožys** (dažniausiai – raguoto), kuris yra Veneros (= [bžn. / V.] lo. *Lucifer*) tarnas (žr. 2 schemą), plg. „Cornibus ornatus hircus, veneri famulatur" resp. „Raguotas ožys Venerai tarnauja" (Chr. Camp. 1.91), simbolizavusio *militia carnis* (žr. 62 išn.) ydas[69] ir sietas su demonų veikla (Brixianus 1591: 281; dar žr. Kobielus 2002: 158]) ⇨ A perrašo pavadinimo *Der vnglaubigen / Sudauen ihrer* ***bockheiligung*** *mit sambt / andern Ceremonien*, *so sie tzu brauchen gepflegeth* sakralinį statusą, jis suponuoja β) demonologinį jo konotatą, mat ožys (resp. v. *Bock*) = ***diabolus***[70] / bžn. lo. *Lucifer* 'puolusiųjų angelų vadas' (Brixianus 1591: 281; dar žr. Rożek 1993: 235–238), dar plg. „Tam prezydent kongresu czart siedzi na Majestacie, w psiej albo w **koźlej** postaci <...>" (Chmielowski 1968: 135) resp. „Ten susirinkimo vadas – velnias, šuns ar ožio pavidalu, sėdi soste <...>". Ožys galėjo būti ir nelabojo palydovas kelionėje (Rożek 1993: 146).

Pejoratyvinė ožio simbolika, spėtina, semitų senosios tradicijos refleksija[71], yra scholastinės doktrinos elementas, mat NT teigiama (Mt 25.32–33),

---

[69] Plg. „Hircus ſig. virum impudicum, & libidine facinoroſum, quòd Hircus natura ſit adeo Salax, ut ſeptima poſt ab ortu die capram inſiliat" (Valerianus 73 [žr. Brixianus 1591: 281]), t. y. „Ožys simbolizuoja paleistuvystės nuodus, amoralumo troškimą, mat jis iš prigimties yra gašlus, jau 7-ą deną po gimimo siekia artumo su ožka."

[70] Plg. „Hircus ſig. Diabolum, ut ait Adamantius, cum uero ad martirium duceris hircum obtuliſti, quia ſcilicet autorem peccati diabolum Iugulaſti" (Valerianus 73 [žr. Brixianus 1591: 281]), t. y. „Ožys simbolizuoja nelabąjį, kaip teigia Pseudo Origenas, mat kuomet atvedi į bažnyčią ožį paaukoti, tai tolygu nuodėmių kūrėją velnią pasmaugti."

[71] Judėjai tikėjo, kad demonai yra plaukuoti padarai, labai panašūs į ožius (Witton 1910: 96), t. y. s. hebr. שְׂעִירִים resp. *s̱ᵊʿīrīm* 'kailiniuoti **demonai** ↔ **ožiai**' (Iz 13.21, 34.14) ← sg. s. hebr. שָׂעִיר resp. *s̱āʿīr* 'kailiniuotas demonas ↔ ožys' (DCH VIII: 175). Vakarų germanai šį mitologinį siužetą transformavo, susiedami jį su krikščioniškuoju nelabuoju, priskirdami jam juodos spalvos ožio referentą (Grimm III: 995–996). Neabejotiną introdukcinį šios mitologemos statusą galima argumentuoti demonologinio konotato 'kairysis / kairės pusės' raiškos refleksijomis, plg., pvz., referentą 'kairysis velnio ragas' ir kt. (Grimm ibd.) ← bžn. lo. „<...> hædos autem a **sinistris**" (Mt 25.33 [BSC 667]) ↔ bžn. lo. *sinistrum* '**velnias**, blogis; prakeiktasis' (Sleumer 1926: 729). Jakobas Grimmas (III: 996), nepaneigęs pagoniškųjų šio gyvūno aukojimo papročių, nors pateikęs iš esmės labai archajiško semitų tautų tikėjimo (apie jį plačiau žr. Barton 1918: 186) faktografijos argumentus (plačiau žr. Grimm I: 52), buvo linkęs abejoti prūsų ožio pašventinimo apeigų autentiškumu.
Ilgainiui šis motyvas krikščionių buvo sakralizuotas ir introdukuotas į ide. tautų papročius, vartojant *caper emissarius* simbolį, kuris, *de origine* pejoratyvinės konotacijos, vėliau susietas su Jėzumi Kristumi (Brixianus 1591: 136; Kobielus 2002: 156–157; EB III: 3982; dar žr. EB I: 394–398), tapo žmonijos nuodėmių atpirkimo samprata: s. hebr. עֲזָאזֵל resp. *Azāzēl* ' (1) Arabijos dykumoje gyvenęs demonas, asocijuotas su skardžia uola, nuo kurios buvo nusviedžiamas aukojamasis ožys; (2) raišas dykumos demonas = s. hebr. שָׂעִיר resp. *s̱āʿīr* 'kailiniuotas **demonas** ↔ **ožys**' (žr. anksčiau [egiptiečių kultūrnės introdukcijos refleksija – Kun 17.7])' Kun 16.8–10 (Шгейнбергъ 1878: 346; Witton ibd.; Kregždys 2017_a: 257–258), apokrifinėje Enocho, arba Etiopijos, ST knygoje (VIII: 1, IX: 6, X: 4–6, LIV: 5), datuojamoje Antrosios šventyklos laikotarpiu resp. VI a. pr. m. e. (EJ VI: 442–443, XIX: 608–610), minimas

kad nedorėliai, asocijuojami su ožiais, paskutiniojo teismo metu stovės Dievo kairėje pusėje resp. pasmerktųjų gretose (plg. „<…> et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis: et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a **sinistris**“ [BSC 667] resp. „Jo akivaizdoje bus surinkti visų tautų žmonės, ir jis perskirs juos, kaip piemuo atskiria avis nuo ožių. Avis jis pastatys dešinėje, ožius kairėje“ [Bb.e; dar žr. 69, 70 išn.]).

Vadinasi, galima atsargiai spėti, kad šios dievybės semantinė funkcinė distribucija yra introdukcinės plotmės resp. sukurta *Sūduvių knygelės* autoriaus, remiantis semitų tautų kultūros tradicija (dar žr. JBR II: 56; Kregždys 2012: 345).

Remiantis šia hipoteze, iš esmės koreguotinas ligšiolinis mitonimo jtv. *Ockopirmus* A etimologinis aprašas. Galima atsargiai spėti, kad šis teonimo jtv. *Swayxtix* epitetas (resp. hiponiminis įvardijimas) priskirtinas *tatpuruṣa* tipo kvazikompozitams (žr. 75 išn.), sudarytas iš sub. jtv. (/ pr.) **kaukas* / **kukas* ‘kaukas’ ↔ pr. *cawx* ‘velnias’ E 11 (žr. PEŽ II: 148, 296) ir avd. jtv. (/ pr.) **Pirmas* *‘tas, kuris viršesnis, išskirtinesnis už kitą / -us’[72] ↔ avd. pr. (? jtv.) *Pyrme* 1354 / *Pryme* (**Semba** [Trautmann 1974: 77]), pastarasis, matyt, sietinas su num. ord. pr. *pirmois* ‘pirmasis’ III 27_5 (plg. Trautmann 1974: 160), t. y. jtv. *Ockopirmus* gali reflektuoti pirmojo sando konsekventualiosios aferezės[73] paveiktą lytį (jei tai nėra *Sūduvių knygelės* autoriaus netiksliai pateikto kultūrinio fakto grafologinė klaida), kurios šaknies balsio etiologija gali būti eksplikuojama dvejopai:

---

kaip vienas 200 puolusiųjų angelų vadų (plačiau žr. Kregždys 2017_a: 257–258]) ← s. hebr. עֵז resp. *ēz* ‘**ožys**; ožka; ožkos vilna; Ožkos žvaigždynas resp. *Capella*’ + s. hebr. אֵל resp. *ēl* ‘dievybė; Dievas’, t. y. suponuojama protosemema *‘Dievas-ožys’ (Штейнбергъ ibd; dar žr. DCH I: 253–259, VI: 321–322), nors tiksli šios mitologemos kilmė nėra aiški (Kregždys 2017_a: 257).

72 Plg. avd. lie. *Pirmàsis* ‘gyvenantis arčiau kelio už kitą bendrapavardį’ Ro (Butkus 1995: 347) ↔ avd. lie. *Pirmas* (Salys 1983: 301).

73 Tai ne vienintelis *Sūduvių knygelės* mitonimas, reflektuojantis aferezę, plg. identiško kitimo, suponavusių hipokoristikus, pavyzdžius: a) *Grubrium* A (↔ ***Par**grubij* A) ← **Par-grubius*; b) *Gubrium* C (↔ ***Par**grubius* C) ← **Grubium* ← **Par-grubius*; c) *Guberium* K (↔ ***Per**gubrius* K) ← **Par-grubius* ← **Pargrubĭ/īs* (plg. *Pargrubij* A, B / *Pargrubius* B, C [plačiau žr. Kregždys 2015: 15]).
Daugybė šio kitimo (dažniausiai motyvuoto resp. suponuoto haplologijos niuansų) pavyzdžių užfiksuota lietuvių kalboje ir jos šnektose, plg. sub. lie. *overẽ* ‘voverė’ ↔ sub. lie. ***v**overẽ* ‘nedidelis, šoklus medžiuose gyvenantis graužikas su ilga uodega (*Sciurus*)’ (Gaivenis, Keinys 1990: 12; dar žr. Kregždys 2012: 114) / top. lie. *Jewie* ↔ ***Ví**evis* (žr. Vanagas 1981: 379 [dar žr. Kregždys 2013: 75]) / sub. lie. *mõnė* 2 (sf.) ‘nuomonė’ J ↔ sub. lie. ***núo**monė* 1 (sf.) ‘nuovoka, nusimanymas, išmanymas, supratimas’ (LKŽe) / sub. lie. dial. *éndrė* 1 (sf.), *endrẽ* ‘nendrė’ ↔ sub. lie. ***né**ndrė* 1 (sf.) ‘(bot.) varpinių šeimos vandens augalas ilgu tuščiaviduriu stiebu (*Phragmites communis*)’ (LKŽe) ir kt.

I. su diftongo *au* monoftongizacija[74] (apie pr. *au* → ***o***, ***a*** kitimą plačiau žr. Bezzenberger 1876: 392; Lewy 1904: 19; Gerullis 1922: 219; dar žr. 74 išn.), plg. (**1**) top. pr. *K-**aw**-ki* ↔ *K-**o**-ken*, *K-**o**-cken* // top. pr. *K-**aw**-kowo* (→ top. le. *Stare- / Nowe- Kawkowo*) ↔ top. pr. (*Alt- / Neu-*) *K-**o**-ckendorf* ↔ top. pr. *C-**u**-kendorff* 1388 ir kt. – kaimų ir parapijos pavadinimus (Alenšteino apskr. – dab. le. Olsztyn [Przybytek 1993: 102; NTSGW II: 19, 363]), jei tai nėra: α. top. le. *Kawka*, *Kawki* (*Kawken*), *Kauke* (← sub. le. *kawka* 'kuosa' [NMP IV: 382]) vienas germanizuotų variantų; β. v. ž. *koke* 'virėjas, kepėjas; duonos kepalas, pyragas' refleksija (NMP ibd.) ← sub. pr. *cawx* 'velnias' E 11 resp. pr. **kaukas* 't. p.' (NMP IV: 383; dar žr. PEŽ II: 148) ar pr. (/ jtv.) **kukas* 'kaukas' (žr. toliau); (**2**) avd. pr. *K-**a**-kewese* 1339 (Trautmann 1974: 42) ← ? pr. *cawx* 'velnias' + v. v. ž. *wese* 'pieva' (Lübben, Walther 1888: 1152; Diefenbach, Wülcker 1885: 904), matyt, raštininkui sąmoningai germanizavus antrąjį sandą resp. pr. **vajā* 'pieva' (PEŽ IV: 214) resp. pakeitus jį v. ž. *wese* atitikmeniu, t. y. reflektuojama toponiminė asmenvardžio kilmė resp. *'kilęs / gyvenantis Velnio pievoje', plg. top. la. *velniņa pļava* 'velnio pieva' (Plāķis 1939: 257), dar plg. top. lie. *Velniãkalnis* (LAŽ 340), top. la. *velna kalns* (Plāķis 1939: 227);

II. su pr. *ŭ* grafine *o* raiška (žr. Mažiulis 2004: 15), t. y. pr. (/ jtv.) **kukas* 'kaukas' kaip apofonine pr. *cawx* 'velnias' lytimi (plačiau žr. PEŽ II: 296).

Vadinasi, rekonstruojamas jtv. **(K)okupirmas* / **(K)ukupirmas* (su antruoju *-u-*, suponuojančiu jtv. **kukun* 'kaukų' [gen. pl. (PEŽ II: 295)] – dėl gen. pl. *-un* ↔ *-on* < bl. *-*ōn* žr. Mažiulis 2004: 40–41) reflektuoja protosememą *'kaukų pirmasis / kaukų suverenas'[75], kurį *Sūduvių knygelės* autorius, remdamasis scholastine ideologija, visiškai motyvuotai susiejo su krikščionių pragaro valdovu[76] ir pavartojo, jo manymu, pastaro atitikmens jtv. *Swayxtix* A epiteto raiškai (žr. 3 schemą).

---

[74] Apie panašų fonologinį procesą resp. radicialinio *-áu-* (tik tvirtapradžio) → *-a-*, užfiksuotą šiaurės vakarų aukštaičių plote (Ragainės ir Striukų šnektose), plačiau žr. Zinkevičius 1966: 91, 2006: 187; Grinaveckis 1973: 221 (apie jo refleksijas sakralinės konotacijos žodžiuose dar žr. Kregždys 2012: 39, 41–42).
Neaišku, ar diftongo *au* monoftongizacija yra vakarų baltų kalbų (dialektų) ypatumas, ar inovacinė Rytprūsių Sembos vokiečių dialektinė ypatybė, būdinga ir vokiečių žemaičių dialektui – toks fonologinis procesas prasidėjo senojoje vokiečių žemaičių (resp. senovės saksų) kalboje (Polenz von 2009: 28), plg. RPr. *b-**ō**-m* 'medis' ↔ v. *B-**au**-m* 't. p.' (Ziesemer 1924: 126), introdukuota į šios srities fonologinę sistemą ir ilgainiui išplitusi Mažosios Lietuvos teritorijoje (žr. Zinkevičius ibd.).

[75] Neatmestina galimybė, kad tai ne kompozitas, o sintagma jtv. **(k)okun pirmas* / **(k)ukun pirmas* *'kaukų pirmasis / kaukų suverenas', svetimtaučio *Sūduvių knygelės* autoriaus klaidingai (remiantis A. Brücknerio [1904: 47, 1922: 164–166] hipoteze) suprasta kaip dūrinys (žr. toliau).

[76] Plg. J. Maleckio-Sandeckio (BRMŠ II: 203) įotvingių dievų apibūdinimą referentu bžn. lo. *daemones* 'velniai, nelabieji, bauginančios dievybės' (Sleumer 1926: 256) resp. „<…> inuocatque ordine daemones, quos ipsi Deos esse credunt <…>".

3 schema

Mitonimo *Ockopirmus* etnomitologinės ir etiologinės raidos eksplikacija

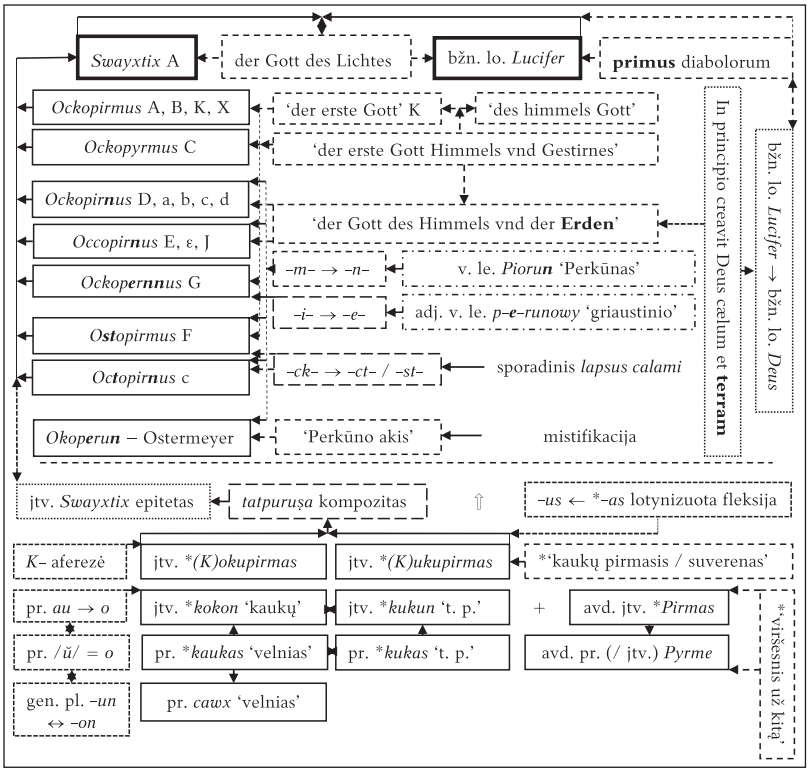

3. Išvados

1. Lytys jtv. *Zudewiten* A / *Zudewitten* C / *Zudwity* A suponuoja germanizuotus polonizmus resp. reflektuoja v. le. *cudowidz* 'kerėtojas, burtininkas' ir priskirtini introdukuotųjų mitonimų grupei, o ne indigeniems etnonimams.

2. Naujoji *Sūduvių knygelės* rankraščių pagrindinio teksto pirmosios eilutės eksplikacija „Apie kerėtojų, kurie save vadina sūduviais <...>" implikuoja baltų mitologemų sąrašo papildymą superstratinės kilmės mitonimais jtv. *Zudewiten* A /‡ *cudevītai* ↔ *cugevītai/ *„kerėtojai, burtininkai" bei *Deywoty Zudwity* A /deivŭtįai cudvītai/ „kerėtojų / burtininkų dievai".

3. Mitologema jtv. *Ockopirmus* A yra ne savarankiškas teonimas, bet pirmojo *Sūduvių knygelės* mitonimų registro dėmens resp. jtv. *Swayxtix* eksplikacija, t. y. jo suvereno epitetas:

3.1. jtv. *Ockopirmus* A suponuoja *tatpuruṣa* tipo kvazikompozitą – jtv. **kokas* / **kukas* ‘kaukas’ + avd. jtv. (/ pr.) **Pirmas* *‘viršesnis, išskirtinesnis už kitą / -us’, reflektuojantį pirminę sintagmą, o ne prefiksinių vedinių leksemą;

3.2. aferezę manifestuojanti lytis jtv. **(K)okupirmas* / **(K)ukupirmas* suponuoja protosememą *‘kaukų pirmasis / kaukų suverenas’.

4. *Sūduvių knygelės* mitonimų registras yra sukonstruotas, remiantis gematrijos numerologine seka, sudaryta pagal v. hebr. *mispār hekʾraḫi* sistemą.

5. Analizuoto XVI a. rankraštinio veikalo dogmatiškai motyvuotas mitonimų sąrašas suponuoja demonologinę konsekventinę mitonimų seką, kontradikcinę iki šiol postuluojamo neva renesansinio *Sūduvių knygelės* stiliaus aspektu.

Sutrumpinimai

adj. – lo. (*nomen*) *adjectivum* ‘būdvardis’
adv. – lo. *adverbium* ‘prieveiksmis’
Apr – Apreiškimas Jonui
apskr. – apskritis
Apul Apol. – Lucius Appuleius *Apologia* (= *De Magia*)
Apul Trism. – Lucius Appuleius *Trismegistus*
Arist De anim. – Ἀριστοτέλης· Περὶ ψυχῆς
Arist Met. – Ἀριστοτέλης· Μετεωρολογικά
Arist Phys. – Ἀριστοτέλης· Φυσικὴ ἀκρόασις
Arnob – Arnobius Afer *Adversus nationes* (libri I–VII)
a. v. a. – ankstyvosios vokiečių aukštaičių (kalbõs [XIV–XVII a. (iki 1650 m.)]) žodis
avd. – asmenvardis
bl. – baltų prokalbės forma
Btr – Butrimonys (Alytaus r.)
buv. – buvęs, -usi resp. praeities
bžn. lo. – bažnytinės lotynų (kalbõs) žodis
Chr. Camp. – Christianus Campililiensis (Christanus de Campo Liliorum [† 1329]) *Speculum animalium*
Cic De fin. – M. Tullius Cicero *De finibus*
db. – dabartinis resp. šiuo metu esantis
dial. – dialekto(-inis) (šnektos) žodis
Dkk – Duokiškis (Rokiškio r.)
DLd – Didžiosios Lenkijos (le. wielkopolski) dialektas (Vakarų Lenkija)
dr. – dirva
Ds – Dusetos (Utenos r.)
est. – estų (kalbõs) žodis
Gr – Gaũrė (Tauragės r.)
gr. – graikų (senojo laikotarpio kalbõs) žodis
Gs – Geistarai (Vilkaviškio r.)
hebr. – hebrajų (vienos semitų tautų kalbõs) žodis
Ig – Igliauka (Marijampolės sav.)
isl. – islandų (kalbõs) žodis
Įst – Pakartoto Įstatymo knyga
Iz – Izaijo knyga

Yl – Ylakiai (Skuodo r.)
Job – Jobo knyga
jtv. – jotvingių (kalbõs) žodis
Just. dial. – Justinus Martyr Philosophus *Dialogus cum Tryphone Judaeo*
Krg – Kretingãlė, Klaipėdos r.
Kun – Kunigų knyga
Kur – Kurkliai, Anykščių r.
kurš. – kuršių (kalbõs) žodis
l. – laukas
la. – latvių (kalbõs) žodis
le. – lenkų (naujojo laikotarpio [nuo XIX a.] kalbõs) žodis
lie. – lietuvių (kalbõs) žodis
lyb. – lybių (resp. lyvių [Pabaltijo finų genties, gyvenusios Latvijos teritorijoje], kalbõs) žodis
Lkž – Laũkžemė (Laũkžemis [Kretingos r.])
lo. – lotynų (kalbõs) žodis
Ms. – V. lo. *manuscriptum* resp. rankraštis
Mt – Evangelija pagal Matą
Nm – Kudirkos Naũmiestis (Šakių r.)
NT – Naujasis Testamentas
Or. Cels. – Origenes *Contra Celsum*
Pg – Pagiriai (Kėdainių r.)
Plat Phil. – Πλάτων· Φίληβος
Plat Tim. – Πλάτων· Τίμαιος
Pr – Pradžios knyga
pr. – prūsų (kalbõs) žodis
praep. – lo. *praepositio* ‘prielinksnis’
Ps – Psalmynas
r – (rankraščio puslapių žymėjimo simbolis) lo. *recto* resp. priešakinėje / dešinėje pusėje esantis (deksiografiniuose tekstuose)
r. – rusų (kalbõs) žodis
Rdm – Rudamina (Lazdijų r.)
Rgv – Raguvà (Panevėžio r.)
R. K. – autoriaus nurodoma faktografija ir pastabos
Ro – Rokai (Kauno r.)
RPr. – Rytprūsių arba Rytų Prūsijos (kalbõs) žodis
RR – rinktiniai raštai
s. – senojo laikotarpio (kalbõs) žodis (tik junginyje su kalbos trumpiniu)
s. angl. – anglosaksų (resp. senosios anglų [V–XI a.] kalbõs) žodis
Sen Ep. – L. Annaeus Seneca *Epistulae*
Sen Quaest. nat. – L. Annaeus Seneca *Quaestiones Naturales*
sg. – lo. *singularis* (numerus) ‘vienaskaita’
sl. – (neapibrėžtos) slavų (kalbõs) žodis
s. le. – senojo laikotarpio lenkų (kalbõs [XII a. 2-oji pusė –XV a.]) žodis
Slnt – Salantai (Utenos r.)
Sml – Smilgiai (Panevėžio r.)
ST – Senasis Testamentas
sub. – lo. (*nomen*) *substantivum* ‘daiktavardis’
suo. – suomių (kalbõs) žodis
Sv – Svėdasai, Anykščių r.
s.v. – lo. *sub verbo* ‘prie žodžio’
Šv – Švėkšna (Šilùtės r.)

top. – toponimas (resp. vietovardis)
turk. – turkų (kalbõs) žodis
Užp – Užpaliai (Utenos r.)
Užv – Ùžventis (Kelmės r.)
v – (rankraščio puslapių žymėjimo simbolis) lo. *verso* resp. atvirkščiojoje / kairėje pusėje esantis (deksiografiniuose tekstuose)
v. – viduriniojo (kalbõs) laikotarpio žodis (tik junginyje su kalbos trumpiniu)
v. – naujosios vokiečių (aukštaičių kalbõs [nuo 1650 m.]) žodis
vak. – vakarų (pvz., dialektinės zonos ir pan.)
verb. – lo. *verbum* 'veiksmažodis'
vėlyv. – vėlyvojo laikotarpio kalbos faktas
Vkš – Viekšniai (Mažeikių r.)
v. le. – viduriniojo laikotarpio (XVI–XVIII a.) lenkų (kalbõs) žodis
V. lo. – viduramžių lotynų (kalbõs) žodis
vulg. lo. – *Latina vulgaris* (prastuomenės, šnekamosios) lotynų (kalbõs) žodis
Žgč – Žygaičiai (Tauragės r.)
ž. – žemės pavadinimas

Literatūra

Adelung, Johann Christoph. 1788. *Vollſtändige Anweiſung zur Deutſchen Orthographie, nebſt einem kleinen Wörterbuche für die Ausſprache, Orthographie, Biegung und Ableitung*. Frankfurt und Leipzig: Weygand.

Adkins, Lesley. 2004. *Handbook to life in ancient Rome*. New York: Facts On File, Inc.

ΑΓ = Η Αγία Γραφή. Πέργαμος: Σκληρό εξώφυλλο, 2005.

ALEW I–III = *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch* 1–3. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller, bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko. Hamburg: baar, 2015.

Alter, Michael J. 1998. *Why the Torah begins with the letter beit*. Northvale & Jerusalem: Jason Aronson Inc.

Ambrazas, Saulius. 2000. *Daiktavardžių darybos raida II*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Ananikian, Mardiros H. 1925. Armenian Mythology. *The Mythology of all Races in thirteen volumes*, vol. 7: Armenian by Mardiros H. Ananikian; African by Alice Werner. Ed. C. J. A. MacCulloch. Boston: Archaeological Institute of America, 5–100, 363–440.

Ardoino, Diego. 2016. Vadinamojo bavarų geografo *Bruzi* ir prūsai. *Acta Linguistica Lithuanica* 75, 15–28.

Aurifaber, Andreas. 1572. *Svccini historia. Ein kurzer grůndlicher bericht, woher der Agtſtein oder Bůrnſtein vrſprůnglich komme, das er kein Baumhartz ſey, Sonder ein geſchlecht des Bergwachs, Und wie man jnen manigfaltiglich in artzneien můge gebrauchen*. Kůnigsperg: bey Johañ Daubman.

Baczko I–VI = Ludwig von Baczko. *Geſchichte Preußens* 1–6. Königsberg: Gottlieb Jederecht Hartung / bey Friedrich Nicolovius, 1792–1800.

Bader, Françoise. 1962. *La formation des composés nominaux du Latin*. Paris: Les belles lettres.

Balys, Jonas; Biezais, Haralds. 1973. Baltische Mythologie. *Götter und Mythen im Alten Europa* (Wörterbuch der Mythologie. Abteilung 1: Die alten Kulturvölker. Band 2). Hrsg. von Hans Wilhelm Haussig. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 375–454.

Balsys, Rimantas. 2006. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Balsys, Rimantas. 2017. *Lietuvių ir prūsų religinė elgsena: aukojimai, draudimai, teofanijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Bar-Itzhak, Haya. 2010. *Pioneers of Jewish ethnography and folkloristics in Eastern Europe*. Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Baronas, Darius; Rowell, Stephen C. 2015. *The Conversion of Lithuania: from Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*. Vilnius: The Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Barton, George Aaron. 1918. *The Religion of Israel*. New York: The MacMillan Company.

Bauer, Gerhard. 2005. Baltismen im ostpreußischen Deutsch. Hermann Frischbiers „Preussisches Wörterbuch" als volkskundliche Quelle. *Annaberger Annalen über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen* 13, 5–82.

Bauer, Helmut. 1935. *Peter von Dusburg und die Geschitsschreibung des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert in Preußen*. Berlin: Verlag Dr. Emil Ebering.

Bb.e = *Biblija* (Senasis Testamentas / Naujasis Testamentas) – www.biblija.lt

BDB = Francis Brown, Richard Driver, Charles Briggs. *Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon, with an appendix containing the Biblical Aramaic, based on the lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson, by Francis Brown, with the cooperation of S. R. Driver and Charles A. Briggs*. Based on the 1906 edition originally published by Clarendon Press: Oxford, Washington, 2000.

Beck, Roger. 2007. *A Brief History of Ancient Astrology*. Malden & Carlton: Blackwell Publishing Ltd.

Bender, Joſeph. 1867. Zur altpreuß. Mythologie u. Sittengeſchichte. *Altpreußiſche Monatsſchrift* 4. Königsberg: Th. Theile's Buchhandlung, 1–27, 97–135.

Beresnevičius, Gintaras. 1999. Lietuvių dievų tarpusavio santykiai. *Kultūros istorijos tyrinėjimai: straipsnių rinkinys* 5. Vilnius: Gervelė, 176–228.

Berneker, Erich Karl. 1896. *Die preussische Sprache. Texte, Grammatik, etymologisches Wörterbuch*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.

Běťáková, Marta Eva; Blažek, Václav. 2012. *Encyklopedie baltské mytologie*. Praha: Libri.

Bezzenberger, Adalbert. 1876. Die Bildung der altpreussischen Personennamen. *Altpreussische Monatsschrift* 13. Königsberg: Ferd. Beyer's Verlag, 385–435.

Bianchi, George Henry. 1875. *The mythology of Greece and Rome with special reference to its use in art*. London: Chapman and Hall, Ld.

Bijak, Urszula. 2001. *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN.

Bilkis, Laimutis. 2008. *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Biolik, Maria. 1992. *Toponimia byłego powiatu ostródzkiego. Nazwy miejscowe* (Pomorskie monografie toponomastyczne 10). Gdańsk: Wydawnictwo Gdańskie.

Biolik, Maria. 1994. *Mikrotoponimia byłego powiatu ostródzkiego*. Olsztyn: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie.

BL = *Biblia. Die Heilige Schrift. Text der unrevidierten Lutherbibel* 1545.

Blaise, Albert. 1994. *Dictionnaire Latin-Français des auteurs du Moyen-Age. Lexicon Latinitatis Medii Aevii*. Tvrnholti: Typographi Brepols editores pontificii.

Blažek, Václav. 2004. Balto-Fennic mythological names of Baltic origin. *Baltistica* 39(2), 189–194.

Blažienė, Grasilda. 2000. *Die baltischen Ortsnamen im Samland*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Blažienė, Grasilda. 2005. *Baltische Ortsnamen in Ostpreußen*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Bojtár, Endre. 1999. *Foreword to the Past. A Cultural History of the Baltic People*. New York: Central European University Press.

Bongus, Petrus Bergomatis. 1599. *Numerorum myſteria. Opvs maximarvm rervm doctrina, et copia refertvm*... Bergomi: Typis Comini Venturæ, eiuſdem vrbis Typographi.

Boryś, Wiesław. 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Brem. Gest. = *Adami Gesta Hammaburgensis Ecclesiae pontificum ex recensione Lappenbergii. In usum scholarum ex monumentis Germaniae historicis recusa*. Editio altera. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1876.

Bremmer, Jan N. 2002. *The rise and fall of the afterlife: the 1995 Read-Tuckwell lectures at the University of Bristol*. London & New York: Routledge.

Bremmer, Jan N. 2008. *Greek Religion and Culture, the Bible and the Ancient Near East*. Leiden: Brill.

Brixianus, Antonius Ricciardus. 1591. *Commentaria Symbolica in dvos tomos distribvta (in quibus explicantur arcana penè infinita)* 1. Venetia: Apud Franciſcum de Franciſchis Senenſem.

BRMŠ I–IV = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sud. Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 1–2), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 3–4), 1996–2005.

Brückner, Antoni. 1904. *Starożytna Litwa*. Warszawa: Druk K. Kowalewskiego.

Brückner, Antoni. 1922. Osteuropäische Götternamen. Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 50. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 161–197.

BSC = *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Clementinam*.

Būga I–III = Kazimieras Būga. *Rinktiniai raštai* 1–3. Sud. Zigmas Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.

Bunge, Friedrich Georg von. 1832.	*Beiträge zur Kunde der liv-, esth- und curländischen Rechtsquellen*. Riga und Dorpat: Eduard Frantzens Buchhandlung.
Bungus, Petrus. 1983.	*Numerorum Mysteria*. Hrgs. Ulrich Ernst. Hildesheim & New York: Georg Olms Verlag.
Butkus, Alvydas. 1995.	*Lietuvių pravardės*. Kaunas: Æsti.
Cappelli, Adriano. 1982.	*The elements of abbreviation in medieval Latin paleography*. Lawrence: University of Kansas Libraries.
CDA =	*A Concise Dictionary of Akkadian*. Ed. J. Black, A. George, N. Postgate. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000.
Chmielowski, Benedykt. 1968.	*Nowe Ateny*. Kraków: Wydawnictwo literackie.
Crous, Ernst, Kirchner, Joachim. 1928.	*Die gotischen Schriftarten*. Leipzig: Verlegt bei Klinkhardt & Biermann.
Cudworth, Ralph. 1845.	*The True Intellectual System of the Universe*. London: Thomas Tegg.
DAFN I–III =	*Dictionary of American Family Names* 1–3. Ed. Patrick Hanks. Oxford & New York: Oxford University Press, 2003.
David I–VIII =	M. Lucas David *Preußische Chronik* 1–8. Kǒnigsberg: in der Hartungſchen Hofbuchdrukkerei, 1812–1817.
Davidson, Gustav. 1971.	*A Dictionary of Angels: Including the Fallen Angels*. New York: Free Press.
Davies, Thomas Witton. 1910.	*"Magic" black and white, Charms and counter Charms, Divination and Demonology among the Hindus, Hebrews, Arabs and Egyptians*. Chicago: de Laurence, Scott & Co.
DCH I–VIII =	*The Dictionary of Classical Hebrew* 1–8. Ed. David J. A. Clines. Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 1993–2011.
Depkin I–VI =	Liborius Depkin. *Lettisches Wörterbuch. The original manuscript transcribed and annotated by Trevor G. Fenell*. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2005 (sj. 1), 2006 (sj. 2), 2007 (sj. 3), 2008 (sj. 4), 2009 (sj. 5), 2011 (sj. 6).
Diefenbach, Lorenz; Wülcker, Ernst. 1885.	*Hoch- und Nieder-deutsches Wörterbuch der mittleren und neueren Zeit*. Basel: Benno Schwabe Verlagsbuchhandlung.
Dini, Pietro Umberto. 2000.	*Baltų kalbos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
Dini, Pietro Umberto. 2010.	*ALILETOESCVR: linguistica baltica delle origini*. Livorno: Books & Company.
Dini, Pietro Umberto. 2014.	*Foundations of Baltic Languages*. Vilnius: Vilnius University.
Du Cange Lat I–III =	Du Cange, Charles du Fresne. *Glossarium Ad Scriptores Mediae et Infimae Latinitatis : in quo Latina Vocabula novatae Significationis, aut Usus rarioris, Barbara et Exotica explicantur, eorum Notiones et Originationes reteguntur: Complures aevi medii Ritus et Mores, Legum, Consuetudinum municipalium, et Jurisprudentiae recentioris Formulae, et obsoletae voces; Utriusque Ordinis, Ecclesiastici et Laici, Dignitates et Officia, et quam plurima alia… illustrantur. E libris editis, ineditis, aliisque monumentis cùm publicis, tum privatis. Accedit Dissertatio de Imperatorum Constantinopolitanorum… numismatibus*. Ed. Novissima Insigniter Aucta. Francofurti ad Moenum : Ex Officina Zunneriana, apud Johannem Adamum Jungium, 1710.

DWG I–XVI = *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig 1854–1961. Quellenverzeichnis. Leipzig: S. Hirzel, 1971.

EB I–IV = *Encyclopædia Biblica* 1–4. A Critical Dictionary of the Literary Political and Religious History, the Archæology, Geography and Natural History of the Bible. Edited by the Rev. T. K. Cheyne, M.A., D.D. Oriel Professor of the Interpretation of Holy Scripture at Oxford and Formerly Fellow of Balliol College Canon of Rochester and J. Sutherland Black, M.A., LL.D. New York & London: the Macmillan Company; Adam and Charles Black, 1899–1903.

Eckert, Rainer. 2002. Altpreußisch. *Lexicon der Sprachen des europäischen Ostens*. Hrgs. Miloš Okuka. Klagenfurt: Wieser Verlag, 589–596.

Eckert, Rainer. 2004. Zum Analytismus in den baltischen Sprachen. *Die europäischen Sprachen auf dem Wege zum analytischen Sprachtyp*. Hrsg. Uwe Hinrichs. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 399–417.

Edwards, Linda. 2001. *A Brief Guide to Beliefs: Ideas, Theologies, Mysteries, and Movements*. Louisville: Westminster John Knox Press.

EH I–II = Jānis Endzelīns, Edīte Hauzenberga. *Papildinājumi un labojumi K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīcai* 1–2. Rīgā: Kultūras fonds, 1934–1938 (sj. 1), 1938–1946 (sj. 2).

EJ I–XXII = *Encyclopaedia Judaica* 1–22. Fred Skolnik, Editor in Chief. Michael Berenbaum, Executive Editor. Detroit & London: Thomson & Gale, USA; Keter Publishing House LtD., Jerusalem, 2007.

Feyerabend, Karl. 1905. *A complete Hebrew-English Pocket-Dictionary to the Old Testament*. Berlin & New York: The International News Company.

Feyrabend, Sigmund. 1575. *Theatrvm Diabolorum, Das ift: Warhaffte eigentliche und kurtze Beſchreibung*.... Franckfurt am Mayn: durch Peter Schmid.

Fennell, Trevor G. 1989. *A Latvian-German Revision of G. Mancelius' «Phraseologia Lettica» (1638)*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee.

FFB I–II = Ægidius Forcellinus, Jacobus Facciolatus, Jacobus Bailey. *Totius Latinitatis Lexicon* 1–2. Londini: Sumptibus Baldwin et Cradock, et Gulielmi Pickering, 1828.

Fischer, Adam. 1937. *Etnografia dawnych Prusów*. Gdynia: Kasa im. Mianowskiego.

Forstner, Dorothea. 2001. *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

Fr I–II = Hermann Frischbier. *Preussisches Wörterbuch. Ost- und Westpreussische Provinzialismen in alphabetischer Folge* 1–2. Berlin: Verlag von Th. Chr. Fr. Enslin, 1882–1883.

Frändén, Märit. 2015. «Vi bestämde oss för att skriva namnet på ett svenskt sätt». Förnamnsval i sverigefinska familjer. *Studia anthroponymica Scandinavica* 32 (2014). Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, 75–138.

FrG = *Frühneuhochdeutsche Grammatik von Robert Peter Ebert, Oskar Reichmann, Hans-Joachim Solms und Klaus-Peter Wegera*. Hrsg. Oscar Reichmann, Klaus-Peter Wegera. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993.

Fűrſten, Paŭlŭs. 1663. *Tűrckiſche und Ungariſche Chronica, oder kurtze hiſtoriſche Beſchreibung*... Nűrnberg: Gedruckt daſelbſt bey Chriſtoff Gerhard.

Gaivenis, Kazimieras; Keinys, Stasys. 1990. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.

Georges I–II = Karl Ernst Georges. *Lateiniſch-Deutſches Handwörterbuch nach dem heutigen Standpunkte der lateiniſchen Sprachwiſſenſchaft* 1–2. Leipzig: In der Hahn'ſchen Verlags-Buchhandlung, 1843–1861.

Georges Hand. I–II = Karl Ernst Georges. *Ausführliches lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Handwörterbuch aus den Quellen zusammengetragen und mit besonderer Bezugnahme auf Synonymik und Antiquitäten mit Berücksichtigung der besten Hüffsmittel ausgearbeitet* 1–2. Leipzig: Hahn'ſche Verlags-Buchhandlung, 1869.

Gerullis, Georg. 1921. Zur Sprache der Sudauer=Jatwinger. *Festschrift Adalbert Bezzenberger zum 14. April 1921 dargebracht von seinen Freunden und Schülern*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 44–51.

Gerullis, Georg. 1922. *Die altpreußischen Ortsnamen*. Berlin und Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger.

Gibbonus, Richardus. 1630. *Sermones fvnebres R. F. Ioannis de Sancto Geminiano, Ordinis Prædicatorum eruditiſſimi Theologi*. Antverpiæ: Apud Ioannem Bellervm.

Göbel, Severin. 1616. *Einfeltiger Jedoch grůndtlicher Bericht und Bedencken/ Vom urſprung des Agadt oder Bőrnsteins / woher derſelbige komme / und in waſſerley Kranckheit er gebrauchet/ wie auch von dem Ohl so darauß diſtiliret wird*. Kőnigsberg: bey Johann Schmidt.

Grandgent, Charles Hall. 1907. *An Introduction to Vulgar Latin*. Boston: D. C. Heath & Co., Publishers.

Grimal, Pierre. 1990. *The Concise Dictionary of Classical Mythology*. Oxford: Basil Blackwell.

Grimm I–IV = Jacob Grimm. *Teutonic Mythology* 1–4. London: George Bell and Sons, 1882–1888.

Grimm, Jacob. 1835. *Deutsche Mythologie*. Göttingen: In der dieterichschen Buchhandlung.

Grinaveckis, Vladas. 1973. *Žemaičių tarmių istorija*. Vilnius: Mintis.

Gunkel, Hermann. 2006. *Creation and chaos in the primeval era and the eschaton: a religio-historical study of Genesis 1 and Revelation 12*. Grand Rapids & Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company.

Hall, John R. Clark. 2000. *A concise Anglo-Saxon dictionary*. Toronto & London: University of Toronto Press.

Harrington, Karl P. 1997. *Medieval Latin*. Revised by Joseph Pucci; with a grammatical introduction by Alison Goddard Elliott. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Hartknoch, Christiphorus. 1684. *Alt und neues Preussen oder preussicher Historien* (zwei Teile). Franckfurt & Leipzig: Martin Hallervord.

Haubrichs, Wolfgang. 2014. Baiovarii, Romani and Others. Language, Names and Groups south of the River Danube and in the Eastern Alps during the Early Middle Ages. *The Baiuvarii and Thuringi*. Ed. Janine Fries-Knoblach and Heiko Steuer. San Marino: The Boydell Press, 23–82.

Heyne I–III =	Moritz Heyne. *Deutsches Wörterbuch* 1–3. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1890–1895.
Hellquist, Elof. 1922.	*Svensk etymologisk ordbok*. Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
Hennenberger, Caſparus. 1584.	*Kurtze und warhafftige Beſchreibung des Landes zu Preuſſen. Item: Der alten heideniſchen undeutſchen Preuſſen ſampt irer Religion, Göttern Bäpſten und Pfaffen… Letzlichen eine kurtze Austeilung des Landes wie daſſelbige in der Heidenſchafft… bewonet worden*. Königsperg: Osterberger.
Hennig, Georg Ernst Sigismund. 1785.	*Preußiſches Wörterbuch worinnen nicht nur die Preußen gebräuchliche eigenthümliche Mundart und was ſie ſonst mit der niederſächſiſchen gemein hat, angezeigt, ſondern auch manche in preußiſchen Schriftſtellern, Urkunden, Documenten und Verordnungen vorkommende veraltete Wörter, Redensarten, Gebräuche und Altherthümer erklärt werden*. Königsberg: gedruckt bey D. C. Kanter.
Hoffmann, Mirosław Janusz. 1999.	Wschodniopruskie materiały archeologiczne w archiwum działu archeologii muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. *Archeologia ziem pruskich. Nieznane zbiory i materiały archiwalne*. Ostróda 15-17 X 1998. Olsztyn, 225-228.
Hoffmann, Mirosław Janusz. 2000.	*Kultura i osadnictwo południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
IED =	*An Icelandic-English Dictionary based on the Ms. Collections of the late Richard Cleasby, enlarged and completed by Gudbrand Vigfusson*. Oxford: At the Clarendon Press, 1874.
Ifrah, Georges. 2000.	*The Universal History of Numbers from Prehistory to the Invention of the Computer*. New York & Toronto: John Wiley & Sons, Inc.
Issitt, Micah; Main, Carlyn. 2014.	*Hidden religion: the greatest mysteries and symbols of the world's religious beliefs*. Santa Barbara & Oxford: ABC-Clio, LLC.
Young, Christopher; Gloning, Thomas. 2004.	*A history of the German language through texts*. London & New York: Roudedge.
Jastrow I–II =	Marcus Jastrow. *A Dictionary of the Targumim, The Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. London & New York: Luzac & Co., G. P. Putnam's Sons, 1903.
JBR I–V =	Jonas Balys. *Raštai* 1–5. Par. Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998–2004.
Kabelka, Jonas. 1964.	*Kristijono Donelaičio raštų leksika*. Vilnius: Mintis.
Kabelka, Jonas. 1982.	*Baltų filologijos įvadas*. Vilnius: Mokslas.
Karaliūnas, Simas. 2015.	*Baltų etnonimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
Karłowicz I–VI =	Jan Karłowicz. *Słownik gwar polskich* 1–6. Kraków: Drukarnia C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1900–1911.
Kaukienė, Audronė. 2004.	*Prūsų kalbos tyrinėjimai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
Kawiński, Paweł; Szczepański, Seweryn. 2016.	*Szkice o religii Prusów*. Olsztyn: Towarzystwo Naukowe Pruthenia.
KDStB I–IV =	*Katalog der Danziger Stadtbibliothek* 1–4. Danzig: Druck von A. Schroth, 1892–1911.
Kętrzyński, Wojciech. 1879.	*Nazwy miejscowe polskie Prus Zachodnich, Wshodnich i Pomorza wraz z przezwiskami niemieckiemi*. Lwów: Zakład narodowy im. Ossolińskich.

Kettunen, Lauri. 1938. *Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen seura.

KLV I–II = *Krievu – latviešu vārdnīca* 1–2. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1959.

Knauthe, Christian. 1767. *Derer Oberlauſitzer Sorberwenden umſtändliche Kirchengeſchichte, darinnen derſelben Heidenthum, Bezwingung zur chriſtlichen Religion, derſelben erſte Beſchaffenheit, evangeliſche Reformation und folgender Zustand des Chriſtenthums, imgleichn die wendiſchen Kirchſpiele, und dann der wendiſchen Sprache Geschichte und Bücher, ſo zum Theil einen großen Einfluß in die Kirchengeſchichte der Oberlauſitzer Deutſchen hat, ordentlich und deutlich beschrieben*. Görlitz: gedruckt bey Joh. Friedr. Fickelſcherer.

Kobielus, Stanisław. 2002. *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

Kregždys, Rolandas. 2008. Teonimų, minimų „Sūduvių knygelėje", etimologinė analizė – dievybių funkcijos, hierarchija: *Puschayts*, *Puschkayts*. *Res humanitariae* 3, 49–74.

Kregždys, Rolandas. 2009. Pr. *Romow* pagal Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kroniką" ir kitos istorinės interpretacijos iki mūsų laikų (toponimo etimologinė analizė, lokalizacija). *Senovės baltų kultūra* 8. Vilnius: Kronta, 120–184.

Kregždys, Rolandas. 2009$_a$. *Sūduvių knygelė* – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė. *Lituanistica* 55 (3–4 [79–80]), 174–187.

Kregždys, Rolandas. 2012. *Baltų mitologemų etimologijos žodynas I: Kristburgo sutartis*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.

Kregždys, Rolandas. 2013. Rytų baltų fitonimo avietė (*Rubus*) morfologinė raida ir etimologinių sąsajų problematika. *Acta Linguistica Lithuanica* 69, 63–80.

Kregždys, Rolandas. 2015. Baltų mitonimų kilmė: vak. bl. *Pargrubi(j)us* (*G[r]ubrium*, *Pergrubrius* ir kt.); lie. *maselis*. *Acta Linguistica Lithuanica* 73(1), 9–37.

Kregždys, Rolandas. 2016. *Lietuvių kalbos polonizmų žodyno specifikacija / Charakterystyka Słownika Polonizmów w języku litewskim* (Studia Etymologica Baltica I). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Kregždys, Rolandas. 2016$_a$. *Lietuvių kalbos polonizmų žodynas / Słownik Polonizmów w języku litewskim* (Studia Etymologica Baltica II). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Kregždys, Rolandas. 2016$_b$. *Sūduvių knygelės* etnomitologinė faktografija: mitonimų *Barstucke* 'die kleinen Mennichen, Erdleutlein, der Götter diener' ir *Marcopole* A 'die Edelleuthe' / C 'Erde leute resp. Subterranei dicti' etimologinė raida ir semantinė transformacija. *Baltu Filoloģija* 25(1). Rīga: Latvijas Universitāte, 79–95.

Kregždys, Rolandas. 2016$_c$. Gotfrydo Ostermejerio *Kritischer Beytrag zur Altpreußischen Religionsgeschichte* (1775) mitonimų etimologijos svarstymai. *Senoji Lietuvos literatūra* 41, 83–114

Kregždys, Rolandas. 2017. [rec.] Darius Baronas, Stephen C. Rowell. The Conversion of Lithuania: from Pagan Barbarians to Late Medieval Christians. Vilnius: The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2015 (ISBN 978-609-425-152-8). *Res Humanitariae* 21. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 214–239.

Kregždys, Rolandas. 2017_a. Lithuanian religious and ceremonial terms of Semitic origin: phenomenon of Azazel. *Etnolingwistyka* 29. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 257–267.

Kuzavinis, Kazimieras. 1964. *Prūsų kalba*. Vilnius: Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas.

Lampe, Geoffrey William Hugo. 1961. *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.

LATŽ = *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas* 2. Vilnius: Mintis, 1976.

LCD = *Liber census Daniæ. Kong Valdemar den Andens Jordebog*. Udgivet og oplyst af O. Nielsen. København: G. E. C. Gads Forlag, 1873.

LE I–XXXVII = *Lietuvių enciklopedija* 1–37. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953–1985.

Lehmann, Winfred P. 1986. *A gothic etymological Dictionary. Based on the third edition of Vergleichendes Wörterbuch der Gotischen Sprache by Sigmund Feist*. Leiden: E. J. Brill.

Lelewel I–II = *Joachima Lelewela Bibljograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke: Historja drukarń krakowskich – tudzież Historja Bibljoteki Uniw. Jagiell. w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich* 1–2. Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1823–1826.

LEV I–II = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* 1–2. Rīga: Avots, 1992.

Levin, Jules F. 1974. *The Slavic element in the Old Prussian Elbing Vocabulary*. Berkeley & London: California University Press.

Lewis, Charlton Thomas; Short, Charles. 1958. *A Latin Dictionary founded on Andrews' edition of Freud's Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.

Lewy, Ernst. 1904. *Die alpreussischen Personennamen*. Breslau: Buchdruckerei H. Fleischmann.

Linde I–VI = Linde, M. Samuil Bogumil. *Słownik języka polskiego* 1–6. Warszawa: v Drukarni Xięży Piiarów, 1807–1814.

LKŽe = *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) elektroninis variantas. Antrasis elektroninis leidimas. Red. kolegija: G. Naktinienė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.

LMILPe = *Lexicon mediae et infimae Latinitatis Polonorum* 1–8(71): I(1–8), a – byssus; II(1[9]–10[18]) cabaciolum – czweczko; III(1[19]–10[28]) dabilis – exuvium; IV(1[29]–6[34]) f – hystrix; V(1[35]–10[44]) i – lyrista; VI(1[45]–8[51]) m – oxymel; VII(1[52]–11[62]) pabulamen – quout; VIII(1[63]–9[71]) rabalipton – sto. Wrocław & Lódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1953–2010... (elektroninė versija – http://scriptores.pl/lexicon/)

Lötzsch, Ronald. 1992. *Duden Jiddisches Wörterbuch* (2. durchgesehene Auflage). Mannheim & Zürich: Dudenverlag.

Łowmiański, Henryk. 1935. *Prusy pogańskie*. Toruń: Instytut popierania nauki.

Łowmiański, Henryk. 1989. *Prusy – Litwa – Krzyżaci*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

LPŽe = *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslas, 1985–1989 elektroninė versija (http://pavardes.lki.lt/?pg=c)

LS =	Henry George Liddell, Robert Scott. *A Greek-English lexicon*. New York & Cincinnati: American Book Company, 1882.
LVDA =	*Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika*. Rīga: Zinātne, 1999.
LVŽ I–II... =	*Lietuvos vietovardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008–2014...
MacDonell, Arthur A. 1890.	*Camping Voyages on German Rivers*. London: Edward Stanford.
MacDonell, Arthur A. 1897.	*Vedic mythology*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
MacLeod, Sharon Paice. 2014.	*The divine feminine in ancient Europe: goddesses, sacred women and the origins of western culture*. Jefferson & London: McFarland & Company, Inc.
Mayrhofer I–III =	Manfred Mayrhofer. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen* 1–3. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1956–1976.
Malec, Maria. 1994.	*Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
Manlius, Christophorus. 1719.	*Scriptores Rerum Lusaticarum Antiqui & recentiores, Seu Opus, In quo Lusaticae Gentis Origines, Res gestae, Temporum vices... recensentur: quidam nunc primum ex Manuscriptis eruti, inter quos Christophori Manlii Rerum Lusaticarum Commentarii diu desiderati deprehenduntur, nonnulli vero ex Libellis fugientibus, ob raritatem in Corpus conjecti, ex Bibliotheca Senatus Zittaviensis editi*. Lipsiae & Budissae: Sumpt. Davidis Richteri.
Mannhardt, Wilhelm. 1936.	*Letto-Preussische Götterlehre*. Riga: Herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft.
Maßmann, Hans Ferdinand. 1827.	*Denkmäler deutscher Sprache und Literatur aus Handschriften des 8ten bis 16ten Jahrhunderts ʒum erſten Ma1e*. München, London & Amsterdam: in der Buchhandlung von W. Michaelis, bei Black, Roung und Roung, bei Müller und Comp.
Maur. Lib. =	Hrabanus Maurus. *Liber de Laudibus Sanctae Crucis* (Bern, Burgerbibliothek, Cod. 9)
Mažiulis, Vytautas. 1966.	*Prūsų kalbos paminklai*. Vilnius: Mintis.
Mažiulis, Vytautas. 1981.	*Prūsų kalbos paminklai II*. Vilnius: Mokslas.
Mažiulis, Vytautas. 2004.	*Prūsų kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
ME I–IV =	*K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīca* 1–4, red. J. Endzelīns. Rīga: Izglītības ministerija (sj. 1); Kultūras fonds (sj. 2–4), 1923–1932.
Meletius, Hieronymus. 1742.	Wahrhaftige Beſchreibung der Sudawen auf Samland, ſammt ihrem Bockheiligen und Ceremonien. *Erleuterten Preußens* 5. Königsberg: gedruckt bey Johann Heinrich Hartung, 701–721.
Mierzyński, Antoni. 1900.	*Romowe*. Poznań: Drukarnia dziennika poznańskiego.
Mikhailov, Nikolai. 1998.	*Baltische und slawische Mythologie*. Madrid: ACTAS.
MLex =	*Matthias Lexers Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*. 37 Auflage. Leizig: S. Hirzel Verlag, 1986.
Monier-Williams, Monier A. 1960.	*A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: At the Clarendon Press.

MP I–IV =	Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* 1–4. Parengė Ingė Lukšaitė. Vilnius: Pradai (t. 1 – 1999), Lietuvos istorijos instituto leidykla (t. 2 – 2004, t. 3 – 2006, t. 4 – 2011).
Muraoka, Takamitsu. 2009.	*A Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Louvain & Walpole: Peeters.
Murray, Margaret Alice. 1921.	*The Witch-Cult in Western Europe. Study in Anthropology*. Oxford: At the Clarendon Press.
Nalepa, Jerzy. 1964.	*Jaćwięgowie. Nazwa i lokalizacja*. Białystok: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
Neſſelmann, Georg Heinrich Ferdinand. 1871.	*Forſchungen auf dem Gebiete der preußiſchen Sprache*. Königsberg: gedruckt in der Albert Rosbach'ſchen Buchdruckerei.
Nesselmann, Georg Heinrich Ferdinand. 1873.	*Thesaurus linguae Prussicae*. Berlin: Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung.
Niermeyer, Jan Frederik. 1976.	*Mediae Latinitatis lexicon minus*. Leiden: E. J. Brill.
NMP I–IX(1...) =	*Nazwy miejscowe Polski* 1–9. Historia. Pochodzenie. Zmiany. Pod redakcją Kazimierza Rymuta i Barbary Chopek-Kopciuch. Kraków: Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, 1996–2013...
Nock, Arthur Darby. 1926.	*SALLVSTIVS. Concerning the Gods and the Universe*. Cambridge: At the Unversity Press.
NTSGW I–VI =	*Neues topographisch-statistisch-geographisches Wörterbuch des Preussischen Staats* 1–6. Hrgs. Alexander August Mützell. Halle: bei Karl August Kümmel, 1821–1825.
Okulicz-Kozaryn, Łucja. 1983.	*Życie codzienne Prusów i Jaćwięgów w wiekach średnich (IX-XIII w.)*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
OLD =	*Oxford Latin Dictionary*. Oxford: At the Clarendon Press, 1968.
Ostermeyers, Gottfried. 1775.	*Pastors zu Trempen im Amte Nordenburg. kritischer Beytrag zur Altpreußischen Religionsgeschichte*. Marienwerder: in der Königl. Westpreuß. Hofbuchdruckerey bey Johann Jacob Kanter.
Otrębski, Jan. 1958.	*Gramatyka języka litewskiego 1. Wiadomości wstępne. Nauka o głoskach*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
Palionis, Jonas. 2016.	Lietuvos vietovardžių žodynas 2: C–F, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014, XCVII, 518 p. *Baltistica* 51(1), 182–187.
Penzl, Herbert. 1968.	Die mittelhochdeutschen Sibilanten und ihre Weiterentwicklung. *Word* 24: 1–3, 340–349.
Penzl, Herbert. 1989.	*Mittelhochdeutsch: eine Einführung in die Dialekte*. Bern: Peter Lang.
Perlbach, Max. 1876.	*Preussiche Regesten bis zum Ausgange des dreizehnten Jahrhunderts*. Königsberg i. Pr.: Ferd. Beyer vormals Th. Theile's Buchhandlung.
PEŽ I–IV =	Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslas (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.
Piispanen, Peter Sauli. 2015.	A description of Finnish male hypocoristics – an Optimality Theory approach. *Studia anthroponymica Scandinavica* 32 (2014). Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, 139–168.
Plāķis, Juris. 1939.	Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. II. Zemgales vārdi. *Latvijas universitātes raksti* V(5). Rīga: Latvijas universitāte, 213–528.

Pluskowski, Aleksander. 2013. *The Archaeology of the Prussian Crusade– Holy War and Colonisation*. New York: Routledge.

Polenz von, Peter. 2009. *Geschichte der deutschen Sprache*. 10., völlig neu bearbeitete Auflage von Norbert Richard Wolf. Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Pott, August Friedrich. 1859. *Die Personennamen, insbesondere die Familiennamen und ihre Entstehungsarten: auch unter Berücksihtigung der Ortsnamen*. Leipzig: F. A. Brockhaus.

Powierski I–II = Powierski, Jan. *Prussica* 1–2. Artykuły wybrane z lat 1965-1995. Red. Janusz Trupinda. Malbork: Muzeum Zamkowe, 2003–2004.

PrWb I–VI = *Preussisches Wörterbuch. Deutsche Mundarten Ost- und Westpreußens* 1–6. Begr. von E. Riemann, hrsg. von E. Riemann (U. Tolksdorf, R. Goltz). Neumünster: Wachholtz Verlag, 1981–2005.

Przybytek, Rozalia. 1993. *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreußens*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Puhvel, Jaan. 1974. Indo-European Structure of the Baltic Pantheon. *Myth in Indo-European Antiquity*. Ed. Gerald James Larson. Berkely & London: University of California Press, 75–85.

Pūtelis, Aldis. 2014. Mācītie ļaudis un vienkāršā tauta. Divas tradīcijas latviešu mitoloģijā. *Māksla un mūzika kultūras diskursā. III starptautiskās zinātniski praktiskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 57–72.

Radzimiński, Andrzej. 2006. *The Contribution of the Teutonic Order to the Evangelisation of Prussia. Some Remarks Based on Synod Legislation*. Lithuanian Historical Studies 11, 67–88.

RAPH = *Reading Akkadian prayers and hymns: an introduction*. Edited by Alan Lenzi. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2011.

Redin, Mats. 1919. *Studies on Uncompounded Personal Names in Old English*. Uppsala: A.-B. Akademiska Bokhandeln.

Rożek, Michał. 1993. *Diabeł w kulturze polskiej: szkice z dziejów motywu i postaci*. Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Salys, Antanas. 1983. *Raštai II. Tikriniai vardai*. Roma: Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija.

Salo, Unto. 1990. Agricola's Ukko in the light of archaeology: a chronological and interpretative study of ancient Finnish religion. *Old Norse and Finnish Religions and Cultic Place Names*. Ed. by Tore Ahlbäck, Scripta Instituti Donneriani Aboensis, 13 (Åbo: Donner Institute for Research in Religions and Cultural History), 92–190.

Sanders, Henry Arthur. 1918. The number of the beast in Revelation. *Journal of Biblical Literature* 37(1–2), 95–99.

Santifaller, Leo. 1930. *Bozner Schreibschriften der Neuzeit 1500–1851. Beiträge zur Paläographie*. Jena: Verlag von Gustav Fischer.

Santillana, de Giorgio; Dechend, von Hertha. 1998. *Hamlet's Mill. An essay on myth and the frame of time*. Boston: David R. Godine.

Schlüter, Wolfgang. 1908. Die estnischen Ortsnamen im Liber census Daniae. *Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1907*. Jurjew-Dorpat: Druck von C. Mattiesen, 1–65.

SEJL = Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Printer Polyglott, 2007.

SEMSO I–VII = *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych* 1–7 (1. Odapelatywne nazwy osobowe; 2. Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego; 3. Odmiejscowe nazwy osobowe; 4. Nazwy osobowe pochodzące od etników; 5. Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego; 6. Nazwy heraldyczne; 7. Suplement. Rozwiązanie licznych zagadek staropolskiej antroponimii). Kraków: Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, 1995–2002.

SGP I–VIII(1–26)... = *Słownik gwar polskich* 1–8. Red. M. Karaś, J. Reichan, S. Urbańczyk, J. Okoniowa, B. Grabka. Wrocław & Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979–1991 (I^1–III^3); Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 1992–2013 (IV^1–VIII^3)...

Sidwell, Keith. 1996. *Reading medieval Latin*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skardžius I–VII = Pranas Skardžius. *Rinktiniai raštai* 1–7. Par. Albertas Rosinas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996–2013.

Sławski I–V = Franciszek Sławski. *Słownik etymologiczny języka polskiego* 1–5 (1. A–J; 2. K–Kot; 3. Kotar–Kysz; 4. La–Łapucha; 5. Łasia–Łżywy). Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1952–1982.

Sleumer, Albert. 1926. *Kirchenlateinisches Wörterbuch. Ausführliches Wörterverzeichnis zum Römischen Missale, Breviarium, Rituale, Graduale, Pontificale, Caeremoniale, Martyrologium, sowie zur Vulgata und zum Codex juris canonici; desgleichen zu den Proprien der Bistümer Deutschlands, Österreichs, Ungarns, Luxemburgs, der Schweiz und zahlreicher kirchlicher Orden und Kongregationen*. Zweite, sehr vermehrte Auflage des „Liturgischen Lexikons". Limburg an der Lahn: Verlag von Gebrüder Steffen.

Sophocles, Evangelinus Apostolides. 1900. *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B. C. 146 to A. D. 1100)*. New York: Charles Scribner's Sons.

SPW I–XXXVI... = *Słownik polszczyzny XVI wieku* 1–36. Wrocław & Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk, 1966–2012...

SRP I–V = *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft* 1–5, hrsg. von Theodor Hirsch, Max Töppen und Ernst Strehlke. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1861–1874.

SSt I–XI = *Słownik staropolski* 1–11. Red. S. Urbańczyk (t. 1, A–Ć, Warszawa 1953–1955; t. 2, D–H, Wrocław–Kraków–Warszawa 1956–1959; t. 3, I–K, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960–1962; t. 4, L–M, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963–1965; t. 5, N–Ó, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965–1969; t. 6, P–Pożżenie, Wrocław–Warszawa–Gdańsk 1970–1973; t. 7, Póć–Rozproszyć, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973–1977; t. 8, Rozpróchnieć–Szyszki, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: 1977–1981; t. 9, Ściadły–Używowanie, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982–1987; t. 10, W–Wżgim, Kraków 1988–1993; t. 11, Z–Ż, Kraków 1995–2002). Zakład narodowy imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk.

Stanevičius, Simonas. 1967. *Raštai*. Vilnius: Vaga.

Stela, Erazmas. 2004. *Apie Prūsijos senybes*. Vilnius: Aidai.

Stender, Gotthard Friedrich. 1783. *Lettifche Grammatik*. Zweyte Auflage. Mitau: gedruckt und zu haben bey Johann Fried. Steffenhagen.

Stern, Heidi. 2000. *Wörterbuch zum jiddischen Lehnwortschatz in den deutschen Dialekten*. Tübingen: Niemeyer.

Strong, James. 1997. *Greek Dictionary of the New Testament*. Albany: Books For The Ages.

Subačius, Giedrius. 2013. [review] Pietro U. Dini, ALILETOESCVR: linguistica baltica delle origini. Livorno: Books & Company, 2010. 844 pp. ISBN: 978-88-7997-115-7. *The Journal of Indo-European Studies* 41(3 / 4), 539–566.

SW I–VIII = Karłowicz J., Kryński A. A., Niedźwiedzki W. (red.) *Słownik języka polskiego* 1–8. Warszawa: W drukarni E. Lubowskiego (1–2), W drukarni „Gazety Handlowej" (3–6), W drukarni „Współczesnej" (7), Wydawnictwo kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowem imienia J. Mianowskiego (8), 1898–1923.

Toporov, Vladimir. 2000. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*. Vilnius: Aidai.

Töppen, Max Pollux. 1846. Die letzten Spuren des Heidenthums in Preußen. *Neue Preußifche Provinzial-Blätter* 2. Königsberg: In Commiſſion bei Tag & Koch, 210–228.

Trachtenberg, Joshua. 1939. *Jewish Magic and Superstition: A Study in Folk Religion*. New York: Behrman's Jewish Book House.

Trautmann, Reinhold. 1910. *Die altpreussichen Sprachdenkmäler*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Trautmann, Reinhold. 1974. *Die altpreußischen Personennamen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Urbutis, Vincas. 2009. *Baltų etimologijos etiudai* 2. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Vanagas, Aleksandras. 1970. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*. Vilnius: Mintis.

Vanagas, Aleksandras. 1981. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas.

Voigt, Johannes. 1843. *Namen-Codex der Deutschen Ordens-Beamten…* Königsberg: In Commission bei den Gebrüdern Bornträger.

Walczak, Bogdan. 1995. *Zarys dziejów języka polskiego*. Poznań: Kantor Wydawniczy SAWW.

Weidner, Ernst. 1915. *Handbuch der babylonischen Astronomie. Erster Band. Der babylonische Fixsternhimmel. Beiträge zur ältesten Geschichte der Sternbilder*. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung.

Wigandus, Iohannes. 1590. *Vera Historia De Svccino Borvssico. De Alce Borvssica & De herbis in Boruſſia naſcentibus. Item De Sale Creatvra Dei Salvberrima, consideratio Methodica, & Theologica*. Ienae: Typis Tobiœ Steinmanni.

Wilken, Robert Louis. 2007. *Isaiah: interpreted by early Christian and medieval commentators*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Williams, George M. 2003. *Handbook of Hindu mythology*. Santa Barbara & Oxford: ABC-CLIO, Inc.

Witton, T. Davies. 1910. *"Magic" black and white charms and counter charms. Divination and demonology among the Hindus, Hebrews, Arabs and Egyptians*. Chicago: de Laurence, Scott & Co.

Wodka = [rankraštis] Mikołaj Wodka z Kwidzynia. *Calendarium cyclicum* etc. (žr. https://polona.pl/item/6060614/13/)

Wójcik, Urszula. 2001.	*Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego*. Warszawa & Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
Ziesemer, Walther. 19?.	*Beobachtungen zur Wortgeographie Ostpreussens* I. *Zur Ordenssprache*. Königsberg.
Ziesemer, Walther. 1924.	*Die ostpreußischen Mundarten*. Königsberg: Ferdinand Hirt in Breslau.
Zinkevičius, Zigmas. 1966.	*Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.
Zinkevičius, Zigmas. 2006.	*Lietuvių tarmių kilmė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
Деревенский, Борис Георгиевич. 2013.	*Иисус Христос в документах истории*. Санкт-Петербург: Алетейя.
ЕЭ I–XVI =	*Еврейская энциклопедія* 1–16. С.-Петербургъ: Общество для Научныхъ Еврейскихъ Изданій и Издательство Брокгаузъ-Ефронъ, 1906–1913.
Жирмунский, Виктор Максимович. 1948.	*История немецкого языка*. Москва: Издательство литературы на иностранных языках.
МС =	*Мифологический словарь*. Москва: Советская энциклопедия, 1990.
Мѣржинскій, Антони Ѳ. 1899.	*Ромове. Археологическое изслѣдованіе*. Москва: Типографія Г. Лисснера и А. Гешеля.
Стеблин-Каменский, Михаил Иванович. 2002.	*Древнеисландский язык*. Москва Едиториал УРСС.
Топоров, Владимир Николаевич. 1972.	Заметки по балтийской мифологии. *Балто-славянский сборник*. Отв. ред. В. Н. Топоров. Москва: Наука, 289–314.
Фасмер I–IV =	Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка* 1–4. Москва: Прогресс, 1986–1987.
Шанский I–II =	Николай Максимович Шанский. *Этимологический словарь русского языка* $1^{(1-5)}$–$2^{(6-10)}$ (ред. А. Ф. Журавлёв). Москва: Издательство Московского университета, 1963–1982; 1999–2007...
Штаерман, Елена Михайловна. 1961.	*Мораль и религия угнетенных классов Римской империи (Италия и Западные провинции)*. Москва: Издательство академии наук СССР.
Штаерман, Елена Михайловна. 1987.	*Социальные основы религии Древнего Рима*. Москва: Наука.
Штейнбергъ, Іошуа. 1878.	*Еврейскій и халдейскій этимологическій словарь къ книгамъ Ветхаго Завѣта*. Том 1. Еврейско-русскій. Вильна: В типографіи Л. Л. Маца.
ЭСБМ I–XIII... =	*Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* 1–13. Рэд. В. У. Мартынаў ([nuo 2004 m.] Г. А. Цыхун). Мінск: Навука і тэхніка, 1978 ([т. 1] а – бячэйка), 1980 ([т. 2] в – вяшчэль), 1985 ([т. 3] г – ішчэ), 1988 ([т. 4] к – кая́та), 1989 ([т. 5] каяць – ліпянка), 1990 ([т. 6] ліра – маячыць), 1991 ([т. 7] мгла – немарасць), 1993 ([т. 8] немарачь – паяць), Беларуская навука, 2004 ([т. 9] пе-пе-пе – праснак), 2005 ([т. 10] прасніца – пяяць), 2006 ([т. 11] раб – саян), 2008 ([т. 12] с – стэ́сам), 2010 ([т. 13] су – трапка́ч)...
Юсипова, Роза Р. 2005.	*Турецко-русский словарь*. Под редакцией Т. Е. Рыбальченко. Москва: Русский язык, Медиа.

Rolandas Kregždys
Baltų ir Lietuvos kultūros istorijos skyrius
Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, Vilnius, LT-08105, Lietuva
rolandaskregzdys@gmail.com

KOPSAVILKUMS

***Jātvingu grāmatiņas* etnomitoloģiskā faktogrāfija: mitonīmu *Deywoty Zudwity*, *Ockopirmus* etimoloģiskā attīstība un semantiskā transformācija**

Rolandas KREGŽDYS

Rakstā analizēti *Jātvingu grāmatiņas* manuskriptos fiksētie rietumbaltu (jātvingu) mitonīmi *Deywoty Zudwity* un *Ockopirmus*. Apkopojot pētījumu, izvirzīti šādi secinājumi:

1. Mitonīms jātv. *Zudewiten* A (*Zudewitten* C / *Zudwity* A) var tikt uzskatīts par kultūras aizguvumu no rietumslāvu areāla, kas atspoguļo viduspoļu *cudowidz* 'burvis, burtnieks'.

2. Jaunais *Jātvingu grāmatiņas* rokrakstu pamatteksta pirmās rindas skaidrojums „Par burvjiem, kas sevi sauc par sūduvjiem [..]" implicē baltu mitologēmu saraksta papildinājumu ar divām jaunām mitologēmām – *Zudewiten* A /‡ cudevītai ↔ *cugevītai/ *'burvji, burtnieki' un *Deywoty Zudwity* A /deivŭtĵai cudvītai/ 'burvju, burtnieku dievi'.

3. Mitonīms jātv. *Ockopirmus* ir nevis atsevišķs teonīms, bet dievības *Swayxtix* epitets:

3.1. Jātv. *Ockopirmus* A atspoguļo *tatpuruṣa* tipa kvazisalikteņa morfoloģisko struktūru – jātv. **kokas* / **kukas* 'kauks, velns' + personvārds jātv. (/ pr.) **Pirmas* *'pārāks par citiem',

3.2. Jātv. **(K)okupirmas* / **(K)ukupirmas* (ar līdzskaņa zudumu) ļauj rekonstruēt protosemēmu *'pirmais no kaukiem / kauku valdnieks'.

4. *Jātvingu grāmatiņas* teonīmu reģistrs ir sastādīts, izmantojot gematrijas numeroloģiju saskaņā ar vidusebreju *mispār hek̲ᵃraḫi* sistēmu.

5. *Jātvingu grāmatiņas* mitonīmu saraksta analīze ļauj proponēt tajā minēto mitonīmu secības demonoloģisku raksturu, kas ir pretrunā ar līdz šim postulēto *Sūduvju grāmatiņas* renesanses laikmeta raksturu.

SUMMARY

Factographic Motifs of the *Yatvigian Book*: Etymological Analysis and Transformation of the Semantic Value of the Mythonyms *Deywoty Zudwity* and *Ockopirmus*

Rolandas KREGŽDYS

There are only 3 reports mentioning the mythonym *Deywoty Zudwity* in the10 manuscripts of the *Yatvigian Book* which are still extant (α, B, C, E, G, G(p). J(p), K, X [the last one is a newly discovered document, not mentioned in the work of Wilhelm Mannhardt (1936), now known by its identification code Ms. Uph. fol. 34]): a) in the manuscript A (presented in Mannhardt's work); b) the lexical syntagm *Deywoty Zudwity* was modified in the C manuscript; it is to be assumed that the author of the manuscript C transformed it into two parts as *Deÿ wothÿ*, evidently, to relate it to Eccles. L. *deī vōtī[vi]* 'the holy gods'.

Translators of the original German text into Lithuanian and other languages, as well as interpreters of the lexical syntagm *Deywoty Zudwity,* usually attach it to ethnonyms but not to mythonyms, i.e. they present it as a sememe 'Gods of the Yatvigians'. Such an explanation is fallacious from the linguistic viewpoint, since, leaving aside the phonetic structure of the syntagm, its elements should primarily be reconstructed in accordance with the principles of the compound-making system but not with the derivational suffixal sub-class.

Given the typology of the morphophonetic changes in the structure of the first element *Zudwity*, as well as the alternation of the fricative and affricate sounds in the parallel forms *Zudewiten* A / *Sudewithen* α / *Zudewitten* C / *Zudwity* ir *Sudauen* A, one can state that the authentic, or primary, structure of these mythonyms should primarily be reconstructed in accordance with the decoding methodology but not along the erroneous lines of Hieronim Malecki (Hieronymus Maeletius or Meletius) or W. Mannhardt, who do not take these phonetic differences into account.

On the basis of the presented morphological analysis of the lexemes *Zudewiten* A / *Sudewithen* α (↔ *Zudewitten* C) and *Zudwity* A (↔ *zudwÿthÿ* C) and the demonstrable importance of the structural element *-d-*, which cannot exist in Yatvigian before a front vowel (i.e. *i*, *e*, *y*), one can draw a cautious conclusion that the etiology of these forms is not connected with the word class of ethnonyms, cf. the reconstructed form **Su-g-ewiten* /Sugevītai/.

The mythonym *Ockopirmus* A is presented in the *Yatvigian Book* for the first time. The emergence of untypical morphotactic links in the mythonym, as compared to the authentic or etymological form, is connected with the aim of the authors of the manuscripts to indicate the possible origin of the word in its sacral connotation.

It should be noted that scholars of Prussian ignore the factographic information of the *Yatvigian Book*, when they ascribe the mythonym *Ockopirmus* A to the derivatives of prefixal sub-class, as the syntagm "<...> der erste Gott <...>" does not presuppose the existence of the highest-ranked god, but only an epithetic designation of the deity of the sky and the Great Star (i.e. "<...> Gott Himmels vnd Gestirnes <...>" A, B, C, i.e. the mythonym is not used to indicate a particular theonym, but to determinate the function of the first deity (i.e. *Swayxtix* A) mentioned in the gods' catalogue presented in the *Yatvigian Book*.

To summarize the outcomes of the research into the West Baltic (Yatvigian) mythonyms *Deywoty Zudwity* and *Ockopirmus*, the following conclusions are proposed:

1. The mythonym Yatv. *Zudewiten* A (*Zudewitten* C / *Zudwity* A) might be ascribed to the cultural borrowings from the West Slavic area, i.e. M-Pol. *cudowidz* 'wizard, sorcerer'.

2. The new explanation of the first sentence in the main text of the *Yatvigian Book* as "About the sorcerers, who name themselves as Yatvigians <...>" presupposes the codification of two new mythologemes, i.e. *Zudewiten* A /‡ cudevītai ↔ *cugevītai/ *'wizards, sorcerers' and *Deywoty Zudwity* A /deivŭtı̯ai cudvītai/ 'gods of the sorcerers'.

3. The mythonym *Ockopirmus* A is not a particular theonym, but an epithet of the deity *Swayxtix* A 'a god of the sky and the Great Star':

3.1. Yatv. *Ockopirmus* A reflects the morphological structure of a pseudo-compound of the *tatpuruṣa* type, i.e. subst. Yatv. **kokas* / **kukas* 'familliar, devil' + proper name Yatv. (/ Pruss.) **Pirmas* *'he who is over others, superior';

3.2. Yatv. **(K)okupirmas* / **(K)ukupirmas* (with the manifestation of aphaeresis) presupposes reconstruction of the protosememe *'first in the rank of devils / sovereign of the familliars'.

4. The catalogue of theonyms of the *Yatvigian book* is composed using the numerological system of Gematria in accordance with the alphanumeric code of M.-Hebr. *mispār heḳʾraḥi*.

5. The list of theonyms of the *Yatvigian book* presupposes a reconstruction of the demonological order of the mythonyms. Such a statement is contrastive in terms of the style of the *Yatvigian book* which has been compared to equivalents from the Renaissance epoch.